

T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
SURİYELİ MÜLTECİLER VE SOSYAL UYUMA
YÖNELİK FAALİYETLERİ**

Bilal KARASU

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Duygu Ersoy

İstanbul, 2021

TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SURİYELİ MÜLTECİLER VE SOSYAL UYUMA YÖNELİK FAALİYETLERİ

Bilal KARASU

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

2021

Bilal KARASU tarafından hazırlanmış ve 08/10/2021 tarihinde sunulmuş TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SURİYELİ MÜLTECİLER VE SOSYAL UYUMA YÖNELİK FAALİYETLERİ başlıklı tez Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Tez Türü Tezi olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Duygu ERSOY
Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi Duygu ERSOY

IISBF,
Altınbaş Üniversitesi

Doç. Dr. Julide KARAKOÇ

IISBF,
Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İlknur
HACISOFTAOĞLU

SBTY,
Bilgi Üniversitesi

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak bütün şartları sağladığımı beyan ederim.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü kabul tarihi:

____/____/____

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak edinildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde, bu çalışmada, orijinal olmayan tüm materyalleri ve sonuçları tamamen alıntı yaptığımı ve referans gösterdiğimi de beyan ederim.

Bilal KARASU

ÖZET

TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SURİYELİ MÜLTECİLER VE SOSYAL UYUMA YÖNELİK FAALİYETLERİ

KARASU Bilal

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Altınbaş Üniversitesi

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Duygu ERSOY

Tarih: Ekim, 2021

2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle Suriye’den farklı ülkelere göç eden mültecilerin sayısı günümüzde 13 milyona ulaşmıştır. Bu nüfusun büyük çoğunluğu Türkiye’de yaşamaktadır. Bugün Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeli mültecilerin sayısı 3,6 milyon olarak kayıtlara geçmiştir. Türkiye başlangıçta Suriye’den gelen mültecilere açık kapı politikası uygulamış ve onları Suriye’de koşullar düzeldikten sonra evlerine dönecek olan “misafir”ler olarak tanımlamıştır. Ancak, aradan geçen zamanda mültecilerin kalıcı olduklarının anlaşılmasıyla birlikte sosyal uyuma yönelik politikalar geliştirme ihtiyacı doğmuştur.

Yeni bir toplumla iç içe yaşamaya başlayan mülteciler eğitim, istihdam, sağlık hizmetlerine erişim konularında yaşadıkları sorunların yanı sıra ayrımcılık, dışlanma, baskı ve hatta şiddet gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Mültecilerin ihtiyaçlarını ve taleplerini sahada onlarla birlikte çalışarak yakından gözlemleyen sivil toplum kuruluşları bu sorunların tespiti ve bu sorunlarla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının sosyal uyumun sağlanmasındaki rolü değerlendirilmektedir.

Tezde, Türkiye’de Suriyeli mültecilerle ilgili faaliyet gösteren ve bunları erişime açık olarak raporlayan 12 STK’nın faaliyetleri sosyal uyum perspektifinden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, STK faaliyetlerinin çoğunlukla mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu görülmüştür. Sosyal uyumun gerçekleşmesi için yalnızca mültecilere yönelik değil, göç alan ülkedeki nüfusa yönelik de çalışmalar gerçekleştirmenin gerektiği dikkate alındığında,

STK'ların sosyal uyum perspektifine sahip olan çalışmalarının sınırlı sayıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Suriyeli Mülteciler, STK'lar, Sosyal Uyum, G.

ABSTRACT

ACTIVITIES OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN TURKEY TOWARDS SYRIAN REFUGEES AND SOCIAL COHESION

KARASU Bilal

Master's Graduate, Political Science and International Relations, Altınbaş University

Supervisor:
Dr. Öğr. Üyesi Duygu ERSOY

Date: October, 2021

The number of refugees who migrated from Syria to different countries due to the civil war that started in 2011 has reached 13 million today. The majority of this population lives in Turkey. Today, the number of Syrian refugees under temporary protection in Turkey has been recorded as 3.6 million. Turkey initially applied an open door policy towards Syrian refugees and defined them as "guests" who would return to their homes after the improvement of conditions in Syria. However, in the mean time, as a result of realizing the permanency of Syrian's presence in Turkey, there arose the need for developing policies aiming social cohesion.

Refugees, who have started to live within a new society, aside from the problems they have in accessing employment, education and health services, face many problems such as discrimination, exclusion, oppression and even violence. Non-governmental organizations, which closely observe the needs and demands of refugees by working with them in the field, play an important role in identifying and tackling these problems. Within this context, in this study, the role of NGOs in the realization of social cohesion was evaluated.

In the thesis, the activities of 12 NGOs working towards Syrian refugees in Turkey and documenting their activities through open-access reports were examined through the perspective of social cohesion. As a result, it is seen that NGO's mostly aim at meeting the basic needs of refugees. Considering the necessity of carrying out activities not only towards

the refugees but also towards the population in the receiving country for the realization of social cohesion, it is concluded that the number of NGO activities with a social cohesion perspective is very limited.

Keywords: Syrian Refugees, NGOs, Social Cohesion, Migration

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	III
ABSTRACT	V
TABLO LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM : GÖÇ KAVRAMI VE ULUSLARARASI GÖÇÜN SOSYAL,EKONOMİK VE POLİTİK ETKİLERİ.....	4
1.1. GÖÇ KAVRAMI	4
1.1.2. Göçün Nedenleri ve Türleri.....	6
1.2. ULUSLARARASI GÖÇÜN SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ETKİLERİ.....	8
1.2.1. Göç Alan Ülkedeki Etkileri	8
1.2.2. Göç Veren Ülkedeki Etkileri	9
2.BÖLÜM: SURİYELİ MÜLTECİLERİN GÖÇÜ VE TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLER.....	13
2.1 GÖÇMEN, MÜLTECİ, SİĞİNMACI KAVRAMLARI VE SURİYELİ MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ	13
2.1.1. Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Coğrafi Dağılımı ve Demografik Özellikleri...16	
2.1.2. Mültecilerin Yaşadığı Sorunlar	17
2.1.2.1. Dil Kaynaklı Sorunlar.....	18
2.1.2.2. Çalışma Koşulları Kaynaklı Sorunlar.....	19
2.1.2.3. Eğitim Kaynaklı Sorunlar.....	19
2.1.2.4. Barınma Kaynaklı Sorunlar	20
2.1.2.5. Sağlık Kaynaklı Sorunlar	21
2.1.2.6. Türk Kamuoyunun Suriyeli Mültecilere Bakış Açısı	22
2.2. MÜLTECİLER VE TOPLUMSAL UYUM	23
2.3. SURİYELİ MÜLTECİLER VE TÜRKİYE’NİN UYUM POLİTİKALARI.....	28
3. BÖLÜM: TÜRKİYEDE SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ...	34
3.1. SİVİL TOPLUM	34
3.1.2. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Gelişimi	36
3.2. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI.....	38
3.2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri	38
3.2.1.1. Bireysel işlevler	39
3.2.2.2. Sosyo-Ekonomik işlevler.....	39
3.2.2.3. Kültürel işlevler	40
3.3. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI.....	41

4. BÖLÜM: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SURİYELİ MÜLTECİLER	45
4.1. SURİYELİLERİN UYUMUNDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ	45
4.1.1. Ekonomik Hizmetler ve İstihdama İlişkin Bulgular	48
4.1.2. Eğitim Hizmetlerine İlişkin Bulgular	53
4.1.3. Kadınlara Yönelik Yürütülen Faaliyetlere İlişkin Bulgular	60
4.1.4. Sağlık Hizmetlerine İlişkin Bulgular	65
4.1.5. Diğer Hizmetlere İlişkin Bulgular	68
4.1.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştıkları Sorunlar	74
SONUÇ	77
KAYNAKÇA.....	80

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı.....	21
Tablo 2.2: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler.....	38
Tablo 2.3: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı.....	40
Tablo 2.4: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı.....	42

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ad.dar	: İstanbul'daki Suriyeli ve Filistinli Mülteciler Toplum Merkezi
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ESHİD	: Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
GIZ	: Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
HDD	: Hayata Destek Derneği
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İGAM	: İltica ve Göç Araştırma Merkezi
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
MAZLUMDER	: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
MUDEM	: Mülteci Destek Derneği
ORSAM	: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
SGDD	: Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
SGK	: Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

SKYGD	: Sosyal ve Kùltürel Yaşanı Destekleme Derneği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdlér Vakfı
TÖMER	: Türkçe Öğretim Merkezi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Suriye'de siyasi istikrar, 2010 yılında başlayan Arap Baharı'yla birlikte sarsılmış, 2011'de başlayan iç savaşla birlikte de çok sayıda Suriyeli çevre ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu göçün sonunda Türkiye bugün en çok sayıda Suriyeli mültecinin yaşadığı ülke konumuna gelmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre Mart 2021 tarihi itibarıyla Türkiye'de 3,6 milyon Suriyeli mülteci bulunmaktadır (BMMYK, 2021). Sürecin başında mültecilere yönelik açık kapı politikası izleyen Türkiye, krizin sona ermesiyle birlikte mültecilerin ülkelerine geri döneceği varsayımıyla hareket etmiş ve mültecileri misafir olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda mülteciler 2014 yılında geçici koruma kapsamına alınmıştır. Ancak yaklaşık 10 senedir Türkiye'de ikamet eden, bugün neredeyse tamamı kamp dışında, Türkiye'nin dört bir yanında Türkiye toplumuyla bir arada yaşayan, 450.000'den fazla bebek sahibi, 650.000 öğrencisi okula devam eden, 1.2 milyonu çalışan Suriyeli mülteci için ülkelerindeki istikrarın ne zaman yeniden sağlanacağını bilmediği bugünkü koşullarda gönüllü ve güvenli bir geri dönüş mümkün görünmemektedir (Konrad, 2019).

Türkiye'de yaşayan Suriyeliler, ülkelerinde barış ve istikrar sağlanırsa geri dönebileceklerini ifade etseler de kısa ve orta vadede bunun imkansız olduğunu kabul etmektedirler (M. Erdoğan, 2019:177). BMMYK'nın verilerine göre de 2014-2018 yılları arasında Türkiye'den Suriye'ye dönüp 4 yıl orada kalanların sayısı sadece 55.000 olmuştur (BMMYK, 2021). Dolayısıyla, Türkiye'de yaşayan Suriyeliler için mülteciliğe neden olan koşulların devam ettiği görülmektedir. Bu durumda, Türkiye toplumunda kalıcı oldukları anlaşılan mültecilerin entegrasyonuna yönelik politikalar geliştirme ihtiyacı doğmuştur. Ancak mültecilerin uyumunun önünde hukuki, toplumsal, ekonomik ve kültürel engeller bulunmaktadır. Daha iyi ve daha güvenli bir yaşam umuduyla ülkelerini terk eden Suriyeliler, farklı dil, kültürel farklılıklar ve ekonomik zorlukların yanı sıra ayrımcılık ve dışlanmayla da mücadele etmek durumundadır. Merkezi hükümet ve yerel yönetimlerin mültecilerin sorunlarına çözüm üretmede yetersiz kaldıkları noktada ve uluslararası STK'lar bu konuda önemli bir aktör haline

gelmişlerdir. Çalışma alanı doğrudan mülteciler ya da göçmenler olan sınırlı sayıda sivil toplum kuruluşu olmasına rağmen birçok ulusal sivil toplum kuruluşu mültecilere yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetlerin çoğunluğu Geçici Koruma Kampları dışında, kentlerde yaşayan mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olsa da, STK'lar toplumsal uyumun sağlanmasına yönelik olarak da çözümler üretmişlerdir (İGAM, 2013: 4-6). Bu noktada toplumsal uyum için sahada mültecilerle birebir çalışan ve onların deneyimlerine ilk elden şahit olan sivil toplum kuruluşlarının önemi ortaya çıkmaktadır. 2011'de başlayan göç dalgası STK'lar tarafından daha önce deneyimlenmeyen sorunların ortaya çıkmasına ve sonuç olarak da STK'ların yepyeni faaliyet alanları geliştirmelerine neden olmuştur. Diğer bir deyişle Türkiye'ye gelen Suriyeli mültecilerin yaşadıkları problemlerin çözümü ve toplumsal uyumun sağlanması için çalışan STK'ların geliştirdiği pratikler sivil toplum kuruluşlarının da gelişimini sağlamıştır.

Çalışmada sivil toplum örgütlerinin Suriyeli mültecilerin toplumsal uyumuna yönelik faaliyetleri ve projeleri değerlendirilmekte ve bu kuruluşların toplumsal uyuma yönelik perspektifleri tartışılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de Suriyeli mültecilerle ilgili faaliyet gösteren STK'lar tespit edilmiş ve bunlardan faaliyet raporları erişime açık olan 12 STK incelenmiştir. Çeşitli kaynaklarda STK olarak listelenen araştırma merkezleri ve meslek örgütleri sivil toplum kuruluşu tanımına uymadıkları için çalışma dışında bırakılmıştır. Bu kriterler bağlamında belirlenen 12 STK: Halkların Köprüsü Derneği, Hayata Destek Derneği, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı, İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Mülteci Destek Merkezi, Mültecilerle Dayanışma Derneği, Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), Sosyal ve Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği, Tarlabası Toplumunu Destekleme Derneği'dir. Bu kuruluşların internet sitelerinde erişime açık olan faaliyet raporları ve çalıştay raporları döküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Döküman analizi, yazılı belgelerin anlamını özenli ve sistematik bir şekilde analiz etmek için başvurulmuş nitel bir araştırma yöntemidir (Wach,2013). Bu analiz yöntemi başta elektronik ve basılı materyaller olmak üzere reklamlar, ajandalar, katılım kayıtları, davetiyeler, toplantı tutanakları, kılavuzlar vb. gibi belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistematik bir yöntemdir. Nitel

araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizinde amaç incelenen belgelerden anlam çıkarmak, araştırılan konu hakkında bir anlayış oluşturmak ve deneysel bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesi ve yorumlanmasıdır (Corbin&Strauss,2008).

Bu kapsamda çalışmada doküman analizi yöntemiyle STK’ların uyuma yönelik perspektifleri incelenmiştir. Bu çerçevede STK’ların mültecilere ilişkin yaklaşımları, bu yaklaşımları yaptıkları çalışmalara nasıl yansıttıkları, bünyelerinde Suriyeli çalışan ya da gönüllü bulundurup bulundurmadıkları, yerel halkla mültecileri bir araya getirdikleri çalışmalarının olup olmadığı ve son olarak da devlet ve yerel yönetimlerle ilişkileri sorgulanmıştır. Elde edilen bulgular STK’ların Suriyeli mültecilere ilişkin yürüttükleri faaliyet alanları itibarıyla gruplandırılmıştır. Bu çerçevede STK’ların faaliyetleri “Ekonomik Hizmetler ve İstihdama İlişkin Bulgular”, “Eğitim Hizmetlerine İlişkin Bulgular”, “Kadınlara Yönelik Yürütülen Faaliyetlere İlişkin Bulgular”, “Sağlık Hizmetlerine İlişkin Bulgular”, “Diğer Hizmetlere İlişkin Bulgular” ve “Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştıkları Sorunlar” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Özetle, çalışmada sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilerin toplumsal uyumuna yönelik perspektifleri ve bu süreçteki rolleri değerlendirilmektedir. Bu amaçla birinci bölümde göçe dair kavramsal bir çerçeve çizilmiş, uluslararası göçün göç alan ve göç veren ülkelere sosyal ekonomik ve politik etkileri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye göç süreci, Türkiye’de yaşadıkları sorunlar, Türkiye’nin uyuma yönelik politikaları ele alınmış ve mültecilerin uyumuna yönelik farklı perspektifler değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde, Türkiye’de sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının gelişimi tarihsel olarak incelenmiş ve bu tarihsel çerçevede STK’ların imkanları ve sınırlılıkları değerlendirilmiştir. Son bölümde ise mültecilerle ilgili çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri bu tarihsel arka plan çerçevesinde ve ekonomi, eğitim, sağlık, kadın ve mültecilere yönelik diğer hizmetler başlıkları altında değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM : GÖÇ KAVRAMI VE ULUSLARARASI GÖÇÜN SOSYAL,EKONOMİK VE POLİTİK ETKİLERİ

1.1. GÖÇ KAVRAMI

İnsanlığın tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte ortaya çıkan yer değiştirme hareketliliği göç kavramını oluşturmuştur. Tarih boyunca insanlar, doğal afet, savaş, saldırı, iklim değişikliği, gıda kaynaklarına erişimdeki zorluklar gibi çeşitli sosyo-ekonomik, çevresel, kültürel ve siyasi değişkenler kapsamında yaşadıkları yerlerden göç ederek kendilerine yeni yaşam alanları bulmak durumunda kalmışlardır (Koyuncu, 2011: 131). Genel bir anlatımla göç, insanların hayat şartlarını değiştirmek için içinde yer aldıkları çevreyi ve sosyo-kültürel alanı terk ederek, yeni bir çevreye ve sosyo-kültürel alana geçici veya kalıcı olarak yerleşmesidir (Sabuncuoğlu, 1998: 68). Bu bağlamda göç, tek bir bölgeye, ülkeye, ya da kültüre özgü bir durum olmayıp, insanın bulunduğu her yerde gerçekleşmesi muhtemel bir olgudur (Koçak ve Terzi, 2012: 165). Ancak göç kavramı nedenleri, kat edilen mesafe, göç süresi, göç eden kişi, grup veya toplulukların büyüklüğü gibi çeşitli faktörlere göre farklılık göstermektedir (Kaypak ve Bimay, 2016: 88). Göçün yönü ve örgütleniş biçimiyle ilişkili olarak da farklı göç tanımları yapmak mümkündür.

Bu bağlamda kavramsal olarak göç, göç eden kişi veya grupların içinde bulunmuş oldukları koşullar ve göç etme amaçları kapsamında dört ana kategori çerçevesinde incelenebilir.

- Bu kategorilerden ilki göçün, gönüllülük veya zorunluluk esasına dayalı olarak gerçekleşmesiyle ilişkilidir. Bireyin kendi kararı doğrultusunda daha iyi hayat standartlarına sahip olabilmek ve daha iyi olanaklardan faydalanabilmek için gerçekleştirdiği göçler gönüllü göç olarak ifade edilmektedir. Bu durumun aksine bazı mücbir sebepler kaynaklı veya devletin bir bölgedeki vatandaşlarını başka bir bölgeye göndermesi yoluyla gerçekleştirilen göçler ise zorunlu göç niteliğindedir (Çağlayan ve Özer, 2011). Bu kapsamda, gönüllü olarak göç eden göçmenler, kendi özgür iradeleriyle ve genellikle ekonomik nedenlerle göç ederken, zorunlu göç siyasi

nedenler, vatandaşlıktan çıkarılma, sığınma gibi nedenlerle gerçekleşmektedir (Sert, 2012: 30).

- İkinci kategori ise göçün hedef noktasına göre belirlenmektedir. Bu kapsamda göç kavramı, iç ve dış göç olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) (2009) tanımına göre iç göç, “geçici veya devamlı amaçlı yeni bir ikamete sahip olmak için veya yeni bir ikametle sonuçlanacak biçimde insanların, ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmeleridir”. İnsanlar sosyo-ekonomik, siyasi ve çevresel nedenler gibi çeşitli nedenler dahilinde ülke içi göç edebilir. Bununla birlikte deprem, sel, kasırga gibi doğal afetler de iç göçün nedenleri arasındadır. Yine ülke içinde yer alan sanayileşmiş ve ticaretin geliştiği bölgeler, verimli tarım arazileri, zengin maden kaynaklarının bulunduğu alanlar, turizm bakımından cazip olan bölgeler iç göçü teşvik eden diğer unsurlardır (Raof, 2017: 17). Dış göç veya uluslararası göç ise bireylerin yaşadıkları ülkenin sınırları dışına göç etmeleridir. Dış göç hareketleri, doğal afet, savaş, baskıcı rejimler gibi itici etkenler sonucunda zorunlu nedenlerden kaynaklanabilirken, aynı zamanda daha iyi yaşam standartlarına sahip olmak, daha iyi bir iş imkanı, daha iyi bir gelecek gibi bireysel arayışlarla gönüllü bir şekilde de gerçekleştirilebilmektedir. (Şahin 2010; akt. Koçak ve Terzi, 2014: 172). Bilhassa savaş, iç savaş veya doğal afet gibi olaylar sonucunda meydana gelen kitlesel göç dalgalarının genellikle merkez ülkeye sınır konumundaki komşu ülkelere yönelmesi söz konusudur. Merkez ülkenin birden fazla komşu ülkeye sahip olması durumunda ise zorunlu göçe tabi olan kişi ve/veya grupların öncelikli tercih ettikleri ülkeler, yaşam koşullarının daha avantajlı olduğunu düşündükleri ülkelerden oluşmaktadır.
- Üçüncü kategori, göç hareketinin bireysel veya kitlesel ölçekte olmasıyla ilişkilidir. Bireysel göç bireylerin kendi başlarına veya aileleriyle beraber yaptıkları göç hareketlerini tanımlarken (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 5), kitlesel göç ekonomik sorunlar, savaş, baskı, siyasi sorunlar, doğal afet gibi sebeplerden kaynaklanan geniş gruplar halinde ani olarak gerçekleşen göç hareketleridir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 37).

- Bir diğerkategori ise göç hareketinin geçici veya devamlı olmasıyla ilişkilidir Bu kapsamda göç edilen yerde ikamet süresi bir yıldan az olursa geçici, bir yıldan fazla olursa da devamlı göçten bahsedilebilir (Cesur Kılıçaslan, 2006: 12). Ancak bir yer değıştirme hareketinin göç olarak değerkendirilmesi için kişi veya grubun göç ettiğı yerde kalma amacına sahip olması gerekmektedir (Özcan, 1998; akt., Yıldırım, 2014: 26).

Bu yönleriyle göç salt mekânsal değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan da hem göç edenler, hem de göç edilen bölgede yaşayanlar için radikal değışimlerin yaşanmasına sebep olmaktadır.

1.1.2. Göçün Nedenleri ve Türleri

Göçün birçok sebebi bulunmaktadır. Nitekim alan yazında göçle ilgili çalışmalar değerkendirildiğinde göçün genellikle iklimle ilgili, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerle ilişkilendirildiğı görölmektedir. Doğal nedenlerin sebep olduğı göçte insanlar yaşadıkları yeri sel, deprem, iklimle ilgili sorunlar ve diğerkafetler sebebiyle terk ederek yeni yaşama alanlarına hareket etmektedirler. İnsanlığın ilk dönemlerinde bu göç türü daha sık yaşanırken, günümüzde bu göç türü yerini daha çok sosyal, ekonomik ve siyasal sebeplerden kaynaklanan göçlere bırakmıştır. Yine salgın hastalıklar da doğal göç nedenleri arasında sayılabilmektedir. Doğal göçler genellikle kitlesel olarak gerçekleşmektedir (Verdiyev, 2017: 14).

Sosyo-ekonomik göçlerde ise göç genellikle kişisel tercih sonucunda gerçekleşmektedir. İşsizlik, düşük gelir, kötü şartlar altında çalışma gibi faktörler kişileri daha iyi yaşam koşulları sunan ülkelere göç etmeye itmektedir. Toplulukların sanayileşmeyle birlikte kırdan kente göç etmesi bir sosyo-ekonomik göç örneğidir. Teknolojik gelişmelerle birlikte tarımda makineleşme sayesinde insan faktörüne ihtiyaç azalmış, bu kapsamda tarım sektöründe çalışan birçok kişi işsiz kalmıştır. Sosyo-ekonomik göç salt kırdan kente değil, aynı zamanda bir ülkeden başka bir ülkeye de yapılabilir. Dünyanın gelişmiş kentlerine göç eden iş gücü başlıca iki grupta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi; geldikleri ülkede daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilen elektronik, yazılım, iletişim, finans alanlarında uzmanlığa sahip, genç, yabancı dil bilen, iyi bir

iş tecrübesi olan yüksek niteliğe sahip iş gücü iken diğeri, sayıca daha geniş bir grup olan göç ettikleri ülkeye genellikle yasa dışı yollarla/kaçak olarak gelen ucuz iş gücüdür. Bunlardan birincisinin göç alan ülke tarafından ülkeye gelişleri teşvik edilmektedir (Doğan, 2002; akt., Kandemir, 2010: 48). Az gelişmiş ülkelerden doktor, mühendis, bilim insanı gibi yüksek derecede eğitilmiş insanlar yüksek ücret ve ileri yaşam koşullarının mevcut olduğu gelişmiş ülkelere göç etmektedir. Bu durum günümüzde beyin göçü olarak ifade edilmekte olup, az gelişmiş ülkelerin geri kalmışlığını daha da pekiştirmektedir (Kandemir, 2010: 48).

Göç olgusunda salt ekonomik sebepler değil, aynı zamanda sosyo-kültürel faktörler de etkilidir. Gelişmişlik seviyesine yönelik tartışmalar, salt istihdam ve gelir merkezli yapılmamakta, aynı zamanda refah ve türevlerini de kapsamaktadır (Yenigül, 2005: 276). Göç alan bölgelerin sosyo-kültürel gelişmişlik düzeylerinin daha yüksek olması ve yüksek yaşam kalitesine sahip olmaları, insanları bu bölgelere göç etmeye teşvik etmektedir (Oral ve Çetinkaya, 2017: 5). Gelişmemiş bölgelerin daha iyi eğitim, sağlık, kamu hizmetleri ve altyapı, ulaşım, iletişim hizmetlerine erişme olanağının sınırlı olması, gelişmiş bölgelere yönelik göçü teşvik etmektedir (Oral ve Çetinkaya, 2017: 5).

Bireylerin göç etme kararlarında etkili bir başka faktör ise akrabalık, hemşerilik, aile bağları gibi yakın ilişkilerdir. Önceden göç eden yakın çevrenin olumlu deneyimleri, diğer bireylerin de göç etmesinde, göç ettikleri yerlerde barınmalarında ve iş bulmalarında etkili olmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 5). Ulaşım ve iletişimdeki teknolojik gelişmeler de göçü hızlandırmaktadır. İletişim araçlarının gelişimi kırdaki yaşayanları şehirlerdeki yaşam konusunda bilgi sahibi yapmakta ve ulaşım sistemindeki gelişmeler de aynı şekilde kırdaki nüfusun hareketliliğini arttırmaktadır (Kandemir, 2010: 125).

Göçe savaş, terör ve siyasi baskı gibi güvenlik temelli unsurlar da neden olabilir. Söz konusu göçler ülke içinde gerçekleşebileceği gibi, uluslararası alanda da görülebilmektedir (Aksoy, 2012: 295). Güvenlik nedenli göçlerin önemli bir kısmı, siyasi göç kapsamında değerlendirilmektedir. Siyasi göç bulunan ülkede gerçekleşen siyasi karışıklık, savaş, etnik, dini, siyasi veya sosyal baskılar gibi çeşitli sebeplerden kaynaklı zorunlu göçlerdir. Bu kategorideki göçlerde can güvenliği hususunda ciddi riskler bulunmaktadır. Siyasi göç sonucunda gidilen ülkede mülteciler genellikle uluslararası göç hukuku kapsamında iltica talebinde bulunmaktadırlar (Tatlıcioğlu, 2019: 48).

Güvenlik temelli göçün bir başka nedeni de terör olaylarıdır. Terör, insanların can ve mal güvenliğinin tehlikeye girdiği önemli bir göç nedenidir (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4). Bununla birlikte siyasi farklılıklar, inanç farklılıkları, dini baskılar, mezhep ayrılıkları, ülke içindeki farklı görüşlere sahip grupların birbirine karşı olumsuz tutum ve davranışları, azınlıkların saldırıya uğrama korkusu gibi ülke içi güvenlik nedenleri de, birey ve kitlelerin göç etmelerinde önemli bir neden durumundadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4).

Savaşlar sırasında gerçekleşen sivillere yönelik zorbalık, zulüm, işkence, baskı ve katliamlar, güvenlik nedenli göçün önemli faktörlerindendir. Tarihsel süreç içinde neredeyse her savaş beraberinde kitlesel göçü de getirmiştir. Göçün nedenleri ve türleri incelendiğinde savaştan kaçan Suriyeli mültecilerin uluslararası göçünün zorunlu göç kategorisinde değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir. Bir sonraki bölümde uluslararası göçün göç alan ve göç veren ülkedeki etkileri tartışılacak ve Suriyeli mültecilerin göçü bu etkiler bağlamında değerlendirilecektir.

1.2. ULUSLARARASI GÖÇÜN SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ETKİLERİ

1.2.1. Göç Alan Ülkedeki Etkileri

Gelişmiş ülkelerde mevcut iş gücü açığı, uluslararası göçün en önemli sebeplerinden birini teşkil etmektedir. Bu ülkelerin sahip olduğu işgücü açığının, nitelikli işgücünün yetiştirilmesinde emek ve para harcanmaksızın göç sayesinde karşılanması, gelişmiş ülkeler açısından önemli bir avantaj niteliğindedir. Nitekim göçmenler istihdam edilebilir nüfusu artırmakta, böylelikle ülkedeki mevcut işgücü açığı giderilmekte ve ülke ekonomisine katkı sağlanmaktadır. Ancak göç alan ülkelerin nüfus alımı hususunda bazı tercihleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ülkeler alınacak nüfusun genç, istihdam edilebilir ve erkek olmasına öncelik vermektedir (Bayraklı,2007:42). Ülkeye göç eden işgücü, ilk başta işgücü eksikliği bulunan ve yüksek gelişim gösteren sektörler açısından ücret modernizasyonu sağlamakta, böylelikle işletme maliyetlerinin artmasını engellemektedir. Maliyet avantajına sahip işletmeler ise uluslararası rekabet karşısında zarar görmemektedir. Göç alan ülkeler açısından kalifiye işgücünün ek olarak bulunması Ar-Ge ve iktisadi etkinliklerin artış göstermesine katkı sağlarken, aynı zamanda

girişimciliği artırıcı etkiye sahip olmaktadır. Bu sebeple göç alan ölkeler göç veren ölkelerle işbirliği yaparak bu ölkelere bilgi akışı sağlamaktadır (Bayraklı, 2007: 42).

Göçün, göç alan ölkeye yönelik bir diğer etkisi de hiç şüphesiz ekonomik büyümedir. Uluslararası göçün, inovasyon, sermaye birikimi, beşeri sermaye, dış ticaret ve iç talep gibi çeşitli kanallar aracılığıyla göç alan ölkelerde ekonomik büyümeyi desteklediği görölmektedir (Gür, 2017: 11). Bununla birlikte göç emek piyasasını da etkilemektedir. Göç alan ölkede vatandaşları, çoğunlukla göçmen/mültecilerin kendi işlerini ellerinden aldıklarını ve/veya kendilerinin yapmış olduğu işleri daha düşük ücrete yaparak piyasada ortalama ücretleri düşürdüklerini öne sürmektedirler. Söz konusu söylemler, bilhassa işsizliğin arttığı ve emek piyasasında rekabetin yükseldiği kriz dönemlerinde daha da artmaktadır (Hatton, 2016: 205). Göçün göç alan ölkelerdeki ekonomik etkilerinden bir diğeri de, göç alan ölkedenin kamu maliyesine olan etkisidir. Uluslararası göç hareketlerinin ölkelerin kamu maliyesine bir yük olduğu sıklıkla tartışılan bir konudur. Ancak alan yazına bakıldığında uluslararası göçün göç alan ölkedenin kamu maliyesine olumsuz etki edecek nitelikte bir yük olduğu konusunda kesin bir yargıya varılması pek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca kimi şartlarda göçün orta ve uzun vadede kamu maliyesi açısından olumlu etkilerinin olduğu da görölmektedir. Örnek olarak Avrupa ölkeleri açısından yapılan tahminlere bakıldığında, uluslararası göçmenlerin kamu maliyesine kısa vadede olumsuz olarak etki edebildikleri ancak orta ve uzun vadede bu etkiyi olumluya çevirdikleri görölmektedir (Kancs ve Lecca, 2016: 8).

1.2.2. Göç Veren Ölkedeki Etkileri

Kalifiye iş gücünün göç etmesi, göç veren ölkedenin potansiyel iş gücünden yoksunlaşmak anlamına gelmektedir. Göç eden üretken nüfus göç ettiği yerde çalışarak maddi kazanım elde ederken, göç veren ölkede maddi sermaye ve diğer kaynaklarını kaybetmektedir. Böylelikle göç veren ölkedenin gelişme hızı düşer. Bunun sonucunda göç veren ölkede daha az istihdam imkanı oluşmakta, bu durum ise göçün daha da artmasına sebep olmaktadır. Üretken nüfusun kaybı ekonomik kaynakların ve sermayenin de göç noktalarına akarak orada yoğunlaşmasına sebep olur. Bu durum göç veren ölkelerde nüfusun azalması, pazarın daralması ve böylelikle ekonomik canlılığın da kaybolmasına neden olmaktadır (Küyük, 2011: 30).

Göç her ne kadar ilk bakışta tek yönlü bir eylem gibi gözükse de, esasen sosyal ve ekonomik sonuçları dikkate alındığında oldukça dinamik ve çok yönlü bir süreç olduğu görülmektedir. Bu niteliği göz önünde bulundurulduğunda göç olgusunun kimi ülkeler tarafından “işsizlik ve nüfusu azaltan, aynı zamanda işçi dövizini sağlayan bir fırsat” olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir (Weiner ve Munz, 1997; akt., Ünsal, 2019: 57). Göçmenlerin ülkelerine aktarmış oldukları dövizlerin alt yapının güçlendirilmesi, daha iyi sağlık, beslenme vb. hizmetlerin sunulması, kriz dönemlerinde ve borçlanmalara karşılık teminat işlevi görmesi, üretime dönük sektörlerdeki yatırımlarla istihdam olanakları oluşturması, haneler arası eşitsizliğin yoksul kesimler lehine azaltılması gibi yararlarının bulunduğu belirtilmektedir. Söz konusu göçmen gelirlerinin bahsedilen yararlarına ek olarak göçmen ailelerinin bu gelirlere bağımlı duruma gelmeleri, üretime yönelik olmayan yatırımlarda bulunulması sebebiyle kısa vadeli tüketim alışkanlığı edinilmesi, yerel seviyede yaşam kalitesinde düşüşe neden olacak olumsuz kültürel kazanımların aktarılması, göçün ilk evrelerinde göç eden akrabalarından ve/veya yakınlarından ekonomik yardım alan aileler ile almayan aileler arasında bir eşitsizliğin meydana gelmesine zemin oluşturması ve göçmen gelirlerinin transferi aracılığıyla kara para aklanması gibi kimi olumsuz etkilerinin bulunduğu da belirtilmesi gerekmektedir (Chimhowu, Piesse ve Pinder, 2005: 95-96).

Ayrıca, yapılan araştırmalarda beyin göçü ve/veya kalifiye işgücünün göçünün göç veren ülkeler açısından ekonomik olduğu kadar sosyal ve kültürel açıdan da olumsuz etkileri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Göçmenlerin eğitim ve ustalık düzeylerinin artması kendi ülkeleriyle bağlarının zayıflamasına sebep olmakta (Faini, 2002) ve böylelikle göç eden bireyler, göç ettikleri ülkelerde kalmak için o topluma ait değerlere uyum sağlamaya çalışmaktadır. Göç edilen ülkeye olan bağlılık, aynı zamanda aile birleşmelerinin artışı ve göç edilen ülkede eğitim ve/veya çalışma hayatına devam etme ile sonuçlanmaktadır. “Tüm bu nedenler ise işçi dövizini girdilerinde azalmaya neden olmaktadır (Faini, 2002). Başka bir ifadeyle göç eden bireylerin göç ettikleri ülkede eğitim ve ustalık seviyeleri artış gösterdikçe, kendi ülkelerine yönelik döviz girdisi azalış göstermektedir.

Göçmenlerin göç ettikleri ülkelere sağlamış oldukları yarar salt kendi ülkelerine aktardıkları veya beraberinde getirdikleri dövizlerle sınırlı değildir. Göçmenler göç ettikleri ülkenin kültürünü tanıyarak vizyonlarını geliştirmekte, aynı zamanda eğitim, kültür ve sosyal

alışkanlıklarında değişiklikler gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda göç edenlerin farklı alanlarda kendilerini geliştirerek yeni beceriler edinmesi, göç ettikleri ülkelerde edindikleri iş deneyimleriyle emek piyasasının gelişerek daha kalifiye olması, kadın göçmenlerin sosyal ve iktisadi alanlarda söz sahibi olmaları, kız çocuklarının eğitim almalarına önem verilmesi gibi çeşitli olumlu tutum ve davranışlar edinmeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Yılmaz, 2014: 1685).

Tüm bunlara ek olarak göç olgusu, göç veren ülkeler tarafından ülke nüfusunu azaltması nedeniyle olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak birçok göçmenin kalifiye eleman niteliğinde olduğu ve bu kapsamda yapılan göçlerin birer beyin göçü olarak gerçekleştiği görülmektedir (Ünsal, 2019: 57). Göç veren ülkeler açısından bu durum, hem beşeri sermayelerinden önemli kayıplara sebebiyet verirken, hem de beyin göçünün önlenememesi durumunda gelişme hızını yavaşlatıcı bir faktör olabilmektedir (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016: 3).

Göçün nedenleri ve etkileri bağlamında Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye göçü değerlendirildiğinde bu göçün güvenlik kaygılarıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Bölgede yaşanan iç savaş, milyonlarca Suriyeli'nin göçünün nedenidir. Suriye'de iktidardaki Esad rejiminin otoriter politikaları neticesinde patlak veren iç savaş, hem kişisel hem de toplumsal güvenliği tehlikeye düşürmüştür. Bu nedenle Suriyeliler en temel ihtiyaçlardan biri olan güvenlik ihtiyacını karşılamak amacıyla başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere göç etmişlerdir. Ayrıca iç savaş nedeniyle bölgede istihdam ve çalışma olanaklarının durma noktasına gelmesi, eğitim ve sağlık gibi hizmetlere ulaşamaması da Suriyelileri göç etmek durumunda bırakmıştır.

Daha önce de ifade edildiği gibi başlangıçta Suriyeliler ülkelerindeki koşullar düzelene kadar Türkiye'de kalacak misafirler olarak değerlendirilmiştir. Bu perspektifle Suriyelilerin hukuki statüsü geçici koruma olarak belirlenmiştir. Aradan geçen on yılda, Suriyelilerin bu hukuki statüsü mültecilerin sağlık, eğitim, istihdam gibi alanlarda çeşitli sorunlarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Ayrıca, Suriyelilerin kalıcı olduğunun anlaşılması, Türkiye toplumunda Suriyelilere karşı olumsuz bir bakış açısının egemen olmasına yol açmıştır. Emek yoğun sektörlerde Suriyeli mültecilerin daha düşük ücretlerle çalışmalarının hem yerli halkın istihdamı açısından engel teşkil ettiği, hem de kayıt dışı istihdama yol açtığı düşüncesi (Orhan

ve Gündoğar, 2015) bu olumsuz bakış açısını güçlendirmiştir. Mülteciler ayrıca yaşadıkları bölgelerde konut piyasasındaki talep artışından ve bunun sonucunda da kiraların ve temel gıda ürünlerinde yaşanan fiyat artışlarından sorumlu tutulmuşlardır (Orhan ve Gündoğar, 2015). Ancak, Suriyelilerin Türkiye'deki enflasyon rakamları üzerindeki etkisinin iki yönlü olduğu açıktır (Kütükcü, 2020: 66). Suriyeli mültecilerin ucuz işgücü sayesinde Türkiye'deki emek piyasasına katılmaları üretim maliyetlerinin düşmesine neden olacak ve bu durum enflasyon oranının da düşmesine sebep olacaktır. Ayrıca Suriyeliler göç ettikleri yerlerde ülkelerinden getirdikleri sermayeyle de yatırımlar yapmakta, böylelikle başta Suriyeli mülteciler olmak üzere yerel halka istihdam olanağı sağlamakta dolayısıyla Türkiye açısından da bir gelir kaynağı yaratmaktadırlar (Özipek,2018:10).

Ancak Türkiye'de Suriyelilere yönelik ayrımcılık oldukça yaygınlaşmış, mülteciler eğitim, istihdam, sağlık vs. gibi alanlarda yaşadıkları sorunların yanı sıra bu ayrımcılıkla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Gelecek bölümde Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin yaşadığı bu sorunlar hukuki statüleriyle ilişkili olarak ele alınacaktır.

2.BÖLÜM: SURİYELİ MÜLTECİLERİN GÖÇÜ VE TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLER

Suriye İç Savaş’ı Suriye’yi derinden etkilerken, iç savaşın olumsuz etkileri kendisini komşu ülkelerde de önemli oranda hissettirmektedir. Kuşkusuz Suriye iç savaşından en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Suriye’de gerçekleşen iç savaştan kaçarak göç edenlerin yarısından fazlasına ev sahipliği yapan Türkiye aynı zamanda dünya üzerindeki en fazla mülteci bulunduran ülke konumundadır. Türkiye karşı karşıya kaldığı sosyo-ekonomik sorunlara karşın Suriyelilere sunduğu insani yardım, eğitim, sağlık, mesleki eğitim hizmetleri sayesinde mültecilere diğer komşu ülkelerden daha iyi yaşam koşulları sunmaktadır (ORSAM, 2014; akt., Aktaş, 2018: 133). Ancak Türkiye’de mülteciler bu hizmetlerden geçici koruma statüsünün izin verdiği ölçüde faydalanmakta, bu da mültecileri bu alanlarda çeşitli sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Mültecilerden bir bölümü daha iyi yaşam koşullarına sahip olacaklarını düşündükleri Avrupa ülkelerine gitmek için büyük riskler almakta ve birçok mülteci bu yolda hayatını kaybetmektedir. Suriyeli mültecileri bu riskli yolculuğa sürükleyen nedenleri anlamak mültecilerin uyumuna yönelik politikalar geliştirmenin önemini ortaya koyacaktır. Bu bölümde Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin yaşadıkları sorunlar hukuki statüleri bağlamında incelenecektir.

2.1 GÖÇMEN, MÜLTECİ, SİĞINMACI KAVRAMLARI VE SURİYELİ MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

Yaşadıkları yeri terk ederek yeni yerleşim yerlerine göç eden kişiler yer değiştirmelerine konu olan durumun gönüllülük esasına dayalı olması durumunda “göçmen” statüsünde değerlendirilirken, zorunluluk esasına dayalı olması durumunda ise “mülteci, sığınmacı, düzensiz göçmen, yasa dışı göçmen” gibi farklı statüler kapsamında değerlendirilmektedir. Farklı niteliklere sahip bu statülerin kullanımıyla ilgili anlam kargaşası ortaya çıkmakta ve bu kavramlar kimi zaman birlikte, kimi zaman ise birbirine geçmiş şekilde tanımlanmaktadır (Başak, 2011: 119). Bu bölümde bu iç içelik göz önünde bulundurularak göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları Türkiye’deki Suriyelilerin deneyimleri bağlamında tartışmaya açılacaktır.

Yaşadıkları ülkeyi başta sosyo-ekonomik sebepler olmak üzere çeşitli sebeplerle kendi isteğiyle terk eden, göç ettikleri hedef ülkeye yasal yollar üzerinden giriş yapan ve göç ettikleri ülkenin yetkili makamlarınca verilen izin kapsamında yerleşen bireyler “göçmen” statüsüne sahip olmaktadır (Çakran ve Eren, 2017: 3). Bir başka tanıma göreyse göçmen, vatandaşı olduğu ülke tarafından bir zulme uğrayacağı korkusu olmayan ve bu ülkenin yasal korumasından yararlanmaya devam eden, ancak sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı, daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak amacıyla kendi iradesiyle başka ülkeye yerleşen kişidir (Erdemir, 2013: 9).

Türk ulusal mevzuatı kapsamında ise göçmen kavramının daha farklı tanımlandığı görülmektedir. Ülkemizde göçmen kavramına dair yasal düzenlemeler İskan Kanunu kapsamında yapılmakta olup, İskan Kanununun 3/d maddesine göre göçmen “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunan kişi veya kişilerdir.” Görüldüğü üzere göç eden kişi veya kişilerin göçmen kapsamında değerlendirilmesi için, Türk soyundan gelmiş olmaları ve Türk kültürüne bağlı olmaları koşulu aranmaktadır.

Uluslararası hukuka göre din, siyasi düşünceler, ırk gibi çeşitli nedenler dolayısıyla vatandaşı olduğu ülkede zulme uğrayan, can güvenliği tehlike altında bulunan, haksızlık ve zulme uğrayacağı korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkeye geri dönmek istemeyen, bu amaçla göç ettikleri ülkeye sığınma talebinde bulunan ve sığındıkları ülke tarafından kabul edilen kişiler mülteci statüsünde değerlendirilmektedir (Akpınar, 2017: 17). BM tarafından 1951 yılında kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi uyarınca mülteci, “ırk, din, vatandaşlık veya belli bir sosyal gruba aidiyet veya siyasi görüşleri sebebiyle eziyete uğrama hususunda haklı bir korku taşıyan ve bu sebeple ülkesinin dışında yaşamını sürdüren kişidir” (Abadan-Unat, 2006: 351). BMMYK tarafından yapılan tanıma göre mülteciler, “eziyet, çatışma saldırı veya toplumsal huzurunu ciddi şekilde bozan durumlarda, geldikleri ülkelerin dışında bulunan ve bunun sonucu olarak da ‘uluslararası koruma ’talebinde bulunan kişilerdir” (BMMYK, 2016: 1).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 14. Maddesine göre “herkes, zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir (Erdil, 2020:75)”. Yine aynı maddede “gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan

veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz (Bozbeyoğlu, 2015: 66-67)” denilerek kimlerin mülteci statüsünden yararlanamayacağı tanımlanmaktadır.

Türk ulusal mevzuatı kapsamında değerlendirildiğinde ise mülteci kavramının, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK) tanımlandığı görülmektedir. Söz konusu kanuna göre “Avrupa ülkelerinde gerçekleşen ırk, din veya siyasi fikirleri dolayısıyla zulme uğrayacağından korkması ve bulunduğu ülkenin korumasından faydalanamayacağı endişesi sebebiyle yaşamış olduğu ülkeyi terk etmek durumunda kalan, vatandaşı olduğu ülke dışında başka bir ülkeye sığınan ve ikamet etmiş olduğu ülkeye dönmek istemeyen kişiler” mülteci statüsünde sayılmaktadır (md. 61). Bu noktada Türkiye’nin 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesini coğrafi çekinceyle imzaladığı hatırlanmalıdır. Bu açıdan Türk ulusal mevzuatı kapsamında, Türkiye’ye göç eden kişilerin mülteci statüsüne sahip olabilmeleri için Avrupa Konseyi ülkelerinden birinin vatandaşlığına sahip olmaları gerekmektedir. Başka bir deyişle Türkiye’ye Avrupa ülkeleri dışından göç eden diğer ülke vatandaşları mülteci statüsüne sahip olamamaktadır.

Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin genellikle Ortadoğu başta olmak üzere, Güney Asya ve Orta Asya kaynaklı kitlesel göçlerden oluşması ve bu kitlelerin Avrupa ülkeleri vatandaşı ve/veya Türk soyundan olmamaları göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’ye en çok sığınmacı statüsüne sahip kişi veya grupların göç ettiği görülmektedir. Sığınmacı kavramıysa mülteci statüsü alamayan, ama bir şekilde başka bir ülkenin korumasına gereksinim duyan kişinin statüsünü ifade etmektedir (Biçer, 2018: 25). Avrupa Birliği (AB) hukukuna göre sığınmacı, iltica talebinde bulunmuş, ancak talebe yönelik nihai bir karara varılmamış olan üçüncü ülke vatandaşı olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2017: 30).

Bu durumda Türkiye’deki Suriyelilerin yasal statüsü mültecilik değildir. Suriyeliler resmi olarak geçici koruma altında bulunan sığınmacılar olarak tanınmaktadır.

Birçok çalışmada yasal statüleri sığınmacı olmasına rağmen Türkiye’deki Suriyeliler mülteci olarak tanımlanmaktadır (Şimşek, 2019). Bu çalışmada da BMMYK’nın mülteci tanımı temel alınarak aynı yol izlenecektir.

2.1.1. Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Coğrafi Dağılımı ve Demografik Özellikleri

Türkiye'ye göç eden Suriyeli mülteciler göçün ilk dönemlerinde sadece sınır kentleri ve geçici barınma merkezlerinde yaşarlarken, iç savaşın uzaması ve barınma merkezlerinin kapasitesinin yeni göçleri kaldıramayacak noktaya kadar dolması sonucunda geçici barınma merkezlerinin dışında Türk toplumuyla beraber farklı kentlerde yaşamaya başlamışlardır (Sirkeci, 2017; Güçtürk, 2014; Yıldırım, vd., 2017).

Temmuz 2021 tarihi itibarıyla Türkiye'de geçici koruma statüsüne sahip kayıtlı Suriyeli mülteci sayısı 3.688.093 kişidir. Şehirlerde yaşayan Suriyeli mülteci sayısı 3.576.034 kişi iken, geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyeli mülteci sayısı 55.074 kişidir. Bu kapsamda geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyeli mültecilerin, tüm Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilere oranının %1,6 olduğu görülmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

Geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyeli mülteci sayısının her geçen gün düşüş gösterdiği görülmektedir. Nitekim Temmuz 2021 tarihinde geçici koruma merkezlerinde yaşayan Suriyeli mülteci sayısı 55.074 kişi iken, 2019 yılının başında 143.558 kişi, 2018 yılının başında ise 228.251 kişidir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Bu istatistikler kentlerde yerel halkla birlikte yaşayan Suriyeli mültecilerin uyumuna yönelik politikalar geliştirmenin önemini ve aciliyetini ortaya koymaktadır.

Tablo 2.1: Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yaş ve cinsiyet gruplarına göre dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.983.796	1.704.297	3.688.093
0-4	260.861	243.517	504.378
5-9	290.700	273.026	563.726
10-14	218.489	205.251	423.740
15-18	137.982	118.173	256.155
19-24	283.383	213.497	496.880
25-29	220.946	160.350	381.296
30-34	166.613	120.922	287.535
35-39	125.017	97.904	222.921
40-44	85.429	74.481	159.910
45-49	57.906	56.610	114.516
50-54	45.936	44.806	90.742
55-59	34.952	35.004	69.956
60-64	23.041	23.792	46.833
65-69	15.008	15.844	30.852
70-74	8.869	9.769	18.638
75-79	4.361	5.406	9.767
80-84	2.389	3.189	5.578
85-89	1.137	1.679	2.816
90+	777	1.077	1.854

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021

Tablo 2.1’de Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli mültecilerin yaş ve cinsiyet gruplarına göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre en yüksek Suriyeli mülteci sayısı erkeklerde 290.700 kişi ile 5-9 yaş grubuna aitken, kadınlarda da 273.026 kişi ile yine 5-9 yaş grubuna aittir. En kalabalık yaş grubunun ise 563.726 kişi ile 5-9 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Bu kapsamda en fazla Suriyeli mültecinin çocuk yaş grubunda olduğu söylenebilir. Çocukları sırasıyla gençler, orta yaş grubu ve yaşlılar izlemektedir. Mültecilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilme ve gönüllü geri dönüş koşullarının oluşmadığı durumda bu genç nüfusun önümüzdeki yıllarda Türkiye’de yetişeceği görülmektedir. Bu durum mültecilerin Türkiye’de yaşadığı sorunları ve bu sorunların çözümünde rol oynayacak uyum politikalarının tartışılmasının önemini ortaya koymaktadır.

2.1.2. Mültecilerin Yaşadığı Sorunlar

Mekanda yer değiştirme ile başlayan göç, konaklama, yerleşme, uyum ve bütünleşme aşamalarıyla devam etmektedir. Göç edilen yerde uyum sağlanamaması halinde göç başarıyla tamamlanamamaktadır. Nitekim göç ettiği yere uyum sağlayamamış kişi, aile veya gruplar potansiyel birer göçmen kapsamında değerlendirilmektedir ve söz konusu kesimin ilk fırsatta

yeniden yer değiştirme eğiliminde olacakları yüksek bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir (Çakır, 2011: 130).

Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise mültecilerin Türkiye’de kaldıkları süreç, esasen bir geçiş dönemi niteliğindedir. Nitekim Türkiye’ye gelen mülteciler kimi zaman bu süreç oldukça uzasa da, diğer bir ülkeye göç etmeden evvel Türkiye’de belirli bir süre konaklama amacıyla gelmektedir. Mültecilerin bu süreç dahilinde değerlendirilecekleri hukuki mevzuatın uygulanışı esnasında kimi sorunlar yaşanmaktadır. Bu durum ise onların başta barınma, sağlık ve beslenme olmak üzere birçok hususta sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır.

Suriyeli mülteciler de yaşamlarını idame ettirme koşulları açısından benzer sorunları yaşamaktadırlar (zpolat, 2019: 48). Sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin mültecilere yönelik gerçekleştirdiği çalışmalar hala çok sayıda Suriyeli mültecinin iş, sağlık ve eğitim gibi konularla ilgili önemli sorunlar yaşadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca araştırmalar Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin % 67’sinin yoksulluk sınırının altında yaşadığını göstermektedir (Carlier, 2018; akt., Aktaş, 2018: 139).

Bu kapsamda bu bölümde genelde mültecilerin, özelde ise Suriyeli mültecilerin Türkiye’de yaşadıkları dil, çalışma koşulları, eğitim, barınma, sağlık, dışlanma kaynaklı sorunlar ve çocukların yaşadığı sorunlar incelenecektir.

2.1.2.1. Dil Kaynaklı Sorunlar

Göç edilen ülkenin dilinin bilinmemesi, tüm mülteciler açısından en önemli sorunlardan birini teşkil etmektedir (Zencir ve Davas, 2014: 5-6). İnsanların içinde yaşadıkları toplumda kendilerini ifade edebilmelerinin, diğer insanlarla iletişim kurabilmelerinin temel koşulunun dil faktörü olduğu değerlendirildiğinde, dil kaynaklı sorunlar hem mülteciler hem de yerli halk açısından birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Dil kaynaklı sorunlar, mülteciler açısından hem sosyal yaşamlarında, hem de çeşitli kamu kurumlarında hizmet alırken karşı karşıya kaldıkları önemli bir sorundur (stn, Bayar ve Bozkurt, 2017: 751). Diğer bir deyişle dil engeli salt sosyal yaşamda karşılaşılan bir sorun değil, aynı zamanda sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetlere erişimde önemli bir sorun olarak mültecilerin karşısına çıkmaktadır (Fazel, vd., 2012; Measham, vd., 2014).

2.1.2.2. Çalışma Koşulları Kaynaklı Sorunlar

Mültecilerin göç ederek geldikleri ülkede karşılaştıkları başka bir önemli sorun ise çalışma koşulları kaynaklı sorunlardır. Mültecilerden iş bulup çalışma imkanı bulanların birçoğu kaçak işçi olarak, yevmiye usulü ve niteliksiz işçi olarak çalışmaktadır (Özpolat, 2019: 49). Bununla beraber çalışma izni alma hususunda belli başlı zorluklarla karşı karşıya kalınmaktadır (Aydemir, 2019: 48). Nitekim 2016 yılında 4817 sayılı kanun yerine yürürlüğe getirilen 6735 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun uyarınca mültecilerin çalışma izni almaksızın yasal olarak çalışmaları mümkün değildir, yasal olarak çalışmalarıysa işveren açısından mali bir külfet getirmesi ve bürokratik işlemlerin zorlukları sebebiyle mültecilerin Türkiye’de resmi olarak çalışmaları iyice zor bir hal almaktadır. İş bulup çalışma imkanı bulan mülteciler ise sigortasız olarak ve düşük ücretlerle çalışmakta, ekonomik zorluklar çekmektedir. Mülteciler genel olarak tarım, ağır sanayi, ayakkabıcılık gibi iş dallarında, oldukça ağır çalışma şartları altında, sigortasız bir şekilde çalıştırılmaktadırlar. Bu durum, mültecilerin sosyal haklardan yararlanamamalarına ve işverenler tarafından neden göstermeden ve tazminat ödemedi işten çıkartılmalarına yol açmaktadır (SASAM, 2018; akt. Topçu, vd., 2018: 194). Büyük şehirlerde yaşayan mültecilerin bazıları hayatlarını devam ettirebilmek için cami önleri, trafik ışıkları gibi işlek yerlerde dilenmek durumunda kalmaktadır (Ertan ve Ertan, 2017: 16-18). Ayrıca mültecilerin para kazanabilmek amacıyla çeşitli yasadışı yollara başvurmaları da, çalışma kaynaklı sorunların bir diğeridir (Biçer, 2018: 47). Bununla beraber mültecilerin piyasanın oldukça altında ücretlerle çalıştırılmaları, Türk işçilerin yerine mültecilerin tercih edilmelerine neden olmaktadır. Bu durum ise mültecilerin yerli halk tarafından “emek hırsızı” olarak görülmesine ve iki grup arasında çeşitli sorunların çıkmasına sebep olmaktadır (SASAM, 2018; akt. Topçu, vd., 2018: 194).

2.1.2.3. Eğitim Kaynaklı Sorunlar

Eğitim temel bir insan hakkıdır. Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme uyarınca mülteci çocukların eğitim hizmetlerinin, bulundukları ülke tarafından sağlanmasına hükmedilmiştir (BMMYK, 1994: 34). Ancak mülteciler çoğunlukla göç ettikleri ülkelerde çeşitli ekonomik sorunlarla karşılaşmakta, bu nedenle de nitelikli eğitime ulaşma imkanı elde edememektedir. Dil eğitimi, mesleki eğitim ve okulda verilen eğitim mülteciler için

daha iyi iş imkanı elde etme, refah seviyesinin artması, iletişim kurmada kolaylık, sosyal çevre edinme gibi birçok olanağı da beraberinde getirecektir. Ayrıca eğitim imkanlarına erişim, çeşitli travmalardan kaçarak mülteci olan çocukların gündelik yaşamlarını düzenleyerek rehabilite olmalarına yardımcı olacaktır. Eğitim çağındaki çocukların eğitim almaları, onların toplumla uyumlu, kendi kendilerine yeten, başarılı ve mutlu birer birey olmalarını sağlayacaktır (Duman, 2016: 48).

Mülteci çocukların eğitimlerine yönelik çeşitli imkanlar sunulmakla birlikte, uygulamada bazı sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Mültecilerin kimlik bilgileri ve eğitim durumlarını gösteren belgelerinin eksikliği, eğitim kurumlarına kayıt olmadaki engellerden birini teşkil etmektedir. Bununla beraber bir eğitim kurumunda eğitim gören mültecilerin çoğunun eğitim sonunda diploma alamamaları da eğitim kaynaklı sorunlardan bir diğeridir (Özpolat, 2019: 50).

2.1.2.4. Barınma Kaynaklı Sorunlar

Mültecilerin karşılaştıkları bir başka sorun ise, barınma kaynaklı sorunlardır. Suriyeli mülteciler başta olmak üzere, Türkiye'deki mültecilerin barınma sorununa dair planlı bir yerleştirme yapılmamaktadır, (Erdoğan, 2018: 22-23).

“Barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında karşı karşıya kalınan zorluklar, mültecilere dair kamu desteğinin yeterli düzeyde olmaması dolayısıyla daha da ciddi bir problem durumunu almıştır (UN Women ve SGDD, 2018). Bu açıdan birçok mülteci, barınma ihtiyaçlarıyla ilişkili sorunlarla başa çıkabilmek amacıyla ya birkaç aileyle beraber yaşamakta, ya da kira yüklerini azaltabilmek amacıyla kötü şartlarda yaşamak durumunda kalmaktadır (Buz, 2004: 90).

Türkiye'deki geçici koruma statüsündeki Suriyeli mültecilerle ilgili yapılan araştırmalarda, koruma kampları dışında yerleşik Suriyelilerin genellikle kalabalık ev ortamlarında, temizlik ve hijyen koşullarına uygun olmayan şartlar altında yaşadıkları görülmektedir. Mültecilerin genellikle nüfuslarına oranla oldukça küçük evlerde ikamet ettikleri, banyo ve tuvalet gereksinimlerini ise ortak alanlarda karşıladıkları, çoğu evin banyosunun ise evlerin dışında yer aldığı gözlemlenmiştir (Orman, 2019: 23).

Apartman dairelerinde yaşamlarını sürdüren mülteciler ise genellikle daha ucuz olmaları nedeniyle bodrum katlarında kalmakta ve kiraladıkları dairelerin birçoğunda ısınma ve rutubet sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Bu sorunların yanında mülteciler, evleri için gereken eşyaların bir

bölümünü komşu yardımlarıyla, bir bölümünü ise yardım dernekleri aracılığıyla tedarik etmeye çalışmaktadır (Karataştan, 2017: 37). Ayrıca bilhassa mültecilerin yoğunlukla yaşadıkları semtlerde bazı esnafların mültecilerin dükkanlarında kalmalarına izin verdikleri de bilinmektedir (Orman, 2019: 23).

2.1.2.5. Sağlık Kaynaklı Sorunlar

Ülkelerini terk etmek durumunda kalan mülteciler açısından sağlık hizmetlerine erişim oldukça önemli konulardan biridir. Uluslararası örgütler tarafından hazırlanan raporlarda mültecilerin sağlık sorunları arasında beslenme bozuklukları, anemi, ishal, sıtma, kızamık, fiziki şiddet ve buna bağlı yaralanmalar, istenmeyen gebelikler, çocuklarda büyüme ve gelişim gerilikleri gibi sorunlar yer almaktadır (Karadağ ve Altıntaş, 2010: 55).

Uluslararası hukuk açısından değerlendirildiğinde, mültecilerin diğer tüm insanlarla eşit şekilde en yüksek düzeyde fiziki ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakları bulunmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'deki mültecilerin de, Türk vatandaşlarının sahip olduğu tüm sağlık hizmetlerine erişim haklarından yararlanmaları gerekmektedir (Orman, 2019: 25). Bu amaçla 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun amir hükümleri uyarınca Türkiye'deki mülteciler genel sağlık sigortası kapsamına alınmışlardır. Ancak buna rağmen mülteciler, sağlık hizmetlerine erişim konusunda çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır (Özpolat, 2019: 51).

Türkiye'de acil sağlık hizmetlerinin bütün mültecilere açık olması önemli bir sağlık hakkı olmakla birlikte, acil sağlık hizmetlerinin haricindeki sağlık hizmetlerinden sadece kayıtlı Suriyeli mültecilerin yararlanabiliyor olması ve sağlık kurumlarında ayrıma tabi tutulmaları, mültecilerin sağlık hizmetlerinden yararlanma sürecinde karşılaştıkları önemli sorunlardandır (Mutlu, Kırımsoy ve Antakyalıoğlu, 2016: 43). Yönetmeliğe göre, mültecilerin sağlık hizmetlerine erişim hakkı bulunmakta, fakat organ nakli, protez, ortez, hemodiyaliz veya uzun süreli tedaviyi gerektiren kronik hastalıkların tedavisinde mültecilerin tedavi ücretlerini kendilerinin karşılamaları beklenmektedir (Şimşek, 2019: 2).

Sağlık, en iyi işleyen alanlardan biri olsa da hastanelerde tercüman sıkıntısı ve mülteci hastalara yönelik ayrımcılık gibi sorunlarla karşılaşmaktadır (Şimşek, 2019: 2). Sağlık kurumlarında mültecilerin dil problemi kaynaklı olarak sağlık sorunlarını dile getirememesi, sağlık

alışanlarının da mültecilerin dilini anlamamaları sebebiyle tedavilerde çeşitli sıkıntılar yaşanmakta veya tedaviler gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle mülteciler hastalandıkları zaman sağlık kurumlarına başvurmak istememekte, bu durum ise mültecilerin ciddi sağlık problemleri yaşamalarına neden olmaktadır (Orman, 2019: 25-26).

2.1.2.6. Türk Kamuoyunun Suriyeli Mültecilere Bakış Açısı

2011 yılında başlayan iç savaşın başından bu yana “açık kapı” politikası izleyen Türkiye, ilk başta sığınan Suriyeli mültecilerin kısa sürede geri dönecekleri varsayımından hareketle Suriyelileri “misafir” olarak değerlendirmiştir (Aktaş, 2018: 129). Ancak Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin sayısı her geçen gün artarken, gelenlerin de bu süreç kapsamında Türkiye’de kalma eğilimleri artış göstermiştir (Tunç, 2015: 30). Türkiye’de bulunan Suriyeli mültecilerin sayılarının ve kalış sürelerinin artmasıyla birlikte, bu mülteciler toplum tarafından “uzun kalan misafir” olarak görülmeye başlanmış ve bu durum bazı sosyo-ekonomik ve siyasi sorunların da yaşanmasına sebep olmuştur (Ekici, 2019: 700).

Türkiye günümüzde 3,6 milyondan fazla Suriyeli’ye ev sahipliği yapmaktadır (Mlteçiler.org, 2021) ve bu sayı ile Suriyeli mülteciler, Türkiye’de sığınmacı statüsüne sahip gruplar arasında en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Bu kalabalık grubun her geçen gün şehirlerde daha görünür olmalarıyla birlikte Türkiye toplumunda Suriyelilere yönelik olumsuz bir algı egemen olmaya başlamıştır. Türkiye toplumunun bir bölümü yaşam tarzı, dil ve kültür gibi alanlardaki farklılıkları dolayısıyla Suriyeli mlteçilere güven eksikliği duymakta ve bu grubun Türkiye’de kalıcı olmasının yerel halkın aleyhine sonuçlanacak bazı hak kayıplarına neden olacağını düşünmektedir. Suriyelilerin özellikle sınır kentlerinde olmak üzere birçok ilde yüksek nüfus oranına sahip olmaları, yerli halkın Suriyeli mültecilerin demografik yapıyı değiştireceğinden endişe duymalarına neden olmaktadır. (Arslan, Bozgeyik ve Alancıoğlu, 2017; Yıldırmalp ve İslamoğlu, 2016)

Türkiye’nin farklı şehirlerinde mlteçilere yönelik artan olumsuz tepkiler, Suriyeli mültecilerin Türkiye toplumunun bir bölümü tarafından istenmediği, mültecilerin toplumsal kabul ve uyumunun sağlanamadığını göstermektedir. Alan yazına bakıldığında Suriyeli mültecilerin Türkiye’deki ilk yıllarında Türkiye toplumunun bu gruba yönelik “misafirperver” bir tutum sergilediği, ancak mültecilerin geçici değil de kalıcı olduklarının anlaşılması üzerine bu tutumun

yerini iki grup arasında gerginliklere, olumsuz tutumlara ve yabancı düşmanlığına bıraktığı görülmektedir (İçduygu, 2015; Kirişçi ve Ferris, 2015; Oytun ve Gündoğar, 2015). Nitekim Erdoğan'ın (2014) yaptığı çalışmada Türk toplumunun %84'ünün Suriyeli mültecileri misafir olarak kabul ettiklerini, iç savaşın sona ermesiyle birlikte ülkelerine geri gönderilmeleri ve onlara vatandaşlık verilmemesi gerektiğini ifade ettiklerini ortaya koymuştur.

Özetle, Türkiye toplumunun başta kültürel farklılıklar, güvensizlik ve hak kayıplarına maruz kalma gibi kaygılar dolayısıyla Suriyeli mültecilerin kalıcılık eğilimini pekiştirecek düzenlemelere (vatandaşlık verilmesi vb.) karşı oldukları görülmektedir (Yıldırım, vd., 2017: 108).

2.2. MÜLTECİLER VE TOPLUMSAL UYUM

Farklı kültürel değerlere sahip kesimlerin hemen uyum göstererek birlikte yaşamaları beklenemez. Bu durumun gerçekleşmesi için belli bir zamanın geçmesi gerekmektedir. Farklı dil ve kültürlere sahip insanların göç etmeleri neticesinde sosyal ve kültürel kaynaşmanın gerçekleşmesi her ne kadar bir ölçüde kaçınılmaz olsa da, bu kaynaşma aynı zamanda sancılı bir süreci de beraberinde getirmektedir (Harunoğulları ve Cengiz, 2014: 23-24).

Bu süreçte mülteciler geride kalan aile, arkadaş ve sosyal çevrelerine yönelik özlem, yaşadığı yeri ve evi özleme, ekonomik açıdan kötüleşmelerinin sonucunda yeni ortama uyum sağlamada zorluk, göç ettikleri yerin yerli halkıyla ilişki kurmada yaşanan zorluk, geleceğe karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olma, yaşadığı sorunların çözülebileceğine inanmama, iltica başvurusunun reddedilmesi korkusu, dil kaynaklı olarak ortaya çıkan kendini anlatamama durumu, kültürel farklılıklar, yalnızlık hissi, kendini işe yaramaz ve değersiz hissetme, ailevi sorunları konuşamama, intihara yönelik düşünceler gibi çeşitli problemler yaşayabilir (Buz, 2008: 10-13).

Sosyal uyumu zorlaştıran durumlardan bir diğeri de, mültecilerin göç ettikleri ülkeye kendilerini ait hissetmemeleri ve ülkelerine geri dönmeye yönelik düşüncelere sahip olmalarıdır. Sosyal uyum karşısında engel niteliğindeki bir diğer durum ise göç eden mültecilerin genellikle akrabaları veya tanıdıklarının olduğu yerlerde yaşamalarını tercih etmeleridir. Yerli halkla olan sosyal ilişkilerin kısıtlandığı böyle bir durumda, mekana uyum sağlama ve aidiyet duygusunun

gelişiminde bazı gecikmeler veya zorluklar yaşanabilmektedir (Harunoğulları ve Cengiz, 2014: 23-24).

Toplumsal uyumun sağlanmasında yerli halkın mültecilere yönelik tutumları oldukça önemli bir faktör niteliğindedir. Yerli halk ile mültecilerin benzer dil, din ve kültüre sahip olması durumunda uyum sağlanmasında fazla sorun yaşanmamakta ve yaşanan sorunlar hızlı olarak çözülebilmektedir. Ancak mültecilerin farklı bir dil, din veya kültürel değerlere sahip olması durumunda yerli halk ile göç edenler arasında ciddi sorunlar yaşanabilmektedir (Deniz ve Etlan, 2009: 472). Suriyeli mültecilerin dil farklılıkları, sahip olduğu statüler, göç ettikleri yerin sosyo-kültürel özellikleri, mültecilerin fiziki görüntü bakımından yerel halktan farklılık göstermesi, mültecilere yönelik yazılı ve görsel medyada yer alan olumsuz söylemler gibi birçok etken uyumun zorlaşmasına neden olabilmektedir. Bu süreçte mülteciler ile yerli halk arasında uyumsuzluk, yabancılaşma hatta çatışma gibi toplumsal sorunlar yaşanabilmektedir (Poyraz-Tacoğlu, Arıkan ve Sağır, 2012: 950).

Yerel halk açısından Suriyeli mültecilerle sosyal uyumun mevcut sınır ve olanaklarının tanımlanması ve değerlendirilmesi amacıyla yapılan araştırmaların çoğunluğunda zorunlu göç kapsamında Türkiye'nin yoksul bölgelerine yerleşen mülteciler ile bölgede yaşayan yerli halk arasında ekonomik rekabetin olduğu görülmektedir (Koç, 2019: 17-18). Ekonomik olarak kendi kendine yeterliliğin sağlanması, kuşkusuz, statüleri tanınmış mültecilerin göç ettikleri ülkeye başarılı uyumun temel taşlarından biridir. Tamamen finansal faydaların ötesinde, istihdam, mültecilerin dil becerilerini geliştirerek, göç ettikleri toplum bireyleri ile arkadaşlık ve profesyonel temaslar oluşturmayı teşvik ederek ve genellikle yerel topluluklar tarafından kabul edilmelerine yardımcı olarak sosyal uyum sürecini ilerletmede kilit bir rol oynamaktadır (Şimşek, 2019: 4).

Görüldüğü üzere, yerel halk ile mülteciler arasındaki sosyal uyum esas itibarıyla çift yönlü bir ilişkidir. Geldiği toplumla bütünleşememe, toplumun içinde asimile olma, kültürlerini kaybetme ya da bu kültürlerini yaşatamama mülteciler için korku nedenini oluşturmaktadır. Yerel halkın bir bölümü de ülkesine gelen bireyleri istememe, onların ülkesi için sorun oluşturacağını düşünmektedir (Orman, 2019: 33). Mültecilerin yeni ikamet ettikleri toplumla sosyal uyumu doğrudan ev sahibi toplumun değerlerini kabul etmek anlamına gelmemektedir. Uyumun bu çift

yönlü niteliği hem yerel halka hem de mültecilere yönelik politikalar geliştirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu bölümde, uyuma dair kavramsal çerçeve uyum politikalarını bu gereklilik dikkate alınarak geliştirmenin önemini ortaya konacak şekilde ele alınacaktır.

2.2.1 Sosyal Uyuma İlişkin Kavramsal Çerçeve

Uyum asimilasyon, entegrasyon ve sosyal kapsayıcılık olarak farklı şekillerde tanımlanabilir. Asimilasyon bireylerin veya grupların barındıran ülke tarafından geliştirilen stratejiler doğrultusunda sahip oldukları ana kültürden tamamen kopmaları ve yeni kültüre tam olarak dahil olmalarıdır. Bu süreç Marshall'a (1999) göre kendiliğinden gelişen bir durum değildir, zorlama içerir.

Uyumun diğer bir türü olan entegrasyona bakıldığında burada tamamen bir vazgeçmenin ya da kabul edişin hedeflenmediği görülmektedir. Meissner'e göre entegrasyon "farklı parçaları, özelliklerini kaybetmeden yeni bir bütün haline getirmektir. Toplum bazında ele alındığında, azınlık ve çoğunluğun birbirine uyum sağlamasıdır. Entegrasyonun hedefi azınlığın ve çoğunluğun aynı haklara sahip olduğu bir toplum ortaya getirmektir" (akt. Koyuncu, 2018). Entegrasyon göç eden bireylerin veya grupların kendi kültürlerini koruyarak birlikte yaşamaya başladıkları kültür ile etkili bir etkileşim gerçekleştirdikleri duruma karşılık gelir. Dolayısıyla entegrasyon ile kültürler arasında bir sentezin ortaya çıkmış olduğundan bahsedilebilir.

Ager ve Strang'ın (2008) mültecilerin entegrasyonunu açıkladıkları şemada iş piyasası, eğitim, barınma ve sağlık haklarına erişim entegrasyonun sağlanması için gereken ana koşulları oluşturmaktadır (akt., Şimşek, 2018: 369). Bu bağlamda Fielden'e (2008) göre kişilerin yeni toplum kültürüne uyumunda etkili olan üç faktörden söz edilebilir: Hukuki, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler.

Göçle birlikte gelenen yeni topluma uyum açısından mültecilerin ev sahibi toplumda sahip olduğu hakları ifade etmektedir (Fielden, 2008:1). Dolayısıyla göçmenlerin göç ettikleri ülkede yasal bir statü sahibi olmaları ve bu statüden kaynaklı haklarını rahatça kullanabilmeleri yeni topluma adapte olmalarını kolaylaştırıcı bir faktör olmaktadır.

Ekonomik faktörlere bakıldığında sosyal uyumun istihdam ile olan ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Mültecilerin ev sahibi toplum içerisinde istihdam olanaklarına sahip olmaları kişilerin kendileri

ve aileleri için bir güvence teşkil etmekte ve böylece sosyal uyuma katkıda bulunmaktadır. Mültecilerin uyumunun ekonomik boyutuna etki eden unsurlar şu şekildedir:

1. “*Kendisini yerel toplumun dilinden ve kültüründen soyutlayarak yaşamına devam etme durumu*”: Bu durumda mülteciler yaşadıkları ülke içerisinde işgücü alanında faaliyet göstermeden sadece verilen sosyal yardımlarla yaşamlarını sürdürmekte veyahut kendi kültürlerinden olan bir mültecinin yanında çalışmaktadırlar. Mültecilerin ev sahibi toplumla ekonomik bir ilişki kurmadığı bu tür durumlarda uyum zorlaşmaktadır.

2. “*Mesleki kabiliyetinden düşük işe girme veya mesleğinden farklı bir işte çalışma durumu*”: Mültecilere sunulan işlerin özellikle ev sahibi toplumun yapmak istemedikleri işler olduğu görülmektedir. Bu durumda mültecilere istihdam sağlansa bile ev sahibi toplumla bu türden bir etkileşim biçiminin uyumu zorlaştırdığı söylenebilir.

3. “*Kişinin eğitim düzeyine uygun şekilde kendi mesleğinde çalışması durumu*”: Mültecilerin uyumunun sağlanmasında bu faktör oldukça önemlidir. Bu sayede hem mültecilerin ev sahibi toplum üyeleriyle etkileşim kurabilecekleri alan genişlemekte hem de bu şekilde istihdam edildiklerinde, mülteciler, ev sahibi toplum tarafından kabullenilmiş olduklarına dair bir işaret bulabilmektedirler.

4. “*Kişinin kendi ülkesinde istihdam bulamadığı iş alanını göç ettiği ülkede bulması durumu*”: Mülteciler böyle bir durumda hak etmiş oldukları değere ulaşmanın tatmini içerisinde ev sahibi toplum ile daha iyi ilişkiler geliştirmekte, bu da sosyal uyum süreçlerini olumlu şekilde etkilemektedir (Yalçın, 2018: 14).

Uyumun kültürel boyutuna etki eden unsurlarsa aşağıdaki gibidir:

1. “*Kültürel Kayıtsızlık*”: mültecilerin göç etmiş oldukları toplumun kültürüyle bir etkileşim gerçekleştirememesi durumu olarak görülmektedir. Mültecilerin hem kendi kültürlerine hem de ev sahibi toplumun kültürlerine yabancı olma durumu kültürel kayıtsızlık olarak tanımlanmaktadır.

2. “*Nativizm (Doğuş tancılık)*”: Mültecilerin ev sahibi toplumun kültürel değerlerini tamamen dışladığı sadece kendi kültürlerine bağlı oldukları durumdur.

3. “*Katılımlı Birliktelik*”: mülteciler katılımlı birliktelik geliştirdiklerinde hem kendi kültürlerine bağlılık göstermekte hem de ev sahibi toplumun kültürüyle etkileşim kurmaktadırlar Mülteciler katılımlı birliktelikle kendi kültürlerini korumaya devam ederken içinde yaşamaya devam ettikleri yeni kültüre de uyum sağlamaya çalışmaktadır.

4. “*Kültürel Asimilasyon*”: Mültecilerin yeni girmiş oldukları kültürü tamamen kabul edip kendi öz kültürlerinden tamamen uzaklaşmasıdır (Yalçın,2018: 15).

Sosyal uyumun gerçekleşmesinde sosyo-politik faktörler de etkili olmaktadır. Burada mültecilerin uyumunda göç etmiş oldukları devletle olan ilişkileri politik haklar, vatandaşlık gibi unsurlar etrafında ele alınmaktadır. Mültecilerin siyasal haklarının bulunmadığı ve temsil ve karar alma mekanizmalarında yer almadığı bu durumda mülteciler yalnızca kendi kültürlerinden kimselerle iletişim kurmaktadır. Mültecilerin sosyal uyum sürecinde etkili olan faktörler incelendiğinde mültecilerin ev sahibi toplum ile uyumunun sadece kendi girişimleriyle sağlanamayacağı görülmektedir. Ev sahibi ülkenin sosyal uyum için gerçekleştireceği politikalar bu bağlamda temel önemlidir.

Mültecilerin uyumunda aslında en etkili olan politikalar dil yeterliliğinin kazandırılması, iş olanaklarının sunulması, barınma ihtiyaçlarının karşılanması gibi amaçları hedeflemektedir. Bu politikalara mültecilerin ve yerel halkın desteğinin sağlanması da uyum sürecinin bir parçasıdır. Bu bağlamda karşılıklı sürekli bir etkileşimin sağlanması için ev sahibi toplumda mültecilere ilişkin olumlu bir algının geliştirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

Bu noktada ev sahibi topluluğun yapısının detaylı bir şekilde analiz edilmesinin uyum sürecinin sağlıklı şekilde yürütülmesinde açısından önemi ortaya çıkmaktadır. Örneğin, ev sahibi toplumun çok kültürlülük alanında tecrübelerinin olması uyumun gerçekleşmesine etki eden önemli bir faktördür. Mültecilerin mesleki kimlikleri, eğitim düzeyleri, cinsiyetleri, yaşları, göç etme nedenleri gibi özellikleri de ev sahibi toplumun uyum perspektifine etki etmektedir (Toivonen, 2011: 11).

Dolayısıyla uyumu kolaylaştırıcı faktörler şu şekilde sıralanabilir (Berry, 2005: 700):

- Ev sahibi topluluğun kültürel çeşitlilik karşısında geniş bir toplumsal kabule sahip olması,
- Ev sahibi toplumun ırkçı ve ayrımcı olmaması
- Ev sahibi topluluk ile mülteciler arasında karşılıklı olumlu bir tutumun olması,
- Mültecilerin birlikte yaşamayı sürdürdükleri topluma karşı aidiyet hissetmeleri.

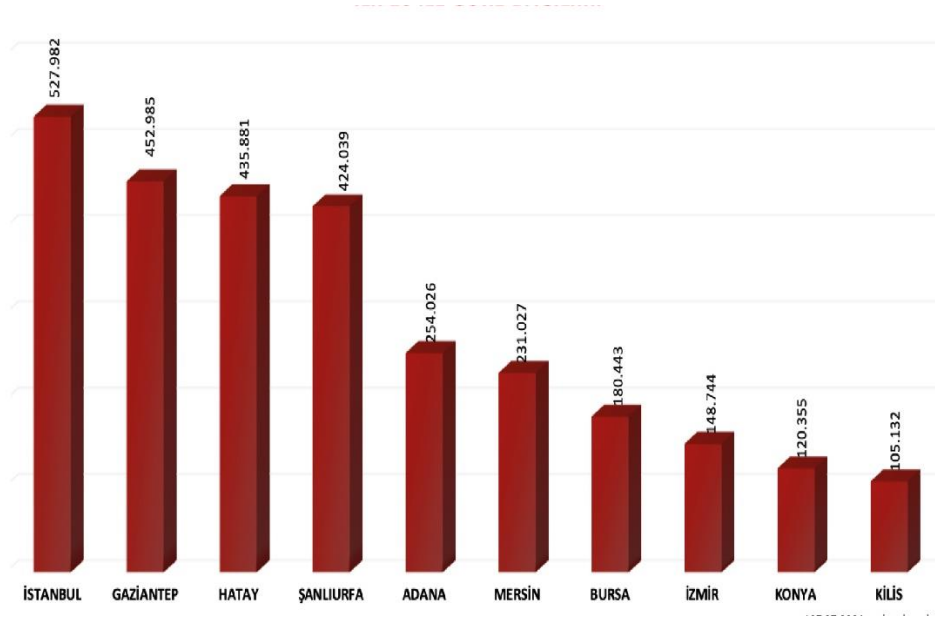
Bu bağlamda, daha önce de ifade edildiği üzere, yerel halk ile mülteciler arasındaki sosyal uyum esas itibariyle çift yönlü bir ilişkiyi temsil etmektedir. Bu nedenle, uyuma yönelik politikaların bu ilişkiyi dikkate alması gerekmektedir. Dolayısıyla, Suriyeli mültecilere yönelik geliştirilecek politikaların bu perspektife sahip olması uyumun başarılı olması açısından temel önemdedir.

2.3. SURIYELİ MÜLTECİLER VE TÜRKİYE’NİN UYUM POLİTİKALARI

İç savaş sonucu Suriye’den diğer ülkelere gerçekleşen göç, taşıdığı şartlar göz önüne alındığında zorunlu, ortaya çıkış nedeniyle siyasi, gerçekleşme şekliyle kitlesel ve coğrafi sınırları itibariyle bir uluslararası göç hareketidir (Tunç, 2015: 37). Kriz sonrası Türkiye’ye kitleler halinde gerçekleşen yoğun göç neticesinde bugün Türkiye, tarihinde hiç olmadığı kadar mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Bu yoğunluktaki bir göç mültecilerin kayıt altına alınması için merkezi bir sistemin kurulmasını gerektirmiştir. Göç yönetiminin en önemli konularının başında verilerin sağlıklı bir şekilde toplanması ve kayıtlara işlenmesi gelmektedir (Erdoğan, 2015: 33). Suriye krizinin başlarında kayıtlama konusunda ciddi problemlerle karşılaşmış güvenlik birimlerinin parmak izi ve pasaport kayıtları almalarına rağmen kontrol dışı mülteci girişlerinin önüne geçilememiştir (Akgül, Kaptı & Demir, 2015:15). Suriyeli mültecilerin sayısı ve kayıt altına alınmaları ile ilgili merkezi bir sistemin geliştirilmesi ancak 2013 yılının ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Bu tarihe kadar İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere Valilikler, Kaymakamlıklar, Belediyeler, AFAD, Kızılay gibi kurumlar birbirlerinden bağımsız çalışmalar

yürütmüşlerdir. Bugün Türkiye’deki Suriyeli mülteci sayısının yaklaşık 3 milyon 672 bin civarında olduğu belirtilmektedir. Bu nüfusun büyük bir çoğunluğu şehirlerde Türkiye toplumuyla bir arada yaşamaktadır.

Tablo 2.2: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

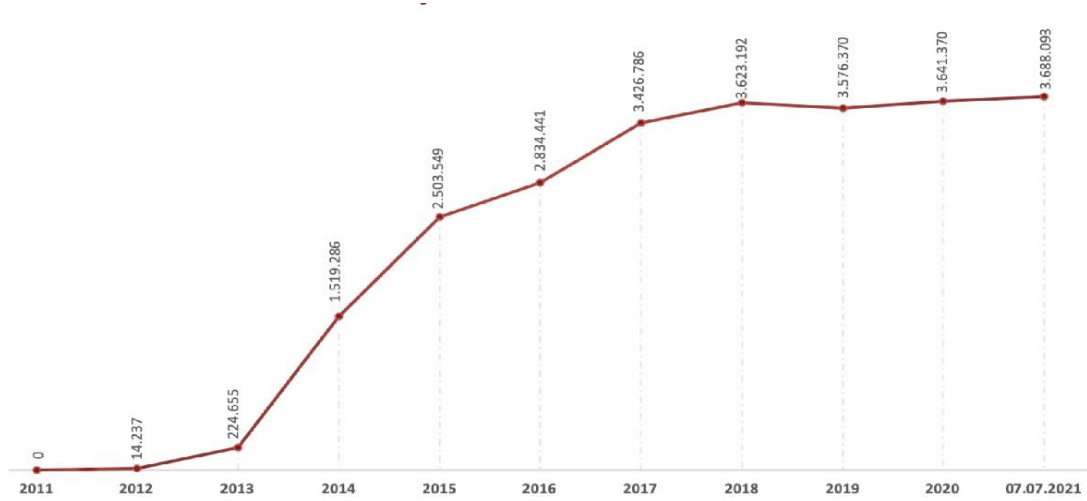
Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü,2021

Suriyeliler göçün ilk yıllarında sınırlara yakın bölgelere ve genellikle kamplara yerleşmişlerdir. Zaman geçtikçe ve nüfusları arttıkça mülteciler Türkiye’nin belirli şehirlerine taşınmış ve hayatlarını buralarda kurmaya başlamışlardır. Şehirlere yerleşen Suriyeliler mahalleler oluşturmaya başlamış ve hayatlarını şehrin dokusuna entegre etmeye çalışmışlardır. Bu süreç uyumla ilgili bazı kaygılara yol açmış ve devletin uyuma yönelik politikalar geliştirmesini sağlamıştır.

Sosyal uyum sürecini etkileyen en önemli faktörlerin başında göç edilen ülkede göçmenlere verilen hukuki statü gelmektedir. Göçmenlerin yeni bir yaşam kurma ve gelecek planı yapmaları statülerine bağlı olarak olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Türkiye’ye gelen ve “misafir” olarak tanımlanan Suriyeli mültecilerin de uyumuyla ilgili temel sorunlardan biri

mülteci statüsüne sahip olmamalarıdır. Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekinceyle imzalamıştır ve Avrupa Konseyi ülkeleri dışından gelen göçmenlere mültecilik hakkı tanımamaktadır. Suriyelerin resmi statüsü 30 Mart 2012'de yürürlüğe giren gizli bir yönerge geçici koruma olarak belirlenmiştir (Erdoğan, 2018: 58). Daha sonra, Türkiye'nin ilk kapsamlı göç yasası olan ve 4 Nisan 2013 tarihinde TBMM tarafından kabul edilerek 11 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Korunma Kanunu (YUKK) ile bu statü resmen mevzuata girmiştir. 22 Ekim 2014'de yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY) ile de geçici koruma kanununun uygulanma şekli ve esasları düzenlenmiştir. Bu esaslar çerçevesinde ülkelerinden herhangi bir sebeple ayrılarak bireysel ya da kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veyahut sınırlarımızı geçerek ülkemize giren göçmenlerin ayrılmaya zorlanmadan ve ülkelerine geri gönderilmeden geçici korumadan yararlanabilecekleri belirtilmiştir.

Tablo 2.3: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021

YUKK her ne kadar tanımlamasını yapmasa da 'uyuma' yer veren ilk belge olması dolayısıyla önem taşımaktadır (Koçan, Kırlioğlu, 2020 : 1859). Ayrıca bu belgede entegrasyon yerine uyum kelimesinin kullanılması Türkiye sığınma siteminde entegrasyon kelimesine yer

verilmemesinden kaynaklanmaktadır (Şimşek, 2019: 175). Yine bu kanunla, göç sürecini yönetmek ve uyum çalışmaları yapmak üzere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuştur (Koçan ve Kırlioğlu, 2020: 1859).

YUKK'un belirlediği geçici koruma esasları çerçevesinde geçici koruma kimlik belgesi olan Suriyelilerin eğitim, sağlık, istihdama erişim gibi temel haklardan ve sosyal yardımlardan yararlanacağı belirtilmiş, böylece ülkeye giren ancak kayıt yaptırmayan mültecilerin kayıt yaptırması sağlanmak istenmiştir (C. Bayrak, 2018: 52). Özellikle sağlık hizmetlerinden yararlanmak isteyen kayıt dışı Suriyeliler böylece kaydolma eğilimi göstermişlerdir. Geçici korumanın esasları düşünüldüğünde, Türkiye hükümeti tarafından Suriyeli mülteciler için geliştirilen uyum politikaların genel çerçevesinin üç başlık altında incelenebileceği söylenebilir (Kirişçi, 2014):

- Mülteci Çocukların Eğitimi
- Mültecilerin istihdamı
- Mülteci sağlık ihtiyaçlarının karşılanması

Mülteciler geçici korumayla kendilerine verilen bu haklara erişimde engellerle karşılaşmaktadır. Bu engellerden en önemlisi ve uyum süreci açısından en belirleyicisi dildir. Dilin bu niteliği dikkate alınarak öncelikle çocukları hedefleyen dil kursları açılmıştır. Ancak istihdama erişim için yetişkinlerin de ihtiyaç duyması üzerine bu gruplara yönelik de dil kursları açılmıştır. (Barışçıl, 2017).

Suriyeli mültecilerin göçünün ilk yıllarında anne babalar Türkçe öğrenmeye yakın durmasalar da çocuklarının Türkçe öğrenimi konusunda istekli durmuşlardır. Bugünse Suriyeli mültecilerin geldikleri ilk döneme kıyasla dil öğrenimleri ve eğitim alma isteklerinin daha fazla olduğu görülmektedir (İçduygu ve Şimşek, 2016). Ayrıca mültecilerin eğitim süreçleri dil engelleri ve sınıflarda yer olmaması gibi pratik sınırlamalardan da etkilenmektedir Bununla beraber Suriyeli mültecilerin bir kısmının kızlarını okula göndermeyi reddeden davranışlar sergilediği de görülmektedir.

Geçici barınma merkezleri dışında bulunan Suriyeli mültecilerin uyum sürecinde etkili olan faktörlerden bir diğeri ise konut ihtiyacı olmuştur. YUKK kapsamında kamp dışında kalan mültecilere barınma hakkı tanınmadığı için mülteciler barınma ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla karşılamaktadır (Şimşek, 2018: 377).

Tablo 2.4: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
ADANA (1)	Sarıçam	18.938	18.938
HATAY (3)	Altınözü	2.546	8.803
	Yayladağı	3.435	
	Apaydın	2.822	
KAHRAMANMARAŞ (1)	Merkez	10.131	10.131
KİLİS (1)	Elbeyli	8.393	8.393
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	8.809	8.809
TOPLAM	55.074		
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURIYELİ SAYISI		3.633.019	

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü,2021

Bu ihtiyacı karşılamak için Suriyeli mülteciler ilk olarak sınırda yer alan şehirlere yerleşmişler ve bu iller arasında gelir seviyelerine bağlı olarak seçim yapmışlardır. Buna göre orta gelirli Suriyeliler Gaziantep, Kilis, Hatay ve Adana'da apartman ve evlerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Gelir düzeyi yüksek Suriyelilerinse liman kenti Mersin'e yerleştiği ifade edilmektedir (Alpaslan, 2012). Kayıt dışı çalışan mülteciler ise daha ucuza konaklayabilecekleri sanayi sitelerinin yakınında yerleşmektedirler. Mültecilerin bulundukları bölgelerdeki yerel yönetimler Suriyeli mültecilerin yerel halkla bir arada ikamet edebilecekleri konutlar inşa etmek için birtakım çalışmalarda bulunmuşlardır. Ancak Suriyeli mültecilerin gruplar ve aileler olarak bir arada yaşamak istekleri nedeniyle bu girişimlerin başarıyla sonuçlandığını söylemek

mümkün değildir. Bu durum sosyal uyumun önünde bir engel teşkil etmektedir (Hopoglu vd., 2017).

Sosyal uyum sürecinde etkili olan diğer bir faktör ise istihdamdır. Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre geçici koruma kimlik belgesine sahip Suriyeliler “Bakanlar Kurulu'na belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi bölgelerde çalışma izni almak için Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na” başvurabilmektedir (Şimşek, 2018: 378). Mültecilerin çalışma izniyle ilgili 2016 yılında yapılan düzenlemeye göreyse geçici koruma altına alınan kişiler ikamet ettikleri yerlerde çalışma izni için başvuru hakkını ancak geçici kimlik belgesi düzenlenme tarihinden altı ay sonradan edebilmektedir. Ancak bu çalışma izni başvuruları geçici koruma altındaki mültecileri çalıştıracak işveren tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Çalışma izni ile ilgili bir diğer koşul da geçici kimlik belgesine sahip mültecilerin çalıştıkları işyerinde işçi sayısının yüzde 10'unu geçemeyecekleridir (Şimşek, 2018: 378). Ancak çalışma izni almanın gerektirdiği bürokratik işlemler ve bu sürecin zorluğu mültecileri kayıt dışı çalışmaya itmektedir. Nitekim, TÜİK raporlarına bakıldığında Suriyeli mültecilerin genellikle riskli sektörlerde kayıt dışı çalıştıkları ve ucuz iş gücü oluşturdukları görülmektedir. TÜİK istatistiklerine göre Türkiye'deki Suriyelilerin %32,5'i sosyal güvencesi olmadan çalışmaktadır (TÜİK, 2019).

Bununla beraber, genel olarak sosyal güvenceleri olmadan ve kayıt dışı çalıştıkları için Suriyeli mültecilerin genel istihdam durumları hakkında fikir sahibi olmak oldukça zordur (Hopoglu vd., 2017). Bu durumda merkezi yönetimin yereldeki Suriyeli mültecilerin sorunlarının tespitinde ve uyumunun sağlanmasında tek başına yeterli bir aktör olamayacağı söylenebilir. Uyumun başarıya ulaşması için mültecilerin sorunlarının ilk elden tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle uyum sürecinde sahada mültecilerle birebir çalışan STK'ların perspektifleri ve faaliyetleri temel önemdedir. Tezde sivil toplum kuruluşlarının mültecilerin sosyal uyumundaki rolü bu bağlamda incelenmektedir. Ancak bu değerlendirmeyi yapabilmek için tartışmayı öncelikle Türkiye'de sivil toplumun imkanları ve sınırlılıkları bağlamında ele almak gerekmektedir. Bir sonraki bölümde Türkiye sivil toplumunun özellikleri bu imkanlar ve sınırlılıklar itibarıyla değerlendirilecektir.

3. BÖLÜM: TÜRKİYEDE SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

3.1. SİVİL TOPLUM

Genel itibarıyla sivil toplum kavramı, devlet yapı ve kurumları dışındaki bir alanı ifade etmede kullanılmaktadır. En basit haliyle sivil toplum, “kamu kurum ve kuruluşlarının, devlet dairelerinin ve askeri bürokrasinin yer almadığı alanları kapsamaktadır” (Özden, 2008: 11). Sivil toplum, aynı zamanda vatandaş ile devlet arasında var olan ve ikili ilişkileri düzenleyen bir ara kademe niteliğindedir. Bu bağlamda sivil toplum devlete karşı vatandaşların çıkarını korumakla ve vatandaş ile devlet arasındaki iletişimi sağlamakla görevlidir (Çaha, 2011: 1).

Sivil toplum, devlet otoritesinden özerk bir şekilde varlığını devam ettirirken, devletin doğrudan karşısında değil, aksine devletin boşluk bıraktığı alanlara nüfuz eden, devletin dışında kalan bölgeleri kapsayan bir biçimde etkinliklerini devam ettirmektedir. Bu kapsamda sivil toplum devlet mekanizmasıyla etkileşim içinde varlığını devam ettirir (Shils, 1991: 3-20).

Bu çerçevede sivil toplum kavramı, gönüllülük esasına dayalı, kendi kendini meydana getiren ve iç desteklerle devamlılığını sürdüren, devlet mekanizmasından ayrı özerk bir yapıya sahip, özel alan ile devlet arasında aracılık görevi üstlenen, örgütlü bir sosyal yapılanmayı ifade etmektedir (Sarıbay, 2007: 544). Keyman’ın (2005) tanımına göre ise sivil toplum, “sosyal sorunlara karşı etkin ve uzun dönemli çözüm bulma sürecine yönelik aktif katılım sağlayan ve bu kapsamda siyasi aktörlerin söz konusu çözümleri hayata geçirecek politikalar üretmeye yönlendirmek amacıyla çalışan, farklı gönüllü kuruluşların devlet denetimi dışında kurmuş olduğu ortak alandır” (Art, Keyman, 2005: 17). Yapılan bu tanım kapsamında sivil toplum kavramına ait nitelikler şu şekilde sıralanabilir (Uluç, 2013: 400):

- Sivil toplum, gelişen sorunların çözümünde etkin bir aktör niteliğindedir.
- Sivil toplum, gelişen sorunların çözümünde devlet ile işbirliğinde bulunabilmektedir.

- Sivil toplum, bireylerin aktif olarak siyasal katılımlarını sağlarken, aynı zamanda farklı inanç ve düşüncelere sahip toplumsal kesimlerin demokratik kültür kapsamında birbirlerini hoş görmelerine imkan sağlamaktadır.

Sivil alanda faaliyet gösteren gönüllü örgütlerden, sosyal hareketlerden, düşünce kuruluşlarından, hükümet-dışı örgütlerden, sendikalardan, derneklerden ve meslek kuruluşlarından oluşan sivil toplumun gelişmesi bazı şartlara bağlıdır. Örneğin devlet vatandaşın siyaset yapma, siyasete katılma, parti kurma gibi faaliyetlerine karışmamalıdır. Kültürel açıdan devlet, resmi bir ideolojiye ve din anlayışına sahip olmamalı, vatandaşları arasında dil, din, ırk ayrımında bulunmamalıdır. Ekonomik açıdan ise devlet, vatandaşlarının mülkiyet edinme hakkına ve piyasa mekanizmasının işleyişine karışmamalıdır (Duman, 2010: 357).

Diğer bir deyişle, sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkinin sağlıklı gelişimi için devletin hukuk prensipleri dahilinde faaliyette bulunması gerekmektedir. Hukukun üstünlüğünün bulunduğu bir ortamda devletin sosyo-ekonomik ve siyasi alanlarda etkinlikte bulunan STK'lar arasındaki rekabete müdahale riski de önlenmiş olmaktadır. Aksi durumda ise devletin sivil topluma yönelik kayırmacı müdahalesi, sivil toplumun sahip olduğu doğal dengeyi bozmaktadır (Uluç, 2013: 401).

Ancak devletin sivil topluma yönelik hukuk devleti prensibi kapsamında hareket etmesi, sivil toplumun gelişimi için yeterli değildir. Sivil toplum, aynı zamanda devlet otoritesine karşı özerk bir kimliğe sahip olmalıdır. Sivil toplumu oluşturan mekanizmalar, kuruluş prensipleri uyarınca özgür olarak hareket etme olanağına sahip olmalıdır. Özgür bir sosyal ortam ise özgür bir ekonomi gerektirmektedir. Nitekim örgütlü bir toplumdan, kişilerin ekonomik etkinliklere özgür olarak dahil olabildiği ekonomik açıdan kendi kendine yetebilir bir alanda bahsedilebilir. Bu alanın meydana gelmesi, kişinin emeği üzerinde özgür biçimde tasarrufta bulunma imkanı oluşturan, özel mülkiyet esasına dayalı bir piyasa ekonomisinin varlığını gerektirmektedir (Erdoğan, 1998: 210; Yılmaz, 1997: 94). Bu kapsamda sivil toplumu oluşturan aktörlerin devlet yardımlarına bağlı olarak devlet ödenek ve katkıları ile etkinlikte bulunmaları, sivil toplumun ekonomik özerklik prensibine aykırı olmaktadır.

Ayrıca sivil toplum etnik, dini, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel, ideolojik ve cinsiyetle ilgili toplumsal farklılıkları görmezden gelen, tek tipleştiren bir anlayışın egemen olduğu bir

toplumda gelişemez (Arslan, 2001: 33-34). Nitekim sivil toplumun gelişimi için, herhangi bir egemen ideoloji veya tek bir düşüncenin değil, çeşitliliğin hakim olduğu bir siyasi kültür gerekmektedir.

Gelecek bölümde sivil toplumun bu özellikleri kavramın tarihsel gelişimi bağlamında konumlandırılmaya çalışılacaktır.

3.1.2. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Gelişimi

Sivil toplum anlayışının düşünsel temelleri Antik Yunan'a dek uzanmaktadır. Aristoteles sivil toplumu, kişisel çıkarlardan bağımsız, toplumsal iyiliği sağlamaya yönelik olarak kurallara uygun bir şekilde yönetilen toplum olarak ifade etmektedir (Karadağ, 2003: 45-58). Aristoteles'in kullandığı sivil toplum kavramı, belirli yasalar dahilinde yaşayan, özgür ve eşit siyasi toplumu belirtmektedir (Onbaşı, 2005: 13). Bu hususta önemli olan nokta ise sivil toplum ile siyasi toplumun özdeş bir şekilde değerlendirilmesidir (Sağlam, 2020: 594). Diğer bir deyişle, bu dönemde sivil toplum ile devlet bir olarak görülmüştür. Aydınlanma'yla birlikte sivil toplum ile siyasal toplum birbirlerinden yavaş yavaş ayrılmaya başlamıştır (Erdoğan Çağlar, 2020: 933).

Sivil toplum anlayışının tarihi her ne kadar Antik Yunan'a dek uzansa da, bugün anladığımız anlamda sivil toplumun temellerinin 13. yy. feodal Avrupa'sında atıldığı söylenebilir. Avrupa'da yaşanan zenginleşmeyle beraber özel hayat ve özel mülkiyet anlayışının gelişmesi beraberinde sivil toplumun da gelişmesinin önünü açmıştır. Bu dönemde özel alan ve özel alanı oluşturan aile kurumuna güçlü bir vurgu yapıldığı görülmektedir. Aile, iktisadi yaşamın merkezinde yer alması ve sosyal statünün kaynağı olması nedeniyle oldukça önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda aile, devlet ve kilisenin karşısında önemli bir güç merkezi ve kimlik olarak belirmiştir. Söz konusu durum ise aile kurumunun, sivil toplum anlayışının gelişiminde önemli bir faktör konumuna gelmesine neden olmuştur (Çaha, 2012: 90-102).

Sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunan diğer bir faktör ise kıta Avrupasındaki feodal yapının ve kilisenin merkezi devletin karşısında ayrı ayrı birer güç odağı olmaları sonucunda devlet yönetiminde farklı kesimlerin taleplerinin kendisine yer bulmasıdır. Bu durum devletin

farklı kesimler arasında denge sağlayıcı bir araç olarak konumlanmasına yol açmıştır. Devletin bu işlevi ise sivil toplumun gelişiminde önemli bir aşama niteliğindedir (Çaha, 2012: 90-102). Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi gibi iki önemli toplumsal olay sonrası sosyal yapıda radikal değişimler gerçekleşmiştir. Bu dönemde aristokrasi ve kilisenin karşısına burjuvazi ticareti elinde bulunduran ve yönlendiren yeni bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik gücünü artıran bu sınıfın aristokratlar ve kilise karşısında güçlü bir konuma gelmesiyle birlikte aile kurumu statü kaynağı olmaktan çıkmıştır. Nitekim ticaret sayesinde sosyal sınıfına bakılmaksızın artık herkes zengin olabilmekte, bu durumda da soylular tarafından dikkate alınır hale gelmektedir. Yaşanan bu gelişmeler zenginliğin kaynağı ve mülkiyet hakkının değişimine yol açmıştır. Kuşkusuz bu gelişmeler klasik düzeni oluşturan soylular, devlet ve kiliseye karşı girişilen bir mücadelenin sonucu olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu mücadele ise sivil toplum anlayışının, eskisinden daha farklı bir biçimde gündeme gelmesine yol açmıştır (Keyman, 2004: 2-4). Avrupa’da feodalizmin ve daha sonra mutlakîyetin çözülüşü ile modernizmin kuruluş süreci, sivil toplum kavramının geleneksel kavrayıştan modern kavrayışa geçişine yol açmıştır. Bu kırılmaları birlikte devlet sivil toplum özdeşliği yerini devlet sivil toplum ayrılığına bırakmıştır (Aslan, 2010b: 191).

Sivil toplum anlayışı 20. yy.’da yeni bir kırılma yaşamış, 1970’lerde Batı Avrupa’da yükselen işçi haklarına yönelik talepler bir süre sonra karşılık bularak, hükümetleri sosyal devlet anlayışına yönelmeye zorlamıştır. Batı Avrupa’da sivil toplum bu şekilde değişime uğrarken, Doğu Avrupa ve Latin Amerika’da ise sivil toplumun dönüşümü demokrasi odaklı olmuştur. Doğu Avrupa ve Latin Amerika’daki otoriter yönetimlere yönelik yürütülen demokrasi mücadelesi, sivil toplum anlayışını yeniden ve güçlü bir biçimde gündeme getirmiştir. 1956 Budapeşte ve 1968 Prag baharlarında halk, hak ve özgürlükler için ayaklanmış; söz konusu toplumsal hareketlerin çoğu kanlı bir biçimde bastırılmasına rağmen sivil toplum pes etmemiştir. Bu dönemde sivil toplum mücadelesini örgütlü bir biçimde devam ettirmiştir. İlerleyen dönemlerde bu tür örgütlü oluşumlar artmış ve sivil toplum, otoriter yönetimlere karşı mücadelede önemli başarılar elde etmiştir (İçduygu, Meydanoğlu ve Sert, 2011: 50; Çaha, 2011: 112-127).

Artık bu dönemde modernleşmenin bir getirisi olan ve çoğunlukla pazar ilişkileri ve mülkiyet haklarıyla ilişkili kabul edilen sivil toplum anlayışı değişim göstermiş, ortaya çıkan yeni süreç

sonrasında sivil toplum demokrasi, insan hakları, fikir hürriyeti, yönetime katılım, örgütlenme hürriyeti gibi kavramlarla anılır hale gelmiştir. Artık sivil toplumun temeli demokrasi ve insan hakları olmuştur. Bütün bu gelişmeler sivil toplumu güçlü ve işlevsel hale getirirken, bilhassa devlet otoritesi karşısında önemli bir güç konumuna getirmiştir.

3.2. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Türkçe’de “sivil toplum kuruluşları (STK)” şeklinde ifade edilen kavram, kıta Avrupası’nda “non-governmental organizations” şeklinde kullanılmakta olup, hükümet dışı kuruluşlar veya devlet dışı örgütler anlamına gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ise STK’lar, daha çok “public voluntary organizations (gönüllü kamu kuruluşları)” olarak adlandırılmaktadır. Her ne kadar farklı toplumlar tarafından farklı şekillerde adlandırılrsa da, STK’lar için ortak bir tanım geliştirmek mümkündür.

STK kavramı, kamu yararına çalışan, kar amacı gütmeyen, demokrasinin gelişimine katkıda bulunan, çalışma alanı devletten ayrı bir teşkilatlanma türü olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle STK’lar, yurttaşların ortak bakış, çıkar, duyarlılık ve talepleri doğrultusunda gönüllülük esasıyla bir araya gelerek oluşturdukları dernek, sivil girişim, vakıf, platform, ilişki ağı gibi yapılanmalardan oluşan, geçici ve esnek örgütlenme veya yapılarıdır (Markal, 2014: 5; Akatay ve Yelkikalan, 2007: 9). Bu bağlamda sivil alan ve sivil toplumu güçlendiren STK’lar, liberal bir bakış açısıyla devlet ve özel sektörden bağımsız olarak ortaya çıkan üçüncü bir sektör konumundadır. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak STK’ların, devletin resmi organlarından bağımsız olarak, toplumsal fayda amacıyla çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kar amacı gütmeyen, demokrasinin gelişimine katkıda bulunan, çeşitli toplumsal hedeflere ulaşmayı amaçlayan, ve gelirlerini kendileri sağlayan örgütlenmeler olduğu söylenebilir (İlter, 2009: 16).

3.2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

STK’lar devlet mekanizmasının eksik kaldığı bir alanda, devletten daha dinamik bir şekilde davranarak söz konusu eksikliğin giderilmesi amacıyla faaliyette bulunabilirler (Kanbur, 2020: 20). STK’ların sahip olduğu işlevler bireysel işlevler, sosyo-ekonomik işlevler ve kültürel işlevler olmak üzere üç alanda incelenebilir.

3.2.1.1. Bireysel işlevler

STK'ların toplumsal yaşama katkı sağladığı işlevlerden ilki şüphesiz bireysel işlevlerin yerine getirilmesidir. STK'lar, bireylere dayanışma ihtiyaçlarını giderme, benlik duygularını ve kendilerine saygılarını geliştirme olanağı tanımaktadır. Bu kapsamda STK'lar, iletişimin sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesinde önemli işlevlere sahiptir. Nitekim bireyler tek başına elde edemeyecekleri bilgileri, gruplaşarak elde edebilmektedir. Böylelikle STK'lar aracılığıyla gerçeklere ulaştıklarını düşünen bireylerde güvende ve etkin olma duyguları gelişmektedir. Bu şekilde bireyler, edindikleri bilgiler doğrultusunda kendi değer, algı ve duygularını mukayese ve doğruluğunu sına olanağı bulmaktadır (Yıldırım, 2004: 91). Bu kapsamda STK'lar bireyin yararlanabileceği ve kendisini geliştirebileceği bir ortam oluşturmaktadır.

Ayrıca STK'lar, bireylere aidiyet duygusu vererek onları yalnızlıktan kurtarmakta, böylelikle sosyal sıkıntılarını karşılama konusunda kendilerine bir dayanak teşkil etmektedir (Çaha, 1998: 24). Bu kapsamda STK'lar, birbirlerinden kopuk ve yalnızlaşan bireylerin meydana getirdiği ve yönlendirilmeye müsait bir yığın olmanın aksine, örgütlü bir sivil toplumun hayata geçirilmesine katkıda bulunmaktadır. Böylelikle tek yönlü propagandaya açık ve dağınık olması sebebiyle otoriterliğe müsait bir toplum gönüllü örgütler aracılığıyla birleştirilecek, çoğulcu bir yapının hakim olduğu dengeli, rasyonel ve sağlıklı bir toplumsal hayat meydana gelecektir (Yücekök, 1998: 6). Bu kapsamda STK'ların otoriterliğe karşı bir güvence oluşturduğu söylenebilir.

3.2.2.2. Sosyo-Ekonomik işlevler

STK'ların sosyo-ekonomik çalışmaları içinde eşitliğin yaygınlaştırılması, sosyal sorunların saptanarak çözülmeye çalışılması, kaynak mobilizasyonunun temini, insanlığın onurunu yükseltmek gibi çeşitli işlevleri bulunmaktadır. STK'ların, kamu eğitimi, hayırseverlik, sosyal hizmetlerin sağlanması, yardıma muhtaç kişilere yardımda bulunmak ve örgütlenmeyi teşvik etmek, demokratik prensip ve kurumların güçlendirilmesinin sağlanması gibi farklı sosyal rolleri vardır (Yıldırım, 2004: 72).

Bu kapsamda STK'ların devletle üç farklı şekilde ilişki kurduğunu söylemek mümkündür. Birinci ilişki biçiminde STK'lar devlete “yardımcı” bir rol oynarlar. Bu kapsamda, devletin karşılayamadıkları sosyal hizmet taleplerini üstlenerek, toplumsal refaha katkıda bulunurlar.

Devletle STK'lar arasında kurulabilecek ikinci ilişki biçiminde ise STK'ların tamamlayıcı bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu kapsamda devlet tarafından finanse edilen hizmetlerin dağıtımı STK'lar tarafından üstlenilmektedir. Bu durum ise devlet ile STK'lar arasında bir ortaklığa işaret etmektedir. STK'ların sosyal açıdan sahip olduğu bir diğer işlev ise “daha az müdahaleci (adversarial)” işlevdir. Bu kapsamda STK'lar salt devlete hizmet üretirken, devletin kamu sorumluluğunu yerine getirmesi bakımından devlete destek olarak onu teşvik etmektedir (Özdemir, Başel ve Şenocak, 2009: 174).

Refah devletinin sorgulandığı ve devletin sosyal mesuliyetlerinin azaltılmaya çalışıldığı günümüzde STK'lar, sosyal politika sağlayıcısı olarak devletin yanında yeni bir “tamamlayıcı” paydaş olarak dikkat çekmeye başlamıştır (Özdemir, vd., 2009: 175). 1980'lerin ikinci yarısından itibaren Batı'daki refah devletlerinde gerçekleşen büyük krizlerin etkisiyle beraber liberal akımın temsilcileri, özelleştirme ve piyasalaştırma politikalarının devletin sosyal yükünü azaltabileceğini ileri sürmüştür; bu durum ise STK'ların devletin yanında devlet politikalarını tamamlayıcı bir görev üstlenmelerine katkı sağlamıştır. STK'ların sahip olduğu bir diğer sosyo-ekonomik işlev ise aynı zamanda kamunun aldığı kararlara karşı toplum yararına muhalefette bulunmasıdır. Nitekim STK'lar toplumun sorun ve isteklerini devlete iletmekle birlikte, hem siyasi otoritenin almış olduğu kararlar ve gerçekleştirmiş olduğu uygulamalara, hem de pazar ekonomisinin toplumsal faydadan uzak uygulamalarına karşı muhalefette bulunur. Bu nedenle kimi olumsuz politikalar STK'ların yapmış oldukları muhalefetin sonucunda kaldırılmakta veya daha yumuşak hale getirilebilmektedir. Bu kapsamda STK'ların toplum ile devlet arasında bir tampon olma fonksiyonuna sahip oldukları söylenebilir (Özer, 2008: 92). Özellikleri gereği kar amacı gütmeyen ve kendileri ile üyelerinin bireysel zenginlikleri için herhangi bir ekonomik karlılık elde etme amacına sahip olmayan STK'lar bir yandan devletin çıplak gücünü dizginler ve hukukla sınırlı kılarken, diğer yandan kar amaçlı bir kazanç iştahını kamu yararı anlayışı ile terbiye eder (Ergil, 2001: 49).

3.2.2.3. Kültürel işlevler

Demokrasinin gelişmesi için toplumu oluşturan bireylerin kültürel alt yapılarının buna hazır olması gerekmektedir. Kültürel alt yapısı demokratik sisteme tam uyum sağlayamayacak durumda olan bireylerin oluşturduğu toplumda, sistem demokratik olarak işleyemez. Günümüz

toplumlarında STK'lar, bireyleri bir araya getirerek çoğulcu bir ortamda etkin olarak çalışmalarına katkı sağlamaktadır. STK'lar gerçekleştirdiği proje ve faaliyetlerle bireylerin demokrasi kültürü kazanmasına zemin hazırlamaktadırlar. (Akay, 2012: 45).

3.3. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Türkiye'de sivil toplum Batı'da olduğu gibi devlet ile gerçekleştirilen mücadeleler sonucunda gelişmemiştir Osmanlı toplumunda sultan ve onun askeri-sivil bürokrasisinin varlığı ile reaya sınıfı olmak üzere katı bir yöneten-yönetilen ayrımı mevcuttur. Bürokratik bir devlet olarak Osmanlı devletinin en belirgin özelliği merkez ile çevre arasındaki ikiliktir. Devlet otoritesinin oluşturduğu "merkez" ile halk kesiminin oluşturduğu "çevre" arasında sivil alanı temsil eden güçlü ve etkin nitelikli aracı kurumların görülmesi mümkün değildir (Denli, 2018: 35) Bu nedenle Osmanlı toplumunda merkezi otoriteden bağımsız bir hareket alanı ve aynı zamanda Bazı Avrupa'da görülen şekliyle mülkiyet haklarına sahip olan bir sivil toplum unsuru yoktur. Bu nedendir ki Osmanlı'da düzen devletle toplum arasındaki ilişki bir "sözleşme" ya da "uzlaşma" esasına değil, devletin topluma baskın gelmesi esasına dayanmaktadır (Çaha, 1994: 83). Tüm bunlara rağmen Osmanlı'da lonca teşkilatı gibi sivil toplum unsurları olarak tanımlanabilecek yapıların mevcut olduğu da ifade edilmelidir. (Sağlam, 2020: 599).

Türkiye'de etkinlik gösteren STK'ların Batı'daki karşılıkları kadar güçlü ve etkin olamamalarının en önemli nedeninin Osmanlı-Türk geleneğinin merkezi devlet anlayışı olduğu söylenebilir. Türkiye'de sivil toplumun gelişim süreci, devlet tarafından çizilen sınırlar dahilinde şekillenmiş, sivil toplum bu sınırların dışına çıkmak istediğinde ise devlet otoritesi tarafından engellenmiştir. Bu çerçevede kimi STK'lar, devlet ile aralarındaki çizgiyi koruyamamış ve devletçi bir kimlik edinmiştir (Kırılmaz, 2013: 44).

Türkiye'de çok partili döneme dek varlık gösteren tek dernek Cumhuriyet rejiminin hakim ideolojisini savunan Halk Evleri'dir. Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında toplumu oluşturan farklı kesimler örgütlenme yoluna gitmiş, ancak söz konusu örgütlenmeler sınırlı kalmış, devlet üzerinde etkili olamamışlar ve devletten ayrı bir çıkara yönelememişlerdir. Bu dönemde kurulan

meslek odaları ve sendikalar siyasi partilerin insan kaynaklarını geliştirme ve insanların siyasete atılmak amacıyla kullandıkları bir alan olarak kullanılmıştır. (Aslan, 2010c: 269; Gümüş, 2004: 6-7).

Türkiye’de bilhassa dernekler olmak üzere STK’lara yönelik önemli atılımlar, 1961 Anayasası sonrasında gerçeklemiştir. Nitekim 1961 Anayasası birçok alanda tanımış olduğu özgürlükler ile Türkiye demokrasisi açısından bir kilometre taşı olarak değerlendirilmektedir (Narlı, 2002: 13). Bu dönemde Avrupa’da ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler ve eşitlik, özgürlük, farklılık odaklı talepler Türkiye’de de yankı bulmuş ve böylelikle Türkiye’de sivil toplumun gelişimine katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte 1970’li yıllarda gelişen sağ-sol kutuplaşması sonrası STK’lara siyasi partiler tarafından olumsuz yaklaşmış, hatta kimi zamanlarda ülkedeki kutuplaşmanın nedeninin bu kuruluşlar olduğu öne sürülmüştür. Bunun neticesinde 1971 Muhtırası sonrasında ülkedeki ideolojik kutuplaşmanın sorumluları arasında STK’ların da oldukları öne sürülerek dernek kurma hakkı sınırlandırılmıştır (Bayhan, 2005: 154-157).

12 Eylül 1980 askeri darbesi ile 1983 yılında demokrasiye yeniden geçişe kadarki süreçte, sivil toplum alanında bir baskı rejimi egemen olmuş, dernek kurma ve derneklere üye olma gibi sivil toplum faaliyetleri sıkıyönetimin denetiminde gerçekleştirilmiştir (Narlı, 2002: 14). Bu dönemde STK’ların sunduğu her türlü siyasi etkinlik, gösteri, protesto, toplantı ve yürüyüş yasaklanmış, dernek üyeleri gözaltına alınmış ve birçok dernek ise devletin varlığına “kast ettiği” gerekçesi öne sürülerek kapatılmıştır (Özüerman, 1998: 93).

1983 yılında demokrasiye geçişle birlikte Türkiye’de radikal iktisadi ve kültürel değişiklikler gerçekleşmiş ve bu süreç aynı zamanda sivil toplumun demokratikleşme açısından çok önemli bir kavram olduğunun anlaşılmasına yol açmıştır (Keyman, 2006: 27). 1980’li yıllardan itibaren devlet-toplum ilişkisinin yeniden tesisine katkıda bulunan en önemli gelişme Özal döneminde uygulanan liberal ekonomi politikalarıdır. Özal döneminde küreselleşme ve dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelerin etkisiyle Türkiye’de ulusal kalkınmacılık anlayışının yerine neo-liberalizmin bireysellik, serbest piyasa ekonomisi ve minimal devlet kavramları geçerli olmaya başlamıştır. Bu süreçte Türkiye’de devletin ekonomi alanındaki rolü azaltılmıştır (Çaha, 2008:148-149). Söz konusu gelişmeler, Türkiye’de devlet ve toplum arasındaki ilişkilere yeni bir boyut kazandırmış, toplumun devlete olan bakış açısını değiştirmiştir. Bu hususta sivil toplum avantajlı çıkmıştır (Aslan, 2010c: 269).

Bu dönemde Türkiye’de çevre kirliliği, sağlık, turizm, insan hakları, dini ve etnik haklar, azınlık hakları, kadın hakları gibi konularla ilgili talepler etrafında siyaset yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde söz konusu konuların her birini savunan bir sosyal grup gelişmiş, bu gruplar kendi alanlarında devlet politikalarını etkilemeye ve devletten bazı haklar edinmeye çalışmıştır (Çaha,2007:246). Bu bağlamda, STK’ların etkinlikleri artış göstermiş, böylelikle devlet ve toplum arasındaki ilişki demokratik temeller üzerinde şekillenmeye başlamıştır. Dolayısıyla, söz konusu dönem, bireyin toplumsal alanda katılımının artış gösterdiği, çoğulculuğun gündeme geldiği, bireysel isteklerin karşılandığı ve ortak taleplerin dile getirildiği bir dönem olarak anılabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de sivil toplumun gerçek anlamda 1980 sonrasında geliştiği söylenebilir. Zira her ne kadar sayıca fazla olmasalar da 1980 ve 1990’lı yıllardaki sivil toplum kuruluşlarının işlevsel açıdan önceki dönemlerden daha etkin olduğu görülmektedir (Keyman, 2006: 28).

Bilhassa 1990’larda 1980 darbesinin baskıcı rejiminin yavaş yavaş etkilerinin azalmasıyla birlikte sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda büyük dönüşümler gerçekleşmiş ve bu süreçte birçok yeni STK kurulmuştur. 90’larda özel televizyon ve radyo kanallarının da kurulmasıyla beraber STK’ların toplum nezdindeki bilinirliği artmıştır. 1990’ların sonunda yaşanan 28 Şubat süreci ile beraber siyasal alan daralmış, devletçi bir “sivil toplum” anlayışı ortaya konulmuştur. Bu dönemde Türkiye’de sivil toplumun etkinliğinin azaltılması için çeşitli uygulamalar devreye sokulmuştur. 20. yy.’ın sonunda, 1999 yılında yaşanan “Marmara Depremi” ile yaşanan can ve mal kaybı sonucunda STK’lar yeniden işlevsellik kazanmış, bu kapsamda STK’lar siyasi faaliyetler yerine arama-kurtarma ve sosyal yardımlaşma alanlarında faaliyetlerde bulunmuşlardır (Yeğen, vd., 2010: 26).

2000’li yılların başlarında Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan iyileşme sivil toplumun gelişmesine önemli katkılarda bulunmuş, sivil toplumun bugün “Türkiye’nin iyi, demokratik ve adaletli yönetimi” için önemli bir aktör olarak kabul edilmesinde etkili bir rol oynamıştır (Yeğen, vd., 2010: 39). AB’ye adaylık sürecinde yapılan önemli idari ve yasal düzenlemeler ile örgütlenme hak ve hürriyetlerine daha fazla olanak tanıyan bir ortam oluşturulmuştur (Aka, 2020: 19).

Türkiye’de STK’lar, son yıllarda sosyal, etnik, kültürel ve çevresel sorunlara yönelik kitleleri harekete geçirmek ve farkındalık oluşturmak için çalışmalarına hız vermiştir (Aka, 2020: 21).

STK'lar bu kapsamda temel insan hakları, kadına yönelik şiddet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet, çevre sorunları, eğitim ve sağlık alanlarındaki eksiklikler, toplumdaki dezavantajlı gruplara ve engelli bireylere yönelik sosyo-ekonomik ve psikolojik hak ihlalleri, çocuklara yönelik fiziki ve psikolojik şiddet, çocuk istismarı, hayvan hakları gibi birçok alandaki mevcut sorunların çözümü amacıyla aktif görev almaktadır.

4. BÖLÜM: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SURIYELİ MÜLTECİLER

Bu bölümde Suriyeli mültecilere yönelik faaliyet gösteren STK'ların bu alanlardaki çalışmaları incelenecek ve bu STK'ların toplumsal uyuma yönelik perspektifleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

4.1. SURIYELİLERİN UYUMUNDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki sosyal uyum süreçlerinde etkili olan en önemli aktörlerden biri sivil toplum kuruluşlarıdır. Suriyeli mültecilerin ihtiyaç duydukları yardımların karşılanması ve toplumsal uyum bağlamında gelişim gösterebilmeleri için sivil toplum kuruluşları ilk günden itibaren çalışmalarını sürdürmektedirler. 2021 yılına gelindiğinde Suriyeli mültecilere yönelik çalışmalar yapan 48 ulusal, 17 uluslararası STK olduğu görülmektedir (Graphcommons, 2021).

Suriyeli mültecilerin toplumsal uyum alanında faaliyet gösteren STK'ların çalışma alanları ise genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ekonomi ve istihdam
- Sağlık
- Eğitim
- Suriyeli Kadınlar
- Sosyal hizmetler

Yukarıdaki alanların başında yer alan ekonomik sıkıntıların sonucu olarak ortaya çıkan barınma ve beslenme alanıyla ilgili olarak kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin büyük problemler

yaşadığı gözlemlenmektedir. Bu noktada devreye sivil toplum kuruluşları girerek barınma ve beslenme problemi yaşayan Suriyeli mültecileri tespit etmekte ve bu kişilere yardım götürmektedir. Örneğin Kilis, Batman ve Şanlıurfa gibi Suriyeli mültecilerin ağırlıklı olduğu şehirlerde STK'lar bir araya gelerek barınma ve beslenme problemi yaşayan mültecileri tespit ederek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar yapmışlardır (Çeliktaban, 2015).

Sivil toplum kuruluşlarının Suriyeli mültecilerin sağlık alanındaki problemlerini gidermek için de çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir. Barınma ve beslenme problemi yaşayan Suriyeli mültecilerin içinde bulundukları olumsuz ekonomik koşullar, mültecilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını da engellemektedir (Mazlumder, 2014: 43; Emin, 2016: 12). Devletin Suriyeli mültecilerin sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı noktalarda sivil toplum kuruluşları devreye girmektedir.

Örneğin, AFAD “18 Ocak 2013 tarihli 2013/1 sayılı ve “Suriyeli Misafirlerin Sağlık hizmetleri” konulu Genelge ile 11 ilde kayıtlı Suriyeli mültecilerin tedavi giderleri ile ilaç ve protez giderlerinin “Sağlık Uygulama Tebliği”ne göre kayıtlı olduğu il valiliğine faturalandırılması ve sevk zincirine göre başka yerlere sevk edilmesi gerektiğini” bildirmiştir. Ancak bu durum 11 il dışında gerçekleştiği takdirde mültecilerin ücret karşılığında sağlık hizmetlerinden yararlanmak zorunda kalmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla STK'lar burada harekete geçerek Suriyeli mültecilerin sağlık hizmetlerinden faydalanabilmeleri için maddi destekte bulunmuşlardır.

STK'ların bu faaliyetlerinin önemini değerlendirmek için sağlık hizmetlerinin yetersizliğinin toplumsal uyumun gerçekleşmesinin önünde engel olduğu hatırlanmalıdır. Uyumun önünde bir diğer engelse Suriyeli mültecilerin istihdam koşullarıyla ve çalışma haklarıyla ilgilidir. Barınma, beslenme ve sağlık her ne kadar temel ihtiyaçlar olsa da mültecilerin çalışma haklarının sağlanması durumunda bu ihtiyaçlar dolaylı olarak karşılanabilmektedir. Suriyeli mültecilerin çalışma hakkından yararlanabilmeleri için öncelikle “geçici koruma kimlik belgesi” ne sahip olmaları gerekmektedir. Kayıt dışı çalışan Suriyeli mülteciler her ne kadar iş bulsalar da çalıştıkları işlerin vasıfsızlığı ve kötü koşulları onların suistimal edilmesine neden olmaktadır (TİSK, 2015: 46).

Yabancıların çalışma izinleri hakkında ki 4817 Sayılı kanun 2016 yılının Ağustos ayında 6735 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Resmi Gazetede yayınlanması ile yürürlükten kalkmıştır. 2016 yılından bu yana yürürlükte olan 6735 sayılı kanun günümüzde de geçerliliğini korumakta ve bu kanunla Suriyeli mültecilere izin alarak çalışma imkânı sunulmaktadır. Ancak kanun işverenler için bürokratik zorluklar yaratmıştır, bu durum neticesinde bugün hala çoğu Suriyeli mülteci kayıt dışı çalışmaktadır (Mazlumder, 2014; Emin, 2016: 12; ORSAM, 2014). Bu durumda kayıt dışı çalışmak zorunda kalan Suriyeli mültecilerin sürekli ve kendilerine yeterli bir gelirden yoksun olmaları onları zor durumda bırakmış ve sivil toplum kuruluşlarının bu konuda da çalışmalar yapmasını zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları öncelikle kayıt dışı olarak çalıştıklarını tespit ettikleri mültecilere acil yardım programları kapsamında barınma, beslenme ve sağlık sorunlarıyla mücadele için Suriyelileri maddi olarak desteklemeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları meslek edindirme kursları ile kadınların istihdamına yönelik çalışmalar da yapmışlardır. Örneğin Hayata Destek İnsani Yardım Derneği, Geçim Kaynağını Destekleme Projeleri ile sığınmacıların istihdamını arttırmayı hedeflemiştir.

Suriyeli mültecilerin uyumunda en önemli faktörlerden bir diğeri de eğitimidir. Suriyeli mülteci çocukların eğitim hizmetlerinden yararlanmaları Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lisede okuyan Suriyeli öğrenci sayısı ise 2020 yılı itibarıyla 686.561'dir (Mülteciler Derneği, 2021). Daha öncede verilerini paylaştığımız Tablo 2.1'e göre "Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı" göz önüne alındığında eğitim çağında ve geçici koruma altında olan çocuk sayısı 1.211.280'dir. Bu veriler göz önüne alındığında mülteci çocuklar arasında okullaşma oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları bu noktada devreye girerek çocuk işçiliğinin önlenmesi ve çocukların kayıt altına alınarak eğitim alabilmeleri için kendi bünyelerinde kurslar açmışlardır. Ayrıca STK'lar Suriyeli mülteci çocuklara kırtasiye yardımı yapmakta ve gönüllülük esasına bağlı olarak Türkçe öğretmektedir. Ayrıca Suriyeli mülteci çocukların toplumsal uyumlarını sağlayabilmek için yerel halkla bir araya gelebilecekleri atölyeler ve etkinlikler düzenlenmektedir (Hayata Destek Derneği, 2016).

STK'ların mültecilere yönelik faaliyetleri değerlendirildiğinde öncelikli olarak istihdamın yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan barınma, beslenme ve sağlık sorunlarıyla mücadele için Suriyelileri maddi olarak desteklemeye yönelik çalışmalar yaptıkları görülmektedir. İkinci sırada gelen faaliyetlerse STK'ların dil eğitimi ve meslek edindirmeye yönelik çalışmalarıdır. Gelecek bölümde Suriyeli mültecilere yönelik faaliyet gösteren STK'ların çalışmaları ayrıntılı olarak incelenecek ve bu STK'ların toplumsal uyuma yönelik perspektifleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

4.1.1. Ekonomik Hizmetler ve İstihdama İlişkin Bulgular

Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları en temel sorun ekonomik zorluklardır. İç savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen birçok mülteci yanlarına alabildikleri az miktarda parayı kısa zamanda tüketmiştir. Hukuki statüleri nedeniyle ilk yıllarda çalışma izinlerinin olmaması mültecileri ekonomik yönden olumsuz etkilemiş ve bu durum mültecilerin geçimlerini sağlayabilme adına düşük ücretli işlerde kaçak olarak çalışmalarına neden olmuştur. Kamp dışında kalan mültecilerin büyük bir çoğunluğu ağır sanayide ve tarımda mevsimlik işçi olarak çalışmak zorunda kalmıştır. Her ne kadar ilerleyen süreçte geçici koruma kapsamındaki kayıtlı mültecilere çalışma izni verilse de bu istihdam açısından beklenen etkiyi yaratmamıştır. Bilhassa savaş dolayısıyla aile fertlerini kaybeden kimi mülteciler geçimlerini sağlayabilmek için kadın ve çocuklar başta olmak üzere ya kaçak olarak cüzi ücretler karşılığında çalışmak zorunda kalmış ya da iş bulamayan çocuklar trafik ışıkları, toplum merkezleri, köprü ve yaya geçitleri gibi yerlerde dilenmişlerdir. Kentlere gelen mültecilerin barınma problemlerini giderebilmek için gecekondü mahallelerini, kaçak olarak çalıştıkları işyerlerini ve mevsimlik işçi olarak çalıştıkları tarlalara yakın yerleri tercih ettikleri görülmektedir. Yine kentlerde yaşayan mültecilerin ekonomik zorluklar nedeniyle birkaç aile birlikte kaldıkları ve okuma çağındaki çocuklarını çalışmaya gönderdikleri görülmektedir. Bunların sonucunda mültecilerin ekonomik olarak desteklenmesi zorunlu bir hal almıştır. Bu sorunlarla başa çıkmada merkezi politikaların geç ve yetersiz kaldığı noktada sivil toplum kuruluşları önemli görevler üstlenmiştir.

Suriyeli mültecilerin gelmiş oldukları yerde başta barınma ve sağlıklı beslenme hususunda karşılaştıkları sorunların üstesinden gelmek için sivil toplum kuruluşları ayni ve nakdi yardımlarda bulunmuş, böylece sorunların daha karmaşık hale gelmesine engel olmaya çalışmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının mültecilere götürmüş oldukları hizmetlerin en önemli kısmını ayni yardımlar oluşturmaktadır. Sivil toplum kuruluşları mültecilerin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve belirlenen bu ihtiyaç malzemelerinin temin edilerek ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını amaçlamıştır.

Suriyeli mültecilere yapılan yardımların başında alışveriş kartları ya da alışveriş çekleri gelmektedir. Bu kartlar sayesinde mülteciler belirlenen marketlerde kendi ihtiyaçlarını istedikleri şekilde karşılama olanağına sahip olmaktadır. Bu uygulamadaki amaç ihtiyaçların doğru, hızlı ve yararlı bir şekilde sağlanmasıdır.

Suriyeli kadın ve çocuk mültecilere yönelik özel olarak yürütülen ayni yardımlar da bulunmaktadır. Kimi zaman kadınlar için hijyen malzemeleri ya da yeni doğan çocuklar için bebek bezi ve bebek maması gibi bağışlar toplanarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. Ayrıca mülteci çocuklarla ilgili faaliyet yürüten bazı sivil toplum kuruluşları çocukların bayramlık, kışlık giyim ve ayakkabı ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bunun yanı sıra çocukların eğitimden faydalanabilmeleri için çeşitli kırtasiye araç ve gereçleri dağıtılmaktadır. Bunların dışında Covid-19 ile mücadele amaçlı hijyen malzemeleri ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır.

Suriyeli mültecilerle ilgili ekonomik alanda faaliyet gösteren STK'lardan biri Mavi Kalem Derneği'dir. Mavi Kalem temel ihtiyaç malzemelerini mültecilere ulaştıran bir sivil toplum kuruluşudur. 2020'de ortaya çıkan pandemi sürecinde birçok ailenin barınma ya da beslenme gibi zorunlu ihtiyaçlara erişimi kısıtlanmıştır. Ayrıca uzaktan eğitime geçilmesi nedeniyle zaten ekonomik sıkıntılarla boğuşan birçok mülteci eğitim hizmetlerinden yeterince faydalanamamıştır (MKD 2020,27). Bu süreçte MKD İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından sağlanan gıda ve hijyen paketlerini İstanbul'un farklı ilçelerinde bulunan 150 haneye ulaştırmış bunun yanı sıra ekonomik sebeplerle kirasını ödeyemeyen 8 aileye kira desteğinde bulunmuştur (MKD 2020,27). Dernek ayrıca mülteci çocukların uzaktan eğitim sisteminden

mahrum kalmamaları için 112 haneye tablet dağıtmış ve internet paketi hediye etmiştir. İhtiyaç tespit çalışmaları sonucu 110 çocuğa kırtasiye malzemeleri dağıtılmış ve pandemi sürecinde sokağa çıkamayan mülteci çocukların gelişimini desteklemek amacıyla çeşitli yap-boz, oyun hamuru, atlama ipi, hikaye kitapları gibi malzemeler dağıtılmıştır. Ayrıca “Sağlıklı Bebek Projesi” ile Global Giving Platformu üzerinden toplanan bağışlarla ihtiyacı olan ailelere bebek kiti dağıtılmıştır (MKD 2020,29). “Kadının Güçlendirilmesi için Erkek Katılımı Atölye Serisi” kapsamında kadınların güçlenmesi ve iş gücüne katılımını sağlayarak ailede ebeveynlik olgusunu güçlendirmek ve aile içi şiddeti azaltmaya yönelik farkındalık yaratılmak istenmiştir. Ancak pandemi dolayısıyla bu faaliyetler sürdürülememiştir (MKD 2020,18).

Çalışma kapsamında değerlendirilen bir diğer sivil toplum kuruluşu Hayata Destek Derneği’dir. 2005 yılından itibaren aktif bir şekilde faaliyet gösteren Hayat Destek Derneği kendi ifadeleriyle amaçlarını şu şekilde belirtmişlerdir: “Afetlerden etkilenmiş toplulukların temel hak ve ihtiyaçlarına erişimlerini sağlamayı amaçlayan bir insani yardım kuruluşuyuz. 2005’ten bu yana insanlık, ayırım gözetmeme, tarafsızlık, bağımsızlık ve hesap verebilirlik ilkeleriyle Acil Yardım, Mülteci Destek, Çocuk Koruma ve Sivil Toplumu Güçlendirme ve Koordinasyon çalışmaları yürütüyor ve hayatı destekliyoruz” (Hayata Destek Derneği, 2021). Hayata Destek Derneği 2012 yılında Hatay Mülteci Destek Projeleri ile kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilere yardım götürmüştür. Şartlı Nakit Destek Programıyla belirlenen ailelerden çocuklarını tarım v.b herhangi bir işte çalıştırmamaya yönelik taahhüt alarak bu ailelere nakit desteği vermiştir. Bu sayede 1141 çocuk herhangi bir işte çalışmamıştır (HDD,2020:6). E-kart uygulamasıyla mültecilere verilen kartlara belirli miktarda para yüklenerek ihtiyaçlarının giderilmesi sağlanmıştır (HDD, 2013: 2). Mültecileri sürdürülebilir ve güvenceli iş olanaklarına kavuşturmayı amaçlayan ve böylelikle yardımlara bağımlılıktan kurtarmayı hedefleyen Geçim Kaynağı Destekleme Programıyla 2336 kişiye destek sağlanmıştır (HDD, 2019: 20).

Pazarkule sınır kapısının açıldığına dair haberlerin çıkmasının ardından sınıra giden mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak Halkların Köprüsü Derneği Edirne Dağıtım ve Gözlem Raporu çerçevesinde acil ihtiyaç listesi oluşturarak mültecilere gıda poşetleri, su, bebek bezi, bebek maması, giysi, çocuk ayakkabısı, kadın pedi, hijyen malzemeleri gibi aynı yardımlar dağıtmıştır (HKD 2020,3). Dernek ayrıca belirli zamanlarda İzmir’in farklı mahallelerinde

yaşayan mülteci ailelerin barınma ve ihtiyaç tespitlerini yaparak bunları kamuoyuyla paylaşmakta ve ihtiyaç sahiplerine doğrudan ya da dolaylı olarak yardıma bulunmaktadır (HKD 2021,3).

SGDD tarafından yürütülen ‘‘Türkiye’deki Mültecilerin Sosyal Uyum Projesi’’ ile Covid-19’la etkin mücadele için 12 ilde bulunan 50.000 den fazla Suriyeli mülteciye 17.600 hijyen kiti dağıtılmıştır (SGDD, 2020). Bunun yanısıra 2017 yılında Acil Müdahale Kapsamında yaklaşık 10.000 kişiye alışveriş kartları dağıtılmıştır. (SGDD 2017:14). SGDD’nin Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü (UNHCR) ile birlikte yürüttüğü ‘‘Kentli Mültecilere Yönelik Koruma, Saha Ziyaretleri ve Çözümler Projesi’’ çerçevesinde Ege Bölgesi’nde gerçekleşebilecek düzensiz göçlerin izlenmesi için ‘‘Mobil ekipler’’ kurularak sınırdan geçerken kurtulan ve acil yardıma ihtiyaç duyan kişilerin temel ihtiyaçları karşılanmaktadır (SGDD,2021). Ayrıca, dernek, tekstil fabrikalarında çalışan mültecilerin haklarının korunması ve mültecilerin istihdamının sağlanmasının önündeki engellerin tespit edilerek kendileri ve aileleri için gelecek planlaması yapabilmeleri adına ‘‘Mülteciler İçin Kapsayıcı İş Yerine Doğru Projesi’’ni gerçekleştirmiştir. Projede hem mülteci çalışanların hem de işverenlerin ihtiyaçları ve karşılaştıkları zorlukların tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Suriyeli mültecilerin temel ihtiyaçlarıyla direkt ilişkili olan istihdam olanaklarının gerçekleştirilmesine yönelik olarak MUDEM’in yapmış olduğu faaliyetlerde toplumsal uyumun ön planda tutulduğu ve yerel halkın da katılımının sağlandığı çalışmaların yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir. Mülteci Destek Derneği’nin (MUDEM) gerçekleştirmiş olduğu ‘‘Göçmen İşçilerin Çalışma Şartlarını İyileştirme Projesi’’ kapsamında özellikle tekstil ve hazır giyim firmalarında çalışan geçici koruma altındaki mültecilerin haklarını işverene karşı koruyarak iş ve yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla danışmanlık hizmetleri verilmiştir (MUDEM, 2021). Yine ‘‘Türkiye’deki Suriyeli Hazır Giyim İşçilerinin Güçlendirilmesi –İşçi Destek Merkezi’’ projesiyle de çalışma koşulları ve işçi hakları konusunda ihlallere maruz kalan mültecilerin sorunlarını en aza indirmek için çalışmalar yürütülmüştür (MUDEM, 2021). Bu bağlamda MUDEM’in özellikle Suriyeli mülteciler kapsamındaki çalışmalarında meslek edindirme ve meslek sahibi olan Suriyeli mültecilerin istihdamıyla ilgili faaliyetler yürüttüğü görülmektedir.

Mültecilere yönelik faaliyet gösteren İHH daha çok dezavantajlı müslüman grupların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. İHH'nin kuruluş amacının “Savaş, işgal ve doğal afetler sonucu mağdur olmuş kişilere, yerlerinden edilmiş ve mülteci konumuna düşmüş ihtiyaç sahiplerine ulaşmakta; ayni ve nakdi yardımların yanı sıra kalıcı projeler ile de ihtiyaç sahiplerini desteklemek” olduğu görülmektedir (İHH, 2021). Yerinde yardım anlayışı ile hareket eden vakıf geçici koruma kamplarına ve Suriye topraklarına insani yardımlar götürmüştür.. Ayrıca İHH sınıra yakın yerlerde Suriyeli mülteciler için çadır ve konteyner kentlerden oluşan 39 barınma alanı kurmuştur (İHH, 2021:18). İHH ve Yetim Vakfı işbirliği sonucu gerçekleştirilen Reyhanlı Eğitim Köyü projesinde savaşta yetim kalmış korunmaya muhtaç çocukların barınma, beslenme ve eğitimleri karşılanmıştır. Bu barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması sonucunda bulundukları merkezlerde sosyal uyum çalışmaları da yürütülmektedir. Sosyal uyum çalışmaları uzman psikolog ve danışmanlar aracılığıyla savaşta ailelerini kaybetmiş çocukların yaşadıkları travmalarını atlatmaya yönelik ortaya konan çalışmalarla ve çocuğun yaşamının her alanında spor, sağlık, kültürel aktivitelerle gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla Eğitim köyünün amacını dernek “Sevgi ve şefkat dolu, gelişime açık, kaliteli ve sağlıklı yaşam standartlarında bir eğitim ortamı oluşturarak insanlığın ve toplumun kalkınmasına öncülük yapacak bireyler yetiştirmek” olarak belirtmektedir (Yetim Vakfı,2019). Eğitim köyünde sadece yetim çocuklar bulunmamakta bu köyde kurulan tekstil ve tasarım atölyelerinde mesleki eğitim alan Suriyeli yetim çocuklarının anneleri de bulunmaktadır. Bu eğitimlerle yetim annelerinin istihdama katılımları sağlanarak mesleki beceri kazanmaları ve eğitim sertifikası sahibi olarak sosyal uyumlarının kolaylaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır (İHH,2021).

Çalışma kapsamında Suriyeli mültecilerle ilgili faaliyet gösteren bir diğer STK ise Mültecilerle Dayanışma Derneği'dir (Mülteci-Der). Mülteci-Der, 2008 yılında İzmir'de kurulmuştur. Dernek resmi kuruluş yılından önce mültecilerle ilgili çalışmalar gerçekleştirerek vizyonunu oluşturmuştur. Bu bağlamda çalışma alanları mültecilerin yaşam alanlarındaki zorlukların giderilmesi ve toplumsal uyum sağlanması olarak belirlenmiştir. Dernek hem alanda Suriyeli mültecilerin sorunlarıyla ilgili araştırmalar yapmakta hem de elde edilen sonuçlara göre çözüm önerileri üretmek projeler geliştirmektedir.

Mülteci-Der, İzmir’de yaşayan Suriyeli mültecilerin barınma, beslenme, sağlık, giyinme, eğitim ve istihdam gibi temel ihtiyaçlara ulaşmakta zorluklarla karşılaştıklarına dikkat çekmektedir. Bu sorunun önüne geçilmesi adına Suriyeli mültecilerin temel ihtiyaçlarının tespit edilerek giderilmesi amaçlandığı görülmektedir.

Yukarıda bahsedilen STK’ların haricinde çalışma alanımıza giren ve Suriyeli mültecilere yönelik faaliyetlerde bulunan Sosyal ve Kültürel Yaşamı Destekleme Derneği, Eşit Haklar için İzleme Derneği, İnsan Hakları ve Mazlumları Derneği, Tarlabası Toplumu Destekleme Derneği, Ad.dar gibi STK’ların kısmi ayni ve nakdi yardımları olsa da daha çok mülteci hakları çerçevesinde faaliyetler yürüttükleri görülmektedir. Dolayısıyla barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlara yönelik faaliyetlerini ayrıntılı bir şekilde paylaşmamaktadırlar.

Görülmektedir ki Suriyeli mültecilerin barınma ve beslenme ihtiyaçlarının boyutları sivil toplum kuruluşlarını bu konuda ciddi bütçe ayırmaya itmiştir. Her ne kadar sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen ayni ve nakdi yardımlar mültecilerin zorunlu ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli olsa da kalıcı ve yeterli olmamakta ve yapılan bu yardımlara bağımlılık yaratmaktadır. İç savaşla beraber gelen mültecilere yönelik ayni ve nakdi yardım yapan sivil toplum kuruluşları zamanla mültecilerin meslek edindirilmesine yönelik ve istihdam yaratacak çözümler üretmeye çalışmışlardır. Ancak araştırma kapsamında ele alınan sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri göz önüne alındığında zorunlu ihtiyaçlara yönelik çalışmaların ağırlıkta olduğu, daha kalıcı ve etkili olan istihdam çalışmalarının sınırlı sayıda kaldığı görülmektedir. Sonuç olarak Suriyeli mültecilerin istihdamına ve ekonomik bağımsızlığına yönelik STK’lar tarafından daha etkili çalışmalar yürütülmelidir. Bu çalışmalar mültecilerin düzenli bir gelire sahip olmaları kendilerine yetebilecek bir konuma gelmelerine, bağımlılıktan kurtulmalarına ve gelecek kaygısını aşarak toplumsal uyum konusunda önemli bir engeli aşmalarına olanak sağlayacaktır.

4.1.2. Eğitim Hizmetlerine İlişkin Bulgular

2018-2020 tarihleri arasında Türkiye’deki devlet üniversitelerine kayıtlı Suriyeli mülteci sayısı toplam 73.570’dir (Mülteciler Derneği, 2021). Yine bu tarihler arasında anaokulunda 35.553,

ilkokulda 338.807, ortaokulda 222.703 ve lisede 89.518 Suriyeli öğrenci eğitim almaktadır. (Mülteciler Derneği, 2021). Bu verilere göre eğitim çağındaki 1.227.908 çocuktan sadece 686.546'sı eğitim almaktadır. Bu veriler dikkate alındığında günümüzde halen eğitim çağındaki Suriyeli çocukların yaklaşık % 48'inin okula devam edemediği görülmektedir. 19 Eylül 2019 tarihinde İçişleri Bakanı Süleyman Soylu 2011-2019 yılları arasında Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısının 450 bine yakın olduğunu açıklamıştır (Mülteci-Der, 2021). Tüm bu veriler resmi makamlarca açıklanan yüksek doğum oranları ile birlikte değerlendirildiğinde genç ve okul çağındaki nüfusun önümüzdeki yıllarda artacağı görülmektedir. Suriyeli mültecilerin gönüllü geri dönüşünün sağlanamadığı bugünkü koşullarda eğitim konusunda mültecilerin yaşadığı sorunlara kalıcı çözümler getirme ihtiyacı aciliyet kazanmıştır.

Eğitim konusundaki sorunlardan ilki temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşayan mülteci ailelerin çocuklarının çalışmaya mecbur kalmasıdır. Ekonomik zorluklar mülteci ailelerin çocuklarının eğitimine mesafeli ve isteksiz yaklaşımlarına neden olmuştur. Bunun sonucunda çok sayıda Suriyeli çocuk, çocuk işçi olarak çalışmaktadır. Bu konu hakkında her ne kadar merkezi ve yerel yönetimler çeşitli faaliyetler yürütse de verilen eğitim olanakları kısıtlı seviyede kalmaktadır. Bu durum sivil toplum kuruluşlarını Suriyeli mülteci çocukların eğitimi için faaliyet yürütmeye sevk etmiştir. Sivil toplum kuruluşları Suriyeli çocukların güvenli bir geleceğe sahip olmaları ve içinde bulundukları topluma uyum sağlayabilmeleri amacıyla bütçelerinden eğitime yönelik önemli kaynaklar ayırmışlardır. Bu kapsamda sivil toplum kuruluşları eğitim alan çocuklara kırtasiye ve giyim malzemeleri dağıtmak, çocuklarını okula göndermek istemeyen aileleri tespit ederek onları çocuklarını okula göndermeleri için ikna etmeye çalışmak, eğitimden uzak kalan çocukların telafi eğitimleri için kurslar açmak, saha çalışmaları yoluyla çalışan çocukları tespit ederek onları okula gitmeleri için teşvik etmek, dil problemi sebebiyle zorluk yaşayan çocuklara dernek bünyesinde açılan kurslarla Türkçe eğitimi vermek gibi mülteci çocukların sosyal uyumlarını sağlamaya yönelik önemli faaliyetler yürütmüşlerdir

“Halkların Köprüsü Derneği, asıl olarak halklar arasında eşitlik, adalet ve özgürlük temelinde kamusal dostluk ve dayanışma kurmak üzere kurulmuştur” (Halkların Köprüsü,2021). Halkların Köprüsü Derneği İzmir'in kitlesel göç merkezi haline gelmesiyle birlikte mültecilere yönelik de çalışmalar yürütmektedir (Halkların Köprüsü,2021). Suriyeli mültecilere yönelik

kurulmamış olmasına rağmen Suriyeli mülteci çocukların eğitimlerine ilişkin faaliyet yürüttükleri görülmektedir. Bu faaliyetlerden bazıları kısa süreli projelerden oluşsa da sürekli olarak devam eden programlarının olduğu da görülmektedir. Ayrıca, dernek, Suriyeli mültecilerin sosyal uyumu için yerel halkın katılımının sağlandığı “Mülteci Çocuklarla Eğlence: Dünya Grubu ile Başarılı Bir Deneyim, Halkların Köprüsü Derneği Kadifekale Mülteci Çocuklar Oyun Etkinliği, Yeryüzü Hepimizin, Suriye İzmir Spor Dostluk Maçı, Halkların Köprüsü Derneği Uçurtma Uçurma Etkinliği” gibi projeler yürütmektedir. (Halkların Köprüsü, 2021).

Hayata Destek Derneği de Halkların Köprüsü Derneği gibi özellikle Suriyeli mülteciler için kurulmamıştır. Ancak Türkiye’de bulunan Suriyeli mültecilerin temel ihtiyaçlarını ve sosyal uyumlarının gerçekleştirilmesine destek olacak çalışmalar yürütmektedir. “Bu İş Çocuk Oyuncağı Değil” kampanyası ile mevsimlik tarımda çalıştırılan çocuk işçilerin aileleri ile görüşülerek çocuk işçiliğinin önlenmesi ve çocukların gelecekleri açısından farkındalık yaratacak eğitim ve çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Hayata Destek,2021). 2019 yılında eğitime destek faaliyetleri adı altında mülteci çocukların okul kaydı yapılarak bu okullara devamlılıklarını ve uyumlarını sağlayacak eğitsel faaliyetler yürütülmüştür. Ayrıca Halk Eğitim Merkezleri ile işbirliği yapılarak sertifikalı Türkçe ve İngilizce dil kursları verilmiş bunun yanı sıra bilgisayar eğitimi ve robotic kodlama eğitimi üzerine kurslar açılarak 891 çocuğun bu kurslardan faydalanması sağlanmıştır (Hayata Destek, 2019:18). Hayata Destek Derneği çalışmalarını bünyelerindeki destek merkezlerinden yürüttükleri gibi pandemi süreciyle birlikte online çalışmalar yaparak da Suriyeli mültecilere ulaşmak adına bir alternatif oluşturmuşlardır. Suriyeli mülteci çocukların eğitim ihtiyaçlarına cevaben İHH’nin yapmış olduğu faaliyetlerde dikkat çekmektedir. Diğer STK’lardan farklı olarak İHH’nin örgün eğitime öncelik vererek gerek yurt içinde gereksede yurt dışında okullar yapmıştır. Suriye’nin Azez kentinde kurulan Şam Üniversitesi başta olmak üzere 2 üniversite ve 48 okul inşa ettiği görülmektedir. Bu eğitim alanlarında Suriyeli mültecilerin eğitim almaları için merkezi ve yerel yönetimlerle iş birlikleri yapılarak yerel halkla mülteciler arasındaki etkileşim arttırılmaya çalışılmıştır. İHH’nin Yetim Vakfı ile birlikte yürütmüş olduğu Reyhanlı Eğitim Köyü Projesi kapsamında savaşta ailesini kaybeden ve korunmaya muhtaç 990 kimsesiz çocuk için eğitim ve yaşam alanları oluşturulmuştur (İHH, 2019: 32). 2012-2019 yılları arasında 10.475.991 adet kitap, çanta ve

kırtasiye malzemesi 347 okuldaki 350 bin öğrenciye ulaştırılarak eğitimlerine destek verilmiştir. Hafızlık Kursları açılarak 20 bin öğrenciye bu kurslarda eğitim verilmiş ve 474 öğrencinin Hafız olması sağlanmıştır (İHH, 2019:32). Reyhanlı Eğitim Köyünde kaliteli bir eğitimin yanısıra spor alanları, eğlence alanları, kuaför, aile görüşme merkezi, cami, market, rehabilitasyon ve terapi merkezi, kongre merkezi ve poliklinik gibi hizmetlerle mülteci çocukların tüm ihtiyaçları karşılanmaktadır. İHH'nın gerçekleştirdiği Eğitim Köyü gibi projeler oldukça maliyetli ve yüksek bütçe gerektiren projelerdir. Dolayısıyla düşük bütçeye sahip ve zor şartlar altında çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının bu denli büyük projeler yürütebilmesi mümkün değildir.

Suriyeli mültecilere yardım amacıyla kurulmayan ancak Suriyeli mülteci çocukların eğitim hakları konusunda çalışmalar yürüten diğer bir STK ise Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'dir. 2018 yılında başlatılan "Suriyeli Çocukların Eğitimine Dair Model Oluşturma Projesi" çocukların özellikle ortaokul dönemindeki eğitimlerine devam etmelerini amaçlayan bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın her yerinde kız çocuklarının okula gidebilmesi için Malala Fonu destek vermektedir. Mavi Kalem Derneği, İGAMDER işbirliği ile Malala Fonu kapsamındaki bu destekten faydalanarak "Bir Çocuk, Bir Öğretmen, Bir Kalem ve Bir Kitap Dünyayı Değiştirir Projesi" ile Suriyeli kız çocuklarının okullaşma oranının arttırılması ve erken yaşta kız çocuklarının evlendirilmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Mavi Kalem Derneği ayrıca mülteci çocuklarla ilgili "Kız Çocuklarını Güçlendirme Atölyeleri Eğitici Eğitimleri, Çocuk Koruma Projesi, Kızlar Güçleniyor Projesi, Yerelden Genele: Suriyeli Kız Çocuklarının Okullaşması Desteklemek, Risk Altındaki Çocukları Destekleme Projesi, Genç Kızları Güçlendirme Projesi" gibi başka projeler de gerçekleştirmektedir (Mavi Kalem, 2021).

Yukarıda sıralanmış olan Mavi Kalem Derneği'nin çocuklar için geliştirdiği faaliyetlerin bir kısmı süreli olsa da bir kısmı süresiz bir şekilde devam etmektedir. Bu faaliyetlere bakıldığında Suriyeli mülteci çocukların alacakları eğitimlerin içeriklerinin dernek bünyesinde değerlendirildiği ve bu eğitimlerin ne şekilde sunulacağının akademik bir şekilde tartışıldığı görülmektedir. Bunlara ek olarak derneğin önemli faaliyetlerinden birisi de sosyal uyumun çift yönlü özelliği göz önünde bulundurularak sadece Suriyeli mülteci çocuklara yönelik değil aynı

zamanda yerel halkın da Suriyeli mülteci çocuklar konusunda bilgilendirilmesine yönelik yapılan çalışmalardır.

Suriyeli mültecilerin toplumsal uyumu için faaliyet gösteren diğer bir sivil toplum kuruluşu Mülteci Destek Derneği'dir (MUDEM). Ancak MUDEM sadece Suriyeli mülteciler özelinde değil, tüm mültecilerle ilgili çalışmalar yürütmektedir. Dernek sadece Türkiye’de değil yurt dışında da faaliyetlerde bulunmaktadır. MUDEM amacını şu şekilde ifade etmektedir: “Toplum içinde sosyal uyumu oluşturarak mülteci ve ev sahibi topluluk arasında empati ve diyalog geliştirmeyi hedeflemektedir. Hassas gruplar için güvenli ve olumlu koşullara sahip bir yaşam alanı oluşturmayı amaçlamaktadır” (MUDEM, 2021). Bu amaçlar doğrultusunda dernek, Suriyeli mülteci çocukların güvenli yaşam alanlarına sahip olabilmeleri için faaliyetler yürütmektedir (MUDEM, 2021).

Mülteci-Der de MUDEM gibi sadece Suriyeli mülteciler özelinde değil tüm mültecilerle ilgili toplumsal uyum çalışmaları yürütmektedir. Derneğin diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yürüterek mültecilerin eğitim, yaşam, yer değiştirme gibi haklarına ilişkin projeler ürettikleri görülmektedir. Dernek, genç Suriyeli nüfusun eğitim imkanlarından yararlanmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmakta ve böylelikle bu nüfusun gelecekteki çalışma yaşamına uyumlarını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Örneğin, BMMYK’nın da desteklediği “Koruma ve Eğitim Projesi” kapsamında 10 yaş üzeri çocuklara eğitim, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunarak MEB sistemine uyumları kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır. Yine bu proje kapsamında yükseköğretime geçen Suriyeli mültecilere eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlanmaktadır. Mülteci-Der ayrıca kendi bünyesinde dil ve meslek kursları açarak eğitimler vermektedir. Derneğin pandemi nedeniyle yüz yüze eğitimlere ara verdiği ve online Türkçe dersleri için iş birliği kurduğu görülmektedir. Bu kapsamda Mülteci-Der Anadolu Üniversitesi’nin ücretsiz online Türkçe kurslarına Suriyeli mültecilerin katılımlarının sağlanması için çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca Mülteci-Der’in sadece Suriyeli mülteciler alanında çalışmadıkları diğer ülkelerden gelen mülteciler için de toplumsal uyum çalışmaları yürüttükleri görülmektedir. Derneğin sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yürüterek mültecilerin eğitim, yaşam, yer değiştirme hakları vb insani tüm haklarına ilişkin çalışmaları destekledikleri ve projeler ürettikleri görülmektedir.

Mülteci-Der'in eğitim alanında ortaya koymuş olduğu faaliyetlere bakıldığında eğitim çağındaki 5-18 yaş aralığındaki çocukları hedefledikleri görülmektedir. Bu özelliği ile yaş grubu olarak genç yaş grubuna hitap ettikleri ve bu genç Suriyeli mültecilerin eğitim imkanlarından yararlanarak bir üst aşama olarak değerlendirilen çalışma alanından olumlu sonuçlar alabilmelerine olanak sağlanması amaçlanmaktadır.

Doğrudan mültecilerle ilişkili olarak 1995 yılında kurulan SGDD Suriyeli mülteci çocukların eğitimlerini desteklemek için kırtasiye malzemeleri dağıtmanın yanında okullaşma oranını arttırmak için de çeşitli çalışmalar yürütmektedir (SGDD, 2017: 4). Örneğin Avrupa Birliği ve UNICEF tarafından desteklenen “Okula Kayıt Destek Programı” ile okula herhangi bir sebeple gitmemiş ya da gidememiş 5-17 yaş aralığındaki çocukların tespiti yapılarak bu çocukların eğitim alabilmeleri için çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. Bu kapsamda çocukların ailelerine yönelik bilgilendirme çalışmaları sunularak okullaşma oranını arttırmak hedeflenmiştir T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ve T.C. Spor ve Gençlik Bakanlığı ile koordineli mobil ekipler kurularak Adana, Bursa, Gaziantep, İstanbul, İzmir Konya, Mersin ve Şanlıurfa’da saha taramaları yapılmış ve “Hızlandırılmış Eğitim Programı” kapsamında herhangi bir sebeple okula gidememiş 30.000 çocuğun eğitime sorunsuz bir şekilde devam edebilmeleri sağlanmıştır (SGDD, 2021).

SGDD'nin yapmış olduğu diğer projelere bakıldığında şunlar sıralanabilmektedir: “Çocuk Şenliği, Kadınlar ve Kız Çocukları Güvenli Alan, Suriyeli Kadın ve Kız Çocuklarının ve Ev Sahibi Toplumun Dayanıklılığının Arttırılması Projesi, Mülteci Çocuklara Yönelik Al Farah ve Aile Destek Merkezleri Projesi, Güçlü Kadınlar Güçlü Yarınlar Projesi, Suriyeli Mültecilere Yönelik Eğitim Kampüsü ve Entegre Yardım Projesi” (SGDD, 2021). SGDD'nin çocukların eğitimi için yürüttüğü faaliyetlerin genellikle çocukların aile üyelerinin özellikle de annelerinin katılımıyla gerçekleşmesine özen gösterilmektedir. Bu özellikleri bahsi geçen projelerin ailelerin toplumsal uyum bağlamında birlikte hareket etmelerine imkân sağlandığı söylenebilir. Suriyeli çocuklarının ve ailelerinin katılımına önem veren dernek tarafından her ne kadar sadece çocuklara yönelik gerçekleştirilen projelerin sayısı az olsa da toplamda yürütülen projelerin sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Üstelik dernek proje sürelerinin uzun soluklu olmasına dikkat etmektedir. Çünkü sosyal uyum çalışmalarından olumlu sonuçların alınabilmesi için ailelerin de dahil olduğu uzun süreli projelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal uyumu göz önünde bulunduran ancak doğrudan Suriyeli mülteciler için kurulmamış olan STK'lardan bir diğeri olan Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği'nin (SKYGD) ortaya koyduğu kültür-sanat çalışmaları, risk altındaki çocuk çalışmaları, mülteci çalışmaları, engelli ve ruh sağlığı çalışmaları bulunmaktadır (SKYGD, 2021). 2016 yılında Yeni Bir Yaşam Yeni Bir Dil Programı ile eğitimden uzak kalmış mülteci çocukların okullaşmasının sağlanması amaçlanmıştır (SKYGD,2021).

SKYGD'nin çalışmaları incelendiğinde derneğin Suriyeli mülteci çocukların sosyal alandaki dezavantajlı konumlarını ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaların yaptığı görülmektedir.

Tarlabaşı Toplumunu Destekleme Derneği İstanbul'daki dezavantajlı bölgelerden biri olan Tarlabaşı'nda sosyal hayattan izole edilmiş, yoksul ve yoksun bölge halkına bu problemlerinin aşılması için destek olmak amacıyla 2006 yılında kurulmuştur. Dernek kendi ifadesiyle "Tarlabaşı'nda yaşayan kırılgan durumdaki çocuk, genç ve kadınlarla sosyal, eğitsel, psikolojik destek faaliyetleri yürütmekte ve benzer bölgeler için hak temelli bir toplum merkezi modeli teşkil etmektedir. TTM çalışmalarında insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal içerme, çocuğun üstün yararı ve çocuk katılımı ilkelerini benimsemekte" dir (TTM, 2021). Suriyeli mültecilere yönelik çalışmaları ise mülteciler içerisinde en fazla ayrımcılığa uğrayan Suriyeli Dom ve Kürt çocuklar üzerine yoğunlaşmış ve eşitlikçi bir sosyal uyum anlayışının hakim olması için faaliyetler yürütmüşlerdir. Eğitime yönelik dil dersleri vermek ve akademik destek sağlamak gibi faaliyetlerin yanında dernek çocuklara edebiyat, sanat, müzik, folklor, yaratıcı drama, el işi, fotoğraf gibi yaşam becerileri kazandırmaya yönelik çalışmalar da yapmaktadır (TTM, 2021). Ayrıca, dernek, okula gidemeyen çocukların aileleriyle görüşmeler yaparak okullaşma oranının artırılmasına yönelik çalışmalar da yapmaktadır. Tarlabaşı Toplumu Destekleme Derneğinin mülteci çocukların eğitim ve sosyal uyumuna yönelik bazı çalışmaları "Sosyal sirk, Çocuk Çalışmaları, Sanat Atölyesi, Çok Güzel Atölye, Fotoğraf Atölyesi, Parlayan Çocuklar, Tarlabaşı Toplum Merkezi'nden Destek Alan Mülteci Çocukların Eğitime Erişim Açısından Güçlendirilmesi, Suriyeli Dom Çocuklar İçin Sosyal İçerme, Genç Sağlık" başlıklı çalışmalardır (TTM,2021).

Çalışma kapsamında Suriyeli mültecilere yönelik doğrudan faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarından bir diğeri de Ad.dar'dır. İstanbul'da ikamet eden Suriyeli ve Filistinli mültecilere yönelik çalışmalar yapmak amacıyla 2014 yılında İstanbul'da kurulan dernek

Dernek özellikle İstanbul’da yaşayan Suriyeli mülteci çocuklar ve gençlerin temel ihtiyaçlarını ve toplumsal uyumlarını sağlamaya yönelik çalışmalar yürütmektedir Ad.dar’ın etkinlikleri arasında genellikle dil eğitimleri, İngilizce ve Türkçe kursları öne çıkmaktadır (Ad.dar, 2021). Bunların yanı sıra, dernek bünyesinde mültecilerin kendi dilleriyle ilgili de çalışmalar yapılmakta ve bu çalışmalarla mültecilerin kendi aralarında bütünleşmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Pandemi sürecinde dernek bu çalışmalarını online platforma taşımıştır. Ayrıca dernek her türlü inanç ve mezhebe saygı duyarak ve eşit mesafeli davranarak dinlere yönelik çalışmalar yerine bunlardan bağımsız sosyo-kültürel faaliyetlerle toplumsal uyumu sağlamayı amaçlamaktadır (Ad.dar, 2021).

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği ve Mazlumder’in mülteci çocukların eğitimiyle ilgili çalışmaları sorunların alan çalışması yoluyla tespitini yapmak, çözüm önerilerini kamuoyuna sunmak ve böylece bu sorunların çözümüyle ilgili farkındalık yaratmaktır. Örneğin, ESHİD "Suriyeden Gelen Sığınmacılar Raporu" nda eğitim ile ilgili sorunları ortaya koyarak tespit ve çözüm önerilerini sunmuştur (ESHİD, 2013: 19-29).

Özetle, sivil toplum kuruluşları Suriyeli mültecilerin uyumunu sağlamaya yönelik çeşitli eğitim faaliyetleri düzenlemektedir. Bu kapsamda hemen hemen her sivil toplum kuruluşunun dil eğitimi konusunda faaliyet yürütmesi iletişimin sosyal uyum için temel önemde olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. STK’lar Suriyeli mültecilerin kendilerini ifade etmede ve yaşadıkları toplumu anlamada karşılarına çıkan dil engelini aşmaları için yürüttükleri faaliyetlerle mültecilerin uyumuna katkıda bulunmaktadır.

4.1.3. Kadınlara Yönelik Yürütülen Faaliyetlere İlişkin Bulgular

Suriyeli kadınlar yalnızca mülteci olmanın zorluklarını değil, toplumsal hayatta kadın olmanın zorluklarını da yaşamaktadırlar. STK’lar mülteci kadınlara bu zorluklarla baş etmelerinde yardımcı olmak için meslek edindirme, destek hatları oluşturma, kız çocuklarının okullaşma oranını artırma ve mülteci kadınlara yönelik ayrımcılıkla mücadele etme hedefli çeşitli projeler gerçekleştirmektedir.

Bu kapsamında çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarından biri olan Halkların Köprüsü Derneği 78 Yaşında Tek Başına Yaşayan Mülteci Kadın Raporu, Kadın Komisyonu Bir Kadın Bir Etkinlik Raporu vb çalışmaları kamuoyuyla paylaşarak mülteci kadınların sorunlarına dikkat

çekmekte ve bu sorunlara çözüm bulmak için bu konuyla ilgilenen ve çözüm üretebilecek sivil toplum kuruluşları, belediyeler, barolar gibi farklı kurum ve kuruluşlara yönlendirmeler yapmaktadır (HKD, 2021). Bu çalışmalarda dernek Suriyeli mülteci kadınların yaşadıkları sosyal uyum sorunlarını tespit etmenin yanı sıra temel ihtiyaçlarının karşılanması ve sağlık hizmetleri açısından beklentilerinin ölçülmesi gibi hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır. Dernek bu kapsamda belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda projeler geliştirmektedir.

Suriyeli mülteci kadınlara yönelik faaliyet yürüten diğer bir STK ise Hayata Destek Derneği'dir. Kurmuş oldukları Hayata Destek Evleri'nde Suriyeli mülteci kadınlarla ilgili çalışmalar yapmakta, bu çalışmalarla kadınların meslek edinmeleri ve edindikleri mesleklerde iş bulmalarına imkân sağlanması için projeler oluşturmaktadırlar. Hayata Destek Evi bünyesinde açılan dil ve mesleki eğitim kurslarını başarı ile tamamlayan mülteci kadınlara MEB onaylı eğitim sertifikası verilmektedir. Ayrıca pandemi sürecinde Türkçe-Arapça online dil kursları verilmektedir (HDD, 2021).

Mülteci kadınlara yönelik faaliyet gösteren diğer bir STK ise Mavi Kalem Derneği'dir. Mavi Kalem "Kadının Güçlendirilmesi İçin Erkek Katılımı Modeli Eğitici Eğitimleri" ile yapılacak olan eğitim faaliyetlerinde Suriyeli erkek mültecilerin kadın mültecilere yaklaşım biçimlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır (MKD, 2021). Ayrıca Mavi Kalem Derneğine Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) tarafından finansal destek verilerek Kadın Danışma ve Dayanışma Merkez kurulmuştur. Merkezde Arapça, Farsça ve Türkçe olarak verilen hizmetlerle mülteci kadınların keyifli zaman geçirebilecekleri ve sosyal uyumlarının önündeki engellerinin kaldırılabilmesi için çözüm odaklı alanlar oluşturulmak istenmiştir. Merkezde sağlık danışmanlığı, psikolojik ve hukuki danışmanlık gibi destek hizmetlerinin verilmesinin yanı sıra kadınlara yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda 1749 yetişkin bu destek merkezlerinden faydalanmıştır (MKD, 2020: 13-16).

MKD'nin yürüttüğü sosyal uyum ve hizmetler kapsamındaki bir diğer çalışma ise "Kadınların Güçlendirilmesi İçin Erkek Katılım Projesi" dir. Projede şiddet, ebeveynlik, kadının iş gücüne katılımı ve toplumsal cinsiyet konuları hakkında atölyeler düzenlenmiş ve bu konularda katılımcılarda farkındalık yaratılmak istenmiştir. Bu atölyeler sonucunda Suriyeli erkek mültecilerin kadın iş gücüne katılımı ve kız çocuklarının okullaşmalarına dair görüşlerinde olumlu yönde değişimler olduğu ortaya çıkmıştır (MKD Faaliyet Raporu, 2020: 9).

MKD ayrıca tüm kadınların birlikte keyifli zaman geçirip sosyalleşebilecekleri ayrıca sorunlarına çözüm arayabilecekleri güvenli bir yer olarak Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi'ni kurmuştur. Mülteci kadınlara hukuki, psikolojik ve sağlıkla ilgili konularda Arapça, Farsça ve Türkçe danışmanlık hizmetleri sunulmuştur. Çocukların anneleriyle keyifli zaman geçirebilecekleri güvenli oyun alanları bulunan Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi'nden 2020 yılı itibarıyla toplamda 2.015 kişi hizmet almıştır (MKD Faaliyet Raporu, 2020: 13).

MKD'nin bir diğer faaliyeti, "Kızlar Güçleniyor Projesi" ise ilk olarak Türkiyeli kız çocukları için hazırlanan bir proje olmasına rağmen 2018 yılında Suriyeli kız çocukları için uyarlanmıştır. Projede kız çocuklarının yaşadıkları toplumda güçlü kadınlar olabilmesi için çocukluk döneminden itibaren haklarını ve seçeneklerini bilmeleri amaçlanmış ve bu yönde farkındalık yaratmak istenmiştir. Dolayısıyla 12-17 yaş aralığındaki kız çocuklarına ergenlik, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, beden ve ruh sağlığı, sağlıklı cinsellik konuları, şiddet ve taciz hakkında eğitimler verilmiştir. Kız çocuklarının şiddet ve tacize maruz kaldıklarında başvuracakları mercilerin nereler olduğu hakkında bilinçlenmeleri sağlanmıştır. Ayrıca bu projede Türk ve Suriyeli genç kızların bir arada olduğu etkinlikler düzenlenerek hem eğitimlerine destek olmak hem de iki grubun iletişimlerini arttırarak sosyal uyumlarını sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaçla kurulan atölyelerde dil, bilgisayar, matematik eğitiminin yanısıra dans ve sanat gibi iletişimi ve sosyal uyumu güçlendirici faaliyetler gerçekleştirilmiştir (MKD,2019).

Suriyeli mülteci kadınların meslek edinmeleri için atölyeler düzenleyen bir diğer STK ise İHH'dir. İHH Suriyeli mültecilerin toplumsal uyumlarının başarılı sonuç vermesinin Reyhanlı Eğitim Köyü projesinde olduğu gibi inşa ettikleri alanlar içinde meslek edindirme kurslarının verilmesi ile mümkün olabileceğini belirtmektedir. Bu çerçevede 2019 yılında dikiş ve nakış, muhasebe, fizyoterapi, tamirat ve sıhhi tesisat alanlarında verilen meslek edindirme kurslarından 20 bin Suriyeli mülteci kadın faydalanmıştır (İHH, 2019: 36).

Suriyeli mülteciler ile ilgili çalışan STK'ların bir diğer özelliği de kadın ve kız çocuklarının bir arada olduğu faaliyetler yürütmeleridir. MUDEM, T.C. Sağlık Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ortaklığında ve Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım (ECHO) tarafından finanse edilerek gerçekleşen "Kadınlar ve Kız Çocukları İçin Güvenli Alan Projesi" kapsamında Suriyeli kadın ve kız çocuklarına güvenli alan ve sağlık danışmanlığı hizmeti sunmuştur. Bu kapsamda İstanbul Zeytinburnu, Bursa Osmangazi ve İzmir Bornova'da kadın

sağlığı danışma merkezleri kurularak cinsel sağlık, üreme sağlığı, bireysel danışmanlık ve grup eğitimleri sağlanmıştır. Merkezlerde ayrıca toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle ilgili farkındalık geliştirici faaliyetler, şiddete uğrayan kadınlar için psiko-sosyal destek, şiddeti önlemek için kadınları güçlendirici çalışmalar yapılmıştır.

Kadınların ve kız çocuklarının dezavantajlı konumlarını göz önünde bulundurularak sorunlarının ortadan kaldırılmasını amaçlayan MUDEM bu gruplar için güvenli alanların oluşturulması için çalışmalar yürütmektedir. (MUDEM, 2021). MUDEM, ayrıca, GAP Inc. P.A.C.E programı tarafından finanse edilen ‘‘Güçlü Kadınlar Güçlü Yarınlar Projesi’’ ile iletişim, zaman-stres yönetimi, karar alma, problem çözme, sağlık önlemleri, hijyen ve finansal okur yazarlık gibi konularda mülteci kadınları bilgilendirici faaliyetler yürütmektedir. Yine, MUDEM, Japonya Hükümeti tarafından finanse edilen ve UNWomen ortaklığıyla yürütülen ‘‘Türkiye’deki Suriyeli ve Ev Sahibi Kadın ve Kız Çocuklarının Dayanıklılığını Arttırma Projesi’’ ile İzmir’de yaşayan kadınların ve kız çocuklarının sosyal ve ekonomik istikrarlarının sağlanmasını ve toplum içindeki konumlarının güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca proje kapsamında Suriyeli kadınlara ve kız çocuklarına Türkçe eğitimler verilerek ve Türkçe’yi daha iyi kullanmalarının sağlanması için sosyal aktiviteler düzenlenerek Türkiyeli ve Suriyeli halklar arasında toplumsal uyumun sağlanmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Mülteci-Der ‘‘ Mülteci Kadınların Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme: ’’ Hem Mülteci Hem Kadın: Mülteci Kadınlar Ne Yaşıyor? Ne Yapmalı?’’ çalışmasıyla göç edilen yerde mülteci kadınların durumu ortaya koymak ve kamuoyuyla paylaşarak kadınların yaşadığı ayrımcılık, aile içi şiddet, tecavüz, çocuk yaşta evlilik gibi bir çok sorunun dile getirilmesine yönelik bir değerlendirme yapmıştır (Mülteci-Der,2021). Bu değerlendirme kamuoyuyla paylaşarak toplumda mülteci kadınların yaşadığı sorunlara yönelik bir farkındalık yaratmak amaçlanmıştır. Mülteci-Der mülteci kadınların sosyal uyumuna katkıda bulunmak amacıyla yerel halk ile Suriyeli mülteci kadınların bir araya gelebilecekleri projeler gerçekleştirmektedir. Örnek olarak ‘‘anne ve çocuk atölyeleri, makroma atölyesi’’ gibi projeler yürütülmüştür. Ortaya konan bu çalışmalar aile içi iletişimin etkili olmasını, kadınların meslek edinmelerini ve kadın mültecilerin yerel halkla olan sosyal uyumunu sağlamaya yöneliktir.

SGDD mülteci kadınlara yönelik başta Türkçe, Arapça, İngilizce dillerinde olmak üzere dil kursları açmış ve kadınlar için bilgisayar ve sanat eğitimleri gibi mesleki eğitimler

düzenlemiştir. SGDD'nin toplumsal uyum çalışmalarının bazıları “Geleneksel Kapadokya kadın buluşması, kadınlar için destekleyici programlar, teknik eğitim, hukuki destek yoluyla örgün eğitim, geçim kaynakları ve koruma hizmetlerine erişim sağlamak” şeklinde karşımıza çıkmaktadır (SGDD, 2021). Görüldüğü üzere dernek tarafından gerçekleştirilen öncelikle dil eğitimi ve kadının istihdamına yönelik mesleki eğitim faaliyetlerinde Suriyeli mülteci kadınların hem temel ihtiyaçlarının karşılanması hem de sosyal uyumun başarılması hedeflenmiştir.

SKYGD çocukların sosyal uyumlarını sağlamanın annelerin katılımıyla daha kolay olabileceği ve uyumun çift yönlü gerçekleşebileceği etkinlikler düzenlenmiştir. Bu kapsamda örneğin “Annelerle Türkçe Çocuklarla Hiphop Projesi” gerçekleştirilmiştir (SKYGD, 2021). SKYGD'nin hem Suriyeli mülteci kadınlar hemde Suriyeli çocukların dahil edilerek gerçekleştirdiği çalışmalarda sosyal uyumun önündeki engellerin aşılması amaçlanmıştır.

Tarlabaşı Toplumunu Destekleme Derneği dışlanmaya ve ayrımcılığa uğrayan genel olarak Suriyeli mülteciler özel olarak da Suriyeli Dom ve Kürt mültecilerle ilgili yaptıkları faaliyetlerle bilinmektedir. Bu çerçevede Suriyeli Dom mülteci çocuklarla ilgili yaptıkları çalışmaların yanında mülteci kadınlara yönelik sosyal uyum çalışmaları yürüttükleri de görülmektedir. “Yüz Kadın Yüz Hikaye” gibi saha çalışmalarıyla mülteci kadınların sosyo-ekonomik sorunlarının tespit edilmesi amaçlanmış ve bu sorunların çözümü için getirilen öneriler rapor halinde kamuoyuyla paylaşılmıştır (TTM, 2016: 4). Derneğin kadın çalışmaları bağlamında sosyal uyumu temel aldığı görülmektedir. Sosyal ve kültürel faaliyetlere ek olarak kadın mültecilere yönelik psikolojik destek çalışmaları da yapılmaktadır. Ayrıca kadınların istihdamı konusunda meslek eğitim atölyeleri de düzenlenmektedir (TTM, 2021).

Ad.dar kadınlar ve 10-15 yaş aralığında ki kız çocukları için eğitim sınıfları ve atölyeler kurarak ve okula gidemeyen kız çocuklarının okullaşma oranını arttırılmasını sağlamak amacıyla çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Ad-dar bünyesinde Türkçe, İngilizce ve Arapça dil kurslarının yanısıra sanat, fotoğraf ve müzik alanlarında da eğitimler verilmektedir. Ad.dar'ın bu çalışmalardaki amacı Suriyeli kadınların ve çocukların yeni bir kültüre, yeni bir coğrafyaya ve yeni bir topluma uyum süreçlerini kolaylaştırmaktır (Ad.dar, 2021).

STK'ların kadınlara yönelik faaliyetleri değerlendirildiğinde bu çalışmaların dil eğitimi, mesleki eğitim, sağlık eğitimi ve hayat boyu öğrenme gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının Suriyeli kadın mülteciler için yürüttükleri çalışmaların amacı kadın

mültecilerin kendilerini geliştirerek hem toplumsal uyumlarının sağlanması hem de istihdam konusunda kendilerine yetebilecek seviyeye gelerek yardımlara bağımlılığın en aza indirilmesidir.

4.1.4. Sağlık Hizmetlerine İlişkin Bulgular

Suriyeli mülteciler sağlık hizmetlerine ulaşmada hukuki statülerinden kaynaklanan sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunların başında kayıt dışı mültecilerin temel sağlık hizmetlerinden faydalanamaması, yüksek maliyet gerektiren ilaç ve tedaviye ulaşamaması gelmektedir. Geçici koruma kapsamında bulunan mülteciler ise sağlık hizmetlerinde danışmanlık, tanı, tedavi ve ilaca erişim konusunda sıkıntı yaşamakta protez vb gibi yüksek maliyetli medikal ürünlere erişmekte sıkıntılar yaşamaktadırlar (Karadağ ve Altınbaş, 2010: 56). Suriyeli mültecilerin Türkçe bilmemeleri de bu sorunların daha karmaşık bir hal almasına neden olmaktadır. Suriyeli mültecilerin bu sorunların üstesinden gelebilmeleri ve sağlık hizmetlerine ulaşabilmeleri için destek almaları gerekmektedir. Bu noktada merkezi ve yerel yönetimlerin yetersiz kaldığı aşamada STK'ların Suriyeli mültecilerin sağlık hizmetlerine ulaşabilmeleri için çeşitli destek mekanizmaları oluşturdukları görülmektedir. Halkların Köprüsü Derneği mültecilere sağlık hizmetlerini ulaştırabilmek için alan çalışmaları yapmaktadır. Raheel'in Ameliyat Raporu, Halkların Köprüsü Derneği Torbalı Hastalar Raporu, Halkların Köprüsü Derneği Göz Sağlığı Tarama Raporları vb gibi alan çalışmalarının faaliyet raporları kişilerin, kurum ve kuruluşların ulaşabilecekleri şekilde web sitelerinden online olarak paylaşılmaktadır (Halkların Köprüsü, 2021). HKD tarafından yayınlanan 'Mülteciler İçinde Acil Koronavirüs Tedbiri Alınsın!'' başlıklı raporda tüm dünyayı etkisi altına alan salgının barınma, beslenme ve temizlik gibi temel ihtiyaçları karşılamakta zorluklanan mültecilere daha fazla etki ettiğine dikkat çekilmiş ve yetkili kurumlar bu konuda mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya davet edilmiştir (Halkların Köprüsü,2021).

Suriyeli mültecilerin sağlık ihtiyaçları bağlamında faaliyet yürüten STK'lardan birisi de Mülteci-Der'dir. Bu faaliyetler rehabilitasyon birimleri ve ruh sağlığı birimleri tarafından yürütülmektedir. Bununla beraber dernek özel gereksinimli çocuklara ve kadınlara yönelik sağlık hizmetleri de yürütmektedir (Mülteciler Derneği, 2021).

STK'ların sağlık hizmetleri konusunda Suriyeli mültecilere verdiği en önemli hizmetlerden biri psikolojik destektir. Göç sürecinde meydana gelen bireysel travmalarla mücadelede psikolojik destek çok önemli bir katkı sağlamakta ve mültecilerin daha kolay uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır.

Suriyeli mültecilere psikolojik destek veren bir diğer dernek ise Sosyal ve Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği (SKYGD)'dir. SKYGD doğrudan Suriyeli mülteciler için kurulan bir sivil toplum kuruluşu değildir. 1999 yılında gerçekteşen Marmara depremi sonrasında bir araya gelen gönüllülerin 2000 yılında kurulduğu bir dernektir. Dezavantajlı gruplarla ilgili çalışmalar yapan SKYGD iş birliği yaptığı diğer sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte Suriyeli mültecilerin yaşadıkları travmaların giderilmesi adına ruh sağlığı çalışmaları ve savaş sonucu engelli kalan mülteciler için fizik tedavi ve rehabilitasyon çalışmaları yürütmektedirler.

Hayata Destek Derneği göç sürecinin neden olduğu zorluklarla baş etmede özellikle kadın ve çocuk mültecilere yönelik psikolojik danışmanlık hizmetleri vermektedir. Hayata Destek Derneği'nin mültecilere destek isimli programları kapsamında toplumun her kesimini içine alan bir anlayışa sahip oldukları ifade edilmektedir. Dernek Suriyeli mültecilerin yerel halk ile uyumunun sağlanabilmesi için kültürel paylaşımların gerçekteşirilebileceği, beraber yaşamaya ilişkin pratiklerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için çalışmalar yapmaktadır. Bununla beraber dernek tarafından Suriyeli mültecilere psikolojik ve sosyal destek de sağlanmaktadır. Dernek bu faaliyetleri Hatay'da İstanbul'da, şanlıurfa'da ve Diyarbakır'da kurduğu hayata destek evleri aracılığıyla gerçekteşirmektedir. Bununla beraber bireysel korumayı içine alan çalışmalar için de Adana'da, Diyarbakır'da, Hatay'da, Batman'da, Mardin'de, Mersin'de ve şanlıurfa'da hayata destek noktaları oluşturmuştur (HDD,2021).

SGDD de sağlık alanında hizmetler vermektedir. 'Avrupa Birliği İnsani Yardım Kurumu tarafından finanse edilen ve SGDD tarafından yürütölen engelli mültecilerin ve onların bakımlarını üstlenen kişilerin koruma hizmetlerine erişiminin arttırılması için yürütölen proje kapsamında Ankara ve İzmir'de toplam 2 adet hizmet birimi oluşturulmuş ve bu kişilere danışmanlık, bilgilendirme, psiko-sosyal destek, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı önleme ve müdahale hizmetlerine ve diğer hizmetlere erişim konusunda yönlendirme ve destek başta

olmak üzere koruma hizmetleri verilmiştir. Dernek ayrıca engelliler için hizmetlere erişimi kolaylaştırıcı araç temin etmektedir (SGDD, 2021).

Mavi Kalem Derneği 2013 yılı durum analizi raporunda kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin yaklaşık % 20'sinin sağlık hizmetlerine hiçbir şekilde ulaşamadıklarını tespit etmiş ve mobil ekipler kurarak mültecilere sağlık hizmeti götürmüştür (Mavi Kalem Derneği Faaliyet Raporu, 2013). 2014 yılında "Sağlık Hakkı İnsan Hakkıdır Projesi" ile kadın sağlığı, üreme sağlığı, psiko-sosyal engellerin kaldırılması, beslenme sağlığı gibi konularda çalışmalar yapılmıştır (Mavi Kalem Derneği Faaliyet Raporu, 2014). Ayrıca, "Sağlıklı Bebek Projesi" kapsamında yeni doğan bebeklere ve ailelerine yardım kitleri dağıtılmış, pandemi dönemindeyse Covid-19 ile mücadele etmek için Suriyeli mültecilere başta hijyen kitleri olmak üzere virüsün bulaştığı tespit edilen mültecilere ve temasta bulunduğu kişilere danışmanlık ilaç ve tedavi masraflarının karşılanması gibi sağlık hizmetleri de verilmiştir (MKD, 2021: 29).

MUDEM 2017 yılında Umutcan Sürdürülebilir Yaşam Merkezi'ni kurarak engelli bireylerin özel ihtiyaçlarını karşılamış ve psiko-sosyal çalışmalar ile sosyal uyumlarının sağlanmasını amaçlamıştır. Elief International iş birliği ve 2020 yılı itibarıyla T.C. Sağlık Bakanlığı onayı ile sürdürülen, ECHO tarafından finanse edilen ve halen devam eden "Özelleştirilmiş Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Hizmetlerin Devrinin Desteklenmesi Projesi" MUDEM'in Umutcan Sürdürülebilir Yaşam Merkezi'nde devam etmektedir (MUDEM, 2021).

Mültecilere yönelik faaliyet gösteren MUDEM yayınlamış olduğu Sosyal Etki Raporunda mültecilere yönelik 2019 yılının Aralık ayında değişen mevzuat ve uygulamalarda geçici koruma kapsamında olan ve ödeme gücü bulunmayan Suriyeli mültecilerin genel sağlık sigortasının kayıt tarihinden itibaren 1 yıl süreyle kısıtlanmasının sağlık hizmetlerine erişimde sorunlara neden olduğunu açıklamıştır (MUDEM, 2020).

Hukuki destek ve hak ihlalleri üzerine yoğunlaşan ve bunları kamuoyuyla paylaşan MAZLUMDER kendisine başvuran mültecilere ayni ve sağlık ile ilgili yardımlar yapmasa da onları kardeş derneklere yönlendirerek sorunlarını çözmelerinde yardımcı olmaktadır.

Ad.dar Derneği Suriyeli mültecilere yönelik dil eğitimi vermekte ve bu eğitimler sağlık hizmetlerine erişimde önemli bir engeli ortadan kaldırmaya yönelik olarak değerlendirilmektedir. Ad.dar mültecilere yönelik doğrudan sağlık hizmetleri vermemektedir.

Sonuç olarak sivil toplum kuruluşları Suriyeli mültecilerin sağlık hizmetlerine ulaşabilmeleri için ilk olarak mobil ekiplerle acil sağlık hizmetleri vermişlerdir. Sivil toplum kuruluşlarının acil sağlık hizmeti dışında ilk basamak sağlık hizmetleri verdikleri de görülmektedir. Ancak birçok STK için sağlık hizmetleri acil sağlık ve ilk basamak sağlık hizmetleri ile sınırlı kalmaktadır. İkinci basamak sağlık hizmetleri vermenin yüksek bütçeler gerektirmesinden dolayı bunu gerçekleştiren az sayıda sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bu sebeple sivil toplum kuruluşları mültecilerin ikinci basamak sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için yönlendirme yapma yoluna gitmişlerdir. Bunların dışında sivil toplum kuruluşları mültecilere sağlık eğitimi de vermektedir. Ancak yukarıdaki veriler ışığında sağlık hizmetleri ile ilgili yürütülen faaliyetlerin diğer alanlarda yürütülen faaliyetlerden daha kısıtlı olduğu görülmektedir.

4.1.5. Diğer Hizmetlere İlişkin Bulgular

İç savaşın etkisiyle evlerini, yurtlarını hatta bazı yakınlarını kaybederek başta Türkiye olmak üzere dünyanın bir çok ülkesine göç etmek durumunda kalan Suriyeli mülteciler bu göçler sonucunda çeşitli psikolojik ve sosyal travmalarla karşı karşıya kalmışlardır. İlk yıllarda yerel halk tarafından misafir olarak görülen mültecilere yönelik algı savaşın uzamasıyla ve mültecilerin kalıcı olduğunun anlaşılmasıyla birlikte olumsuz bir algıya dönüşmüştür. Bu olumsuz algı ve ayrımcılıkla mücadele eden Suriyeli mülteciler gelmiş oldukları ülkede birlikte yaşamak zorunda kaldıkları yeni topluma uyum gösterme konusunda psikolojik zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Dolayısıyla ülkelerine özlem duyan, göç sürecinin yarattığı sorunlarla ve ayrımcılıkla baş etmeye çalışan Suriyeli mülteciler psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu durum sivil toplum kuruluşlarını mültecilere yönelik psiko-sosyal çalışmalar yürütmeye sevk etmiştir.

Çalışmamız kapsamında Suriyeli mültecilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının çoğunluğu psikolojik destek konusunda çalışmalar yürütmekte ve sosyal hizmetler sunmaktadırlar. Bu hizmetler sunulurken sivil toplum kuruluşları üyeleri ya da gönüllüler arasındaki uzman psikolog ve danışmanlardan destek almakta şayet dernek bünyesinde bu konuda uzman yoksa ücret ödenerek uzman psikolog ve danışmanlardan faydalanmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmetler kapsamında yürüttükleri çalışmalarda amaç sağlık, hijyen, kadın sağlığı, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi, çocuk işçiliğinin önüne geçilmesi, çocuk istismarı ve erken yaşta evliliğin engellenmesi gibi alanlarda Suriyeli mültecilerin bilinçlenmelerini sağlamaktır. Tüm bunların yanısıra Suriyeli mültecilerin hem zamanlarını daha iyi değerlendirmelerine hem de sosyal uyumlarını kolaylaştırmaya yönelik spor ve güzel sanatlar alanında faaliyetler ve sosyal etkinlikler düzenlenmektedir.

Bu perspektifle gerçekleştirilen yerel ve mülteci toplulukların bir araya getirildiği çalışmalarda karşılıklı empatinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. MUDEM tarafından yürütülen ve yerel halk ile mülteci gençleri bir araya getiren “Birlikte Güçlüyüz Projesi” ile kültürler arası sosyal uyumun ve birbirini anlamaya dayalı iletişimin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ) tarafından desteklenen proje kapsamında 50.000 Türk ve Suriyeli çocuk ve genç mülteciye ulaşılmıştır (MUDEM, 2021). Yine MUDEM’in ev sahipliğini yaptığı “Genç Paylaşım Projesi” SGDD ve TOG desteğini alarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Gençlik İnisiyatifi Fonu 2017 kapsamında on mülteci ve on Türk genci bir araya getirilmiş ve bu gençlere kültürler arası öğrenme, çatışma yönetimi, iletişim ve sunum becerileri eğitimleri verilmiştir. Ayrıca MUDEM tarafından yürütülen “Güçlü Kadınlar Güçlü Yarınlar Projesi ile Mülteciler, Sığınmacılar ve Kırılgan Ev Sahibi Toplumdaki Çocuklar, Gençler ve Ailelerinin Dayanıklılığını Arttırma Projesi” halen devam etmektedir (MUDEM,2021).

MUDEM, ayrıca “Türkiye’deki Suriyeli ve Irak Krizi’nden Etkilenen Sığınmacılara Geliştirilmiş Destek Projesi” çerçevesinde de saha ofisleri, mobil danışmanlık merkezleri ve toplum merkezleri kurarak Suriyeli mültecilere bilgi ve danışmanlık hizmetleri sağlamış ve böylece mültecilerin uyumuna katkıda bulunmaya çalışmıştır. Alanında uzman kişiler tarafından gerçekleştirilen bu çalışmalarla mülteciler Türkiye’deki prosedürlerin neler olduğu, yasal hak ve yükümlülüklerinin kapsamı, ve temel sağlık hizmetlerine erişim konularında bilgilendirilmiştir. Mültecilere psikolojik danışmanlığın da verildiği projede özel gereksinimli mülteciler için meslek edindirme, kadın ve çocuk mülteciler için de sosyal uyumu amaçlayan hayat becerilerini geliştirici faaliyetler yürütülmektedir. Ayrıca sosyal uyum perspektifiyle yerel ve mülteci toplulukların bir araya getirildiği çalışmalarla da karşılıklı empatinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. MUDEM tarafından bu amaçla yürütülen “Güçlü Kadınlar Güçlü Yarınlar

Projesi ile Mülteciler, Sığınmacılar ve Kırılgan Ev Sahibi Toplumdaki Çocuklar, Gençler ve Ailelerinin Dayanıklılığını Arttırma Projesi’’ halen devam etmektedir (MUDEM,2021).

SGDD, mültecileri kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan destekleyerek onların güven ve aidiyet duygularını geliştirmek, kültürler arası iletişimi güçlendirmek ve sosyal uyumu desteklemek için yerel halk ve mültecilerle işbirliği içerisinde çalışmalar gerçekleştirmektedir (SGDD, 2021). SGDD tarafından’’Suriyeli Mültecilere Yönelik Eğitim Kampüsü ve Entegre Yardım Projesi’’ kapsamında kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilere ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve yaşam becerilerini gerçekleştirebilmeleri için çok yönlü hizmetler sunulmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen projeye Suriyeli mültecilere mesleki eğitimler vermek, yaşam beceri programlarıyla onlara sosyo-ekonomik olanaklar sağlamak ve birlikte yaşadıkları toplumla bağlarını kuvvetlendirmek amaçlanmaktadır. İstanbul, İzmir ve Sakarya’da kurulan Çok Yönlü Destek Merkezleri aracılığıyla mültecilerin koruma ihtiyaçları karşılanmakta vaka takibi ve yönetimi vasıtasıyla mültecilere yönelik psiko-sosyal destek faaliyetleri düzenlenmektedir. Yine proje kapsamında Adana ve İstanbul’da kurulan Yaşam Becerileri Geliştirme Merkezlerinde yerel halk ve Suriyeli mültecilerin sosyal uyumlarını sağlamaya yönelik eğitimler ve okul destek programları düzenlenerek mültecilerin özgüvenlerinin arttırılması için faaliyetler yürütülmüştür (SGDD, 2021). “‘Hollanda Büyükelçiliği tarafından finanse edilen ‘‘Türkiye’de Yaşayan Mülteciler için Ruh Sağlığı ve Psiko-Sosyal Destek Konularında Farkındalık Artırma Projesi’’ ile mültecilere yönelik ruh sağlığı ve psiko-sosyal destek veren kurumların bu hizmetleri sağlarken karşılaştıkları problemlere çözüm üretilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda özellikle mültecilerin ruh sağlığı ve psiko-sosyal destek ihtiyaçları belirlenerek bu konularda çözüme katkısı olabilecek panel, seminer ve çalıştaylar düzenlenmiş, merkezi ve yerel otoriterlerle işbirliğinin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Mültecilere yönelik gerçekleştirilen çalışmaların mülteciler tarafından daha iyi anlaşılıp benimsenmesi için Arapça, Farsça, Fransızca ve Somalice dillerinde yayın yapan Migrant Tv kurulmuştur (SGDD,2021). Gaziantep’te SGDD tarafından kurulan Barış ve Sanat Merkezi’nde çeşitli aktiviteler düzenlenerek mültecilerin barışçıl bir ortamda zaman geçirmeleri sağlanmaya çalışılmıştır (SGDD, 2017: 10).

HDD 2019 yılı itibarıyla mülteci koruma çalışmaları kapsamında yürüttüğü hizmetleri Türkiye’nin 8 ilinde kurulan merkezler aracılığıyla 8.764 çocuk ve 29.084 yetişkin olmak üzere

toplamda 37.848 kişiye ulaştırmıştır. Dernek Hayata Destek Evleri adı altında kurduğu toplum merkezlerinde herkesin katılımına açık faaliyetler yürüterek sosyal uyumu güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bunu gerçekleştirmek için de mültecilere ve yerel halka yönelik koruma, eğitim, sosyal uyum, ruh sağlığı ve psiko-sosyal destek çalışmaları yürütülmüştür. Ayrıca Hayata Destek Noktaları adı verilen koruma ofislerinde kişilere ve ailelerine koruma ve vaka yönetimi desteği sunularak farkındalık yaratmak ve bilgilendirme yapmak amaçlanmıştır. HDD bünyesinde bulunan avukatlarla mültecilere yönelik hukuki destek ve yasal bilgilendirmeler yapılmakta, ayrıca derneğin psikologları tarafından psikolojik danışmanlık ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (Hayata Destek Derneği Faaliyet Raporu, 2019: 10).

SKYGD de mültecilerin sosyal uyumlarını sağlamaya yönelik olarak çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Yeldeğirmeni Sığınmacı Çocuk Evi Yeni Yıl Hiphop Atölyeleri çalışmalarıyla sadece Suriyeli mültecileri değil, diğer ülkelerden gelen mültecileri de kapsayan etkinlikler düzenlenmiştir. 2015'te İKGV Esenler Binasında "Annelerle Türkçe Çocuklarla HipHop" projesini başlatılmış, anne ve çocukların birlikte katılımının sağlandığı bu projeye annelerin toplumsal hayata katılımını sağlamak, alışveriş yapabilecek düzeyde dil öğretmek ve çalışma hayatına katılımlarını teşvik etmek amacı ile faaliyetler yürütülmüştür. Gerçekleştirilen proje kapsamında yaklaşık 60 kadın ve 30 çocuk eğitim almıştır (SKYGD, 2021). SKYGD ve HDD işbirliği ile gerçekleştirilen "Küçük Çekmece Sanat Atölyeleri" ile mülteci çocuklara dans, drama ve video dersleri verilerek sosyal uyumlarını güçlendirici etkinlikler düzenlenmiştir. Yeni Bir Dil, Yeni Bir Başlangıç adlı proje kapsamında 60 Suriyeli çocuğun katılımı ile "Dünyanın En Güzel Filmi" adlı çalışma gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı resim ve stop motion atölyelerinde oluşturulan animasyon filmlerde filmin adı, kullanılacak resimler gibi kararların tamamıyla çocukların inisiyatifine bırakılması ve böylece mülteci çocukların toplumsal uyumuna onların özgüvenlerini artırarak katkıda bulunmaktır (SKYGD, 2021).

MKD'nin BMMYK tarafından desteklenen Çocuk Koruma Projesi İstanbul (Fatih, Balat, Zeytinburnu), Kocaeli (Gebze), Adana (Seyhan) illerinde uygulanmaya konmuştur. Bu projeye mülteci çocukların karşılaştıkları veya karşılaşılabilecekleri şiddet, istismar, suistimal, çocuk evliliği, çocuk işçiliği ve ciddi sağlık problemi gibi durumlara karşı onların devletin sunmuş olduğu koruma hizmetlerinden yararlanmalarını sağlanmak amaçlanmaktadır. Çalışmada risk altında olan çocuklar tespit edilerek bireysel vaka takibi yapılmış, bu çocuklarla ilgilenen

kişilere danışmanlık hizmeti verilmiş, ve bilgi oturumları düzenlenmiştir. Bu çerçevede 2020 yılında Kocaeli’de 90 İstanbul’da 125 olmak üzere toplam 215 kişinin vaka takibi yapılmıştır. Ayrıca bu projedeki bir diğer amaç cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti ortadan kaldırmak için kadınların güçlendirilmesini sağlayacak çalışmalar yapmaktır (MKD Faaliyet Raporu, 2020: 8).

Tarlabası’na yönelik önyargıları ortadan kaldırmak ve ayrımcılığı önlemek amacıyla faaliyet yürüten TTM Suriyeli mültecilerin de bu konularda ki sorunlarına çözüm oluşturmaya çalışmıştır. Ayrıca Suriyeli mülteciler içinde daha fazla ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalan Suriyeli Domlar ve Kürtler için sosyal hizmet faaliyetleri gerçekleştirmiştir. TTM Sosyal Hizmet İl Müdürlüğü ve İstanbul Bilgi Üniversitesi gibi çeşitli kuruluşların da yardımları ile kadınlar için okuma yazma dersleri, Suriyeliler için dil dersleri, çocuklar için yaratıcı drama ve tiyatro dersleri, ev ziyaretleri, Parlayan Çocuklar çocuk hakları kulübü, müzik atölyeleri, alternatif sanat atölyeleri düzenlemiştir (TTM Faaliyet Raporu, 2012-2014: 2). Çalışmalarını Tarlabası’nda ikamet eden dezavantajlı kadınlar, gençler ve çocukların sosyal uyumlarını gerçekleştirmek üzere yürüten dernek yaklaşık 5000 kişiye psikososyal, eğitsel ve danışmanlık hizmetleri vermiştir (TTM, 2021). Ev ziyaretleri ile tespit edilen 60 haneye ihtiyaçlarını giderebilecek yardımların yanısıra yalnız olmadıklarını hissettirerek toplumsal adaptasyonlarını sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca merkezlerde sanat, müzik, edebiyat gibi alanlarda yürütülen birçok faaliyeti mültecilerin isteklerine göre düzenleyerek katılımı artırmak ve sosyalleşmenin kolay olabileceği özgür ortamlar yaratmak hedeflenmiştir.

Mültecilerin çıkış ili olarak gördükleri İzmir ve çevresinde faaliyetlerini sürdüren Mülteci-Der mültecilere yönelik başta zorunlu temel ihtiyaçları karşılamış ve akabinde acil sağlık hizmetleri, psikososyal hizmetler ve hukuki danışmanlık hizmetleri de sunmuştur. Ayrıca mülteciler içerisinde dezavantajlı konumda olan kadın ve çocukların sorunlarının çözülmesi ve toplumsal aidiyetlerinin güçlendirilmesi için sosyal hizmet faaliyetleri yürütülmüştür. İltica/Göç Alanına İlişkin Haklar/ Hizmetler Eğitimi ve Ayrımcılıkla Mücadele Atölye Çalışması kapsamında farklı zamanlarda Denizli, Şanlıurfa gibi birçok ilde Sosyal Hizmet Uzmanlar Derneği (SHUDER)’nin işbirliği ve sosyal hizmet uzmanlarının katılımı ile ulusal hukuk ve Türkiye’nde altında imzasının olduğu uluslararası sözleşmeler kapsamında iltica hukuku ve Türkiye’ye gelen mültecilerin Uluslararası Koruma ve Geçi Koruma kapsamındaki hak ve

hizmetleri üzerinde durulmuştur (Mülteci-Der, 2021). Uzman eğitimciler tarafından oluşturulan eğitim atölyelerindeki çalışmalarda toplumu önyargılar, ayrımcılık ve kalıp yargılar üzerine bilinçlendirmek hedeflenmiştir.

Mülteci-Der Dünya Mülteciler Gününde gerçekleştirdiği ‘‘Bizim Hikayemiz’’ programıyla mültecilerin sorunlarını içinde yaşadıkları topluma anlatarak mültecilerin anlaşılmasını hedeflemiştir. Ayrıca Dünya Mülteciler Günü’nde Uçurtma Şenliği düzenlenmiş ve Suriyeli mültecilerin yoğunlukta olduğu Kadifekale’de 200 mülteciye uçurtma dağıtılarak yerli halk ile birlik ve beraberlik içerisinde eğlenmeleri sağlanmıştır (Mülteci-Der, 2021).

Mülteci-Der’in Film Projesi kapsamında gerçekleştirdiği Dar Ayakkabı ile Yaşamak, Lena’nın İğde Ağacı, Yüzleşme, Sessizliğin Şarkısı vb gibi birçok film mültecilerin içinde bulunduğu durumu ortaya koymak, özgüvenlerini arttırmak, toplumsal kabullerini ve sosyal uyumlarını kolaylaştırmak amacı taşımaktadır (Mülteci-Der, 2021).

Çalışma kapsamına giren sivil toplum kuruluşlarından Halkaların Köprüsü Derneği Word at Play (WAP) işbirliği ile yaklaşık 600 mülteci çocuğun katıldığı spor ve oyun aktiviteleri düzenleyerek çocukların motivasyonlarını arttırmayı amaçlamıştır. Etkinlik kapsamında ulaşılan çocukların çoğu Foça, Torbalı ve Turgutlu’da tarla yakınlarındaki çadırlarda ya da İzmir’in içindeki gecekondularda kötü koşullarda yaşamaktadırlar. Yine HKD tarafından ‘‘Suriye İzmir Spor Dostluk Maçı’’ düzenlemiş ve etkinlikte Suriyeli mülteciler ve yerel halk arasında sosyal uyumun gerçekleşebilmesi için çaba sarf edilmiştir. ‘‘Yeryüzü Hepimizin Etkinliği’’ ile oluşturulan kültür sanat atölyelerinde mülteciler ile yerel halk bir araya gelmiş ve sorunların tespiti ve çözümü için tartışmalar yürütmüşlerdir. Ayrıca HKD aile ziyaretleri gerçekleştirerek Suriyeli ailelerin yalnız olmadıklarını onlara hissettirmek ve ihtiyaçlarını tespit ederek onlara yardımcı olmayı hedeflemektedir. Tüm bu etkinliklerin raporlar halinde kamuoyuyla paylaşılması ile sosyal uyumun gerçekleşmesine yönelik sosyal hizmetlerin devamının sağlanması amaçlanmıştır (HKD Faaliyet Raporu, 2021).

MAZLUMDER mültecilerin adli ve hukuki ihtiyaçlarını ücret almadan gönüllü avukatlar aracılığıyla karşılamaktadır. Mültecilerin bir kuruma ya da adli vakaya yönelik şikayetleri de MAZLUMDER tarafından takip edilerek kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Ayrıca gönüllü profesyoneller tarafından mültecilere psikososyal destekler de verilmektedir. Dernek özellikle hak ihlallerine yönelik gerek Suriye sınırları içerisinde gerekse de Türkiye’de oluşan

olumsuzlukları raporlaştırarak gündeme getirmiş ve bu ihlallere karşı kamuoyu oluşturmak için açıklamalarda bulunmuştur.

Türkiye’de her geçen gün mülteci sayısının artması mültecilerin ihtiyaçlarının sürekli olarak takip edilmesi gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Yukarıda araştırma kapsamı içerisine giren sivil toplum kuruluşlarının çalışma alanları her ne olursa olsun mültecilerin sosyal uyumlarını gerçekleştirmek hususunda bir adım olarak gördükleri hizmetlere ilişkin çalışmalar yürüttükleri görülmektedir. Sosyal uyum hedefiyle gerçekleştirilen bu çalışmalarda sanatsal ve kültürel faaliyetler yoğunluktadır ve bu faaliyetlerden en çok yararlananlar kadınlar ve çocuklardır. Çift yönlü bir süreç olan sosyal uyumun gerçekleştirilmesinde bu faaliyetler hem Suriyelilere yönelik olumsuz yargıları ortadan kaldırma hem de Suriyeli mültecilerin özgüvenlerini arttırmada önemli bir yere sahiptir.

4.1.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştıkları Sorunlar

Suriyeli mültecilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının karşılaştıkları en önemli sorunların başında dil probleminden kaynaklı olarak ortaya çıkan iletişim yetersizliği gelmektedir. Bir tarafta ikamet ettikleri ülkenin dilini bilmeyen mülteciler diğer tarafta daha önce mültecilere yönelik bu bölgelerde faaliyet yürütmeyen ve bünyesinde mültecilerin dilini bilen gönüllü veya uzman çalışanı olmayan sivil toplum kuruluşları bulunmakta ve ortak bir dilin olmayışı iki taraf içinde sorun teşkil etmektedir. Suriyeli mültecilerin eğitim alamamalarının önündeki engellerin başında ekonomik sıkıntılar ve dil problemi gelmektedir (D. Türk, 2016: 151). Dolayısıyla dil probleminden kaynaklanan iletişim sorununu çözebilmek için sivil toplum kuruluşları ilk başlarda çalışmalarının büyük bölümünü Türkçe eğitimler vermek üzerine koordine etmişlerdir. Ayrıca mülteciler konusunda Suriye’de ve ülkemiz sınırları içerisinde çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarının çalışanları zamanla Arapçayı öğrenmiş, bazen de bu kuruluşlar Türkçe ve Arapça bilen Suriyeli mültecileri bünyesinde çalıştırmış, böylece mültecilerle iletişimi kuvvetlendirmeyi amaçlamışlardır. Sivil toplum kuruluşlarının karşılaştıkları bir diğer sorun ise merkezi ve yerel yönetimlerin mültecilerin sorunlarına yönelik politikalar üretmede ya geç kalmaları ya da üretilen politikaların yetersiz olmasıdır. Dolayısıyla kayıt dışı mülteciler istihdam, eğitim, sağlık hizmetlerine erişim gibi haklarından yararlanamamakta, bu da sivil toplum kuruluşlarının çalışma alanlarının

genişlemesine ve iş yüklerinin artmasına neden olmaktadır. Örneğin, 2011’de başlayan göçle birlikte normal şartlarda mültecilere yönelik çalışmaları olmayan sivil toplum kuruluşları bile bu konuda çalışmalar yürütmek durumunda kalmışlardır. Bu da önceden deneyim sahibi olmadıkları olağanüstü bir durumla karşı karşıya kalan sivil toplum kuruluşlarının kaynak ve enerjilerini verimli kullanamamalarına neden olmaktadır.

İç savaşla beraber ülkeye gelen mültecilerin kayıtlanması konusunda kamu kurumlarının yavaş hareket etmesi de sivil toplum kuruluşlarının bilgi alışverişinde sıkıntı yaşamalarına neden olmuştur. Hatta STK’lar zaman zaman mültecilerin kayıtlanması görevini de üstlenerek kamu kurumlarına bilgi sağlar duruma gelmişlerdir. Örneğin, yerinde yardım anlayışı ile bölgede çalışma yürüten İHH Suriye’den Türkiye’ye geçen mültecilerin bilgilerini ilgili mercilerle paylaşmıştır (İHH,2014:5)

Ayrıca, sivil toplum kuruluşları henüz kayıt altına alınmamış ve koruma altında olmayan mültecilere ulaşmakta sıkıntı yaşamakta ve bu nedenle mültecilerin eğitim, istihdam ve sosyal uyumu için yaptıkları çalışmalar sekteye uğramaktadır. Ayrıca ayrımcılığa maruz kalan kadınların ve kız çocukların sosyal uyumuna yönelik erkek egemen kültürle uğraşmak ve tabuları yıkmaya çalışmak da sivil toplum kuruluşlarının zor şartlarda faaliyet göstermelerine ve bu konularda yoğun emek harcamalarına neden olmaktadır. AFAD’ın (2013) ortaya koyduğu rapora göre mülteci kadınların %50’si psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadır (AFAD, 2013: 65).

Yine, Türkiye’ye göç eden mültecilerin dağınık halde olması sivil toplum kuruluşlarının mültecilere hizmet ulaştırmada engellerle karşılaşmalarına neden olmuştur. Bölgesel olarak çalışma yürüten sivil toplum kuruluşları başka bölgede aynı sorunları yaşayan mültecilere yönelik çalışmalar ortaya koyamamaktadır. Ancak bu dağınık durumu sosyal uyumun gerçekleşebilmesi için olumlu karşılayan sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşları Suriyeli mültecilerin kentlerdeki dağılımının toplumla iç içe yaşamalarının sağlanması, gettolaşmalarının engellenmesi ve oluşabilecek saldırı ve eylemlere kitlesel olarak maruz kalmalarının önlenmesi açısından olumlu olduğunu düşünmektedirler.

Kamuoyunda mültecilere yönelik algı da sivil toplum kuruluşlarının sorun yaşamasına sebep olmaktadır. İlk zamanlarda ev sahibi toplum tarafından misafir olarak görülen mültecilere yönelik algının mültecilerin kalıcı olduklarının anlaşılmasıyla birlikte olumsuz bir hal alması

sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri açısından sorun teşkil etmektedir. Uyumun çift yönlü niteliği hatırlandığında sadece mültecilere yönelik gerçekleştirilen çalışmaların sosyal uyum için yeterli olmadığı, ev sahibi toplumun da bu konuda çalışmalara dahil edilmesi gerektiği hatırlanmalıdır. Yerel halk ile mülteciler arasında zaman zaman yaşanan gerilimler ya da şiddet olayları STK'ların çalışmalarını yürütmeye zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının yaşadığı bir diğer sorun ise kamu kurumlarıyla işbirliğiyle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Kamu kurumlarının taraflı davrandığı algısı mülteciler için çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarında rahatsızlığa neden olmaktadır. Bu durum sivil toplum kuruluşlarının kamu kurumlarına mesafeli davranmasına, işbirliğine gitmekten çekinmesine ve bunun sonucunda da karşılıklı deneyim ve bilgilerin paylaşılamamasına neden olmaktadır. Ayrıca ortaya çıkan bu algı sivil toplum kuruluşlarının daha fazla ihtiyaç sahibine ulaşmasına ve mültecilere yönelik faaliyetlerinin etkili olmasına engel teşkil etmektedir. Kamu kurumlarının bazı bilgileri sivil toplum kuruluşları ile paylaşmamaları ve şikayet üzerine takip gerçekleştiren sivil toplum kuruluşlarına bilgi vermekte isteksiz davranmaları da STK'ların faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla Halkaların Köprüsü Derneği örneğinde olduğu gibi sivil toplum kuruluşlarından bazıları kamu kurumlarının fonlarından yararlanmaktan uzak durmakta ve projelerini herhangi bir kurum ve kuruluştan destek almadan yürütmeye çalışmaktadır (HKD,2021).

Sivil toplum kuruluşları kendi aralarında işbirliği yapma konusunda da sorun yaşamaktadırlar. Her ne kadar bazı çalışmalarda işbirliği yoluna gidilmişse de bu çalışmalar genellikle benzer nitelikli sivil toplum kuruluşları arasında gerçekleşmektedir. Gerçekleşen çalışmaların verimli ve istenen seviyeye ulaşabilmesinde sivil toplum kuruluşlarının birbirlerine olan önyargıları bir kenara bırakmaları gerekmektedir. Örneğin, aynı alanda faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının farklı projeler gerçekleştirmek yerine aynı projede birlikte çalışmaları deneyimlerini birbirleri ile paylaşmalarına, kaynak ve enerjilerini doğru şekilde kullanmalarına ve daha fazla ihtiyaç sahibine ulaşmalarına olanak sağlayacaktır.

SONUÇ

Suriyeli mülteciler bugüne kadar Türkiye’yi etkileyen en büyük kitlesel göç hareketini gerçekleştirmiştir. 2011 yılından itibaren resmi rakamlara göre üç buçuk milyonda fazla mülteci Türkiye’ye gelmiş ve bu durumun sonucu olarak Türkiye dünyada en fazla Suriyeli mülteciyi barındıran ülke konumuna gelmiştir. Kısa zamanda gerçekleşen bu göçlerle Türkiye’ye gelen mülteciler kültürlerini, gelenek ve göreneklerini de beraberlerinde getirmiştir. Böylece Türkiye daha önce hiç yaşamadığı bir deneyimle karşı karşıya kalmıştır.

Özellikle göçün ilk yıllarında, kamu kurum ve kuruluşlarının mültecilere yönelik çalışmalarda yetersiz kalmalarının sonucu olarak sivil toplum kuruluşları mültecilerin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve giderilmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe girene kadar mülteciler konusunda sahada en önemli aktör sivil toplum kuruluşları olmuştur. Bu tarz olağanüstü durumlarda sivil toplum kuruluşlarının acil yardım ve eylemlerini ortaya koyarak önemli görevler üstlenmesine gelişmiş ülkelerde sık rastlanmaktadır. Ancak bu yardım ve eylemler gelişmiş ülkelerde bir paydaşlık ilkesine dayanarak gerçekleştirilirken Türkiye açısından daha önce böyle bir deneyimin olmaması ve kamu kurumlarının yetersizliği sonucunda bu faaliyetler zorunlu olarak STK’lar tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylece mültecilerin yoğun bir şekilde Türkiye’ye göç ettikleri ilk 3 yılda ortaya çıkan sorunlarının çözümünde sivil toplum kuruluşları ilk merci konumuna gelmiştir. Dolayısıyla ilk zamanlarda kamu kurumlarının yarattığı boşluğu dolduran sivil toplum kuruluşları mültecilere yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda deneyim sahibi olmuştur.

Daha sonraki yıllarda kamu kurumları mültecilerin uyumunu hedefleyen politikalar geliştirmeye başlasa da günümüzde dahi tam anlamıyla sosyal uyuma yönelik etkili bir politika belgesi ortaya konabilmiş değildir. Bu yüzden ki merkezi yönetim göç hareketliliği ve sonrasında ortaya çıkabilecek sorunların tespiti için bir politika belgesi oluşturmali ve kapsamlı bir şekilde hem mültecilere yönelik hem de ev sahibi topluma yönelik durum analizi yapmalıdır. Yapılacak durum analizine göre ortaya konacak politikaların şekillendirilmesinde ve hayata geçirilmesinde sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere yerel yönetimler, üniversiteler ve kamu kurumları arasında etkili bir koordinasyonun kurulması gerekmektedir. Bunu

gerçekleştirirken deneyim dikkate alınarak sürece katkısı daha fazla olabilecek ve mültecilerle çalışmış aktörlerin sıralamada öncelik sahibi olması sürecin seyrini olumlu yönde etkileyecektir. Daha önce de belirtildiği gibi STK'lar geçtiğimiz on senede mültecilerle ilgili faaliyet gösteren en deneyimli aktörlerdir. Tezde, bu aktörlerin uyuma yönelik perspektiflerini değerlendirebilmek için faaliyet raporları erişime açık olan 12 STK'nın çalışmaları ekonomik hizmetler, sağlıkla ilgili hizmetler, eğitimle ilgili hizmetler, kadınlara yönelik hizmetler ve diğer hizmetler başlıkları altında incelenmiştir.

Bu inceleme sonucunda STK'ların çoğunlukla mültecilerin temel ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla ayni ve nakdi yardımlar yaptığı görülmüştür. Ancak STK'ların faaliyetleri bununla sınırlı değildir. STK'lar mültecilerin devletin sağladığı hizmetlerden yararlanmalarının ve toplumsal hayata katılmalarının önündeki dil engelini kaldırmak için dil kursları ve eğitimler düzenlemektedirler. Ayrıca, tercüme hizmeti yoluyla da mültecilerin sağlık hizmetlerinden faydalanması sağlanmaya çalışmaktadır. Ancak sağlık ile ilgili çalışmaların maliyetli olması sebebiyle sivil toplum kuruluşları ancak acil yardım, tercüme gibi zorunlu alanlarda faaliyet gösterebilmişlerdir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları sürecin başından itibaren kısıtlı bütçelerle de olsa mültecilerle birebir iletişim halinde olmuş, mülteci çocukların eğitimden uzak kalmaları nedeniyle "kayıp nesil" oluşabileceği endişesiyle hareket etmiş ve mülteci çocukların eğitimleri ile yakından ilgilenmişlerdir. STK'ların mültecilerin istihdamıyla ilgili de meslek edindirme kursları gibi çeşitli çalışmaları bulunmaktadır ancak bu faaliyetler Suriyeli mültecilerin önemli bir kısmının Türkiye'de kayıt dışı bulunması nedeniyle sınırlı bir etkiye sahiptir. Kayıt dışı mülteciler geçici korumadan yararlanamadıkları için istihdam edilememekte, geçici koruma altındaki mülteciler ise çalışma izni almaktaki zorluklar nedeniyle kayıt dışı çalışmaktadır. Dolayısıyla STK'ların mültecilerin istihdamı için yaptıkları çalışmalar yetersiz kalmakta ve Suriyeli mültecilerin ekonomik bağımsızlıklarını elde ederek yardımlara olan bağımlılıklarından kurtulmaları zorlaşmaktadır.

Çalışmada ayrıca STK'ların uyumun çift yönlü niteliğini dikkate alarak yerel halkla mültecileri bir araya getirdikleri faaliyetler incelenmiştir. STK'ların bu grupları toplum merkezleri, sosyal ve kültürel faaliyetler ya da ayrımcılıkla ilgili eğitimler aracılığıyla bir araya getirme kapasitesi STK'ları uyum süreci açısından daha da önemli bir aktör haline getirmektedir. Ancak bu

faaliyetlerin STK'ların ayni ve nakdi yardım hizmetleriyle karşılaştırıldığında çok daha az kişiye ulaştığı ve daha sınırlı sayıda olduğu görülmektedir.

Tüm bu çalışmalar, sosyal uyuma katkıda bulunma potansiyeli taşısa da, STK'ların içinde bulunduğu bazı koşullar bu çalışmaların istenilen oranda etkili olmasını engellemektedir. Sivil toplum kuruluşları çalışmalarını sınırlı bütçelerle yürütmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının bütçeleri üyelerinin aidatları ve gönüllü bağışçıların yapmış oldukları yardımlardan oluşmaktadır. Mültecilere yönelik ilk baştan itibaren gerçekleştirilen yardımlar sivil toplum kuruluşları için bir külfet oluşturmuştur. Ayrıca kamuoyunda yabancı STK'lardan yardım alan STK'lara karşı bir önyargı bulunmaktadır. Dolayısıyla kimi sivil toplum kuruluşları hiçbir şekilde projelerinde diğer kuruluşlardan yardım kabul etmemektedir. Bu önyargıların ortadan kaldırılması sivil toplum kuruluşlarının mülteciler için daha etkili bir şekilde çalışmasını sağlayacaktır.

Mültecilerle ilgili çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının sıkça dile getirdikleri bir diğer sorun ise mültecilerin hukuki durumunu belirleyen coğrafi çekince. Pratikte bir anlamı kalmayan bu çekincenin ortadan kaldırılması, sosyal uyum sürecine olumlu etki edecektir.

Görüldüğü üzere, sosyal uyum sivil toplum kuruluşlarının tek başlarına gerçekleştirebileceği bir husus değildir. Sivil toplum kuruluşlarının diğer sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmakla ilgili önyargıları yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasında engel teşkil etmektedir. Yine kamu kurumlarının sivil toplum kuruluşlarına karşı mesafeli davranışı da işbirliği açısından önemli bir engeldir. STK'lar gerek kendi aralarında gerekse kamu kurumlarıyla aralarına ortak bir iletişim ağı kurmalıdır. Böylece sosyal uyum faaliyetleri sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları, üniversiteler ve yerel yönetimlerin işbirliği ile daha etkili bir şekilde gerçekleşebilir. Sosyal uyum sürecinde merkezi idarenin etkin destek vererek ve yetki devrini yerelde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve belediyelere bırakarak süreci yönetmesi, ayrıca bu konuda ortaya konan farklı akademik çalışmaların dikkate alınması da sağlıklı bir süreç yönetimi için önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2006). Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus ötesi yurttaşlığa. Ankara: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.
- AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2013). Türkiye'deki Suriyeli kadınlar araştırması. Erişim adresi: <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/.../71-2014052014474-afadfaaliyetraporu2013.pdf>
- Ager, A., ve Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of refugee studies*, 21(2), 166-191.
- Akatay, A., Harman, S, (2014), Sivil Toplum Kuruluşları, Yönetim, Yönetişim ve Gönüllülük. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Akatay, A., ve Yelkikalan, N., (2007), Sivil Toplum Kuruluşlarında İnsan Kaynakları Yönetimi, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Akcapar, S. K., ve Simsek, D. (2018). The politics of Syrian refugees in Turkey: A question of inclusion and exclusion through citizenship. *Social Inclusion*, 6(1), 176-187.
- Aktaş, M. (2018) Türkiye'deki Suriyeliler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 2018, 129-154.
- Aktaş, M. (2018) Türkiye'deki Suriyeliler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 2018, 129-154.
- Akıncı, B. Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Akkoyunlu Ertan, K, Ertan, B. (2017). Türkiye'nin Göç Politikası. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(2), 7-39.

- Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 17-23.
- Alpaslan, İ. B. (2012). Suriye krizi türkiye ekonomisini nasıl etkiler. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu, (201148).
- Arslan, O. (2001), *Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Aart, J., F. Keyman “Küreselleşme ve Sivil Toplum” Çev.Nur Deriş Ottoman, 2005 Erişim Adresi: https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/scholte_keyman_std_10.pdf
- Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E. ve Nolan, B. (2002). *Social indicators: The EU and social inclusion*. England: Oxford.
- Aydemir, A. S. (2019). Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Yaşadıkları Sosyo-Ekonomik Sorunların Çözümüne Yönelik Sosyal Politikalar: Kocaeli İli Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.
- Aydın, S. (2003). Göç. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın (Ed.), *Antropoloji Sözlüğü içinde* (341-342). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Barışçıl, A. (2017). An emergency academic support–Syrian refugee students in the Turkish higher education. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 9(1), 39-49.
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, sığınmacılar ve yasadışı göçmenler*. Ankara: Sonsöz Matbaacılık.
- Bayhan, V. (2005), *Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm*, Sivil Toplum ve Demokrasi, (Ed. Lütfi Sunar), İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5-34.

- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *Int J Intercult Relations*, 29(6), 697–712.
- Biçer, C. (2018). Bir mülteci kampında gündelik hayat: İslahiye kampı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Birleşmiş Milletler (United Nations). (2016). Leaving no one behind: the imperative of inclusive development. United Nations: New York.
- BM (2011). The Age and Sex of Migrants 2011, Erişim Adresi: <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/migration/age-sex-migrants-2011.shtml>,
- BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). (1994). Cenevre Mülteci Çocuklar Koruma ve Bakım Kılavuzu. Ankara: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.
- BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). (2020). UNHCR Türkiye İstatistikleri. Erişim Adresi: www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri.
- Brettel, C. B. ve Hollifield, J. F. (2015). Introduction. C. B. Brettel & J. F. Hollifield (Eds.), In *Migration Theory: Talking Across Disciplines* (ss. 3-11). London: Routledge.
- Buz, S. (2004). Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul: Mültecilik. Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları.
- Buz, S. (2008). Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili. *Polis Bilimleri Dergisi*. 10 (4). 1-14.
- Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri. (1. Baskı). (Çev: B. Uğur Bal ve İ. Akbulut). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Cesur Kılıçarslan, S. (2016). Mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler açısından Türkiye’de sosyal hizmete dair saptamalar, çözüm ve öneriler. Pınar Akkuş & Özgür Başpınar Aktükün (Eds.), Sosyal Hizmet ve Öteki: Disiplinlerarası Yaklaşım içinde (ss. 272-290). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Chimhowu, A., Piesse, J. ve Pinder, C. (2005). The socioeconomic impact of remittances on povertyreduction. S. M. Maimbo, D. Ratha (Eds.), In Remittances: Development Impact and Future Prospects (ss. 83-102). The World Bank.
- Çağlayan, H. ve Özer, Ş. (2011). Ne değişti? Kürt kadınlarının zorunlu göç deneyimi. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Çaha, Ö. (2001) Türkiye’de sivil toplumun oluşumu ve gelişimi, Liberalizmin incelenmesi, Ankara: Friedrich Naumann Vakfı Yayınları.
- Çaha, Ö. (2012). Aşkın devletten sivil topluma. Ankara: Orion Kitabevi.
- Çaha, Ö. (1998). Türkiye’de Sivil Toplum Sorunları, Liberal Düşünce Dergisi, 10, 21-27.
- Çaha, Ö. (1997), 1980 Sonrası Türkiye’sinde Sivil Toplum Arayışları. Yeni Türkiye, Sivil Toplum Özel Sayısı. 18, 28-64,
- Çaha, Ö. (2003), Aşkın devletten sivil topluma, İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Çaha, Ö. (2004). Muhafazakâr Düşüncede Toplum. Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 9(34), 15-23.
- Çaha, Ö. (2007), Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma, İstanbul: Plato Film Yayıncılık.
- Çakır, S. (2008), İnsan-Kültür ve Toplum Yazıları, Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 240.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24, 129-142.

- Çakran, Ş. ve Eren, V. (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14 (39), 1-30.
- Çeliktaban, D. (2015). Göçmenler için ne yapabiliriz. Erişim Adresi: <http://www.hthayat.com/yazarlar/damla-celiktaban/1031328-gocmenler-ici-ne-yapabiliriz>
- Çepel, Z. Ü. (2006) AB Sivil Toplum Diyalogu ve Türkiye: Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar ve Beklentiler, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Çorabatır, M., ve Hassa, F. (2013). Sivil toplum örgütlerinin Türkiye’deki Suriyeli mülteciler için yaptıkları çalışmalar ile ilgili rapor. Erişim Adresi: <https://igamder.org/uploads/belgeler/IGAMSuriyeSTK2013.pdf>
- Deniz, O. ve E. Etlan. (2009). Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 6(2). 472-498.
- Denli, M. (2018) Sivil Toplum Kavramı Bağlamında Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları: TÜSİAD Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Doğan, A. E. (2002). Yeni bir uluslararası göç dalgasının eşiğinde: Dünya kentleri’ne göç. A. A. Dikmen (Ed.), Kentleşme, Göç ve Yoksulluk (ss. 19-55). 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi. Ankara.
- Doğan, İ. (2002) Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Duman, F. (2007), Sivil Toplum, Editör: Türköne, Mümtaz’er, Siyaset, 7. Baskı, Ankara: Lotus Yayınevi, 363-364.
- Duman, F. (2010), Sivil Toplum, Siyaset, Türköne, Mümtazer (Ed.), İstanbul: Opus Yayınları.

- Duman, T. (2016). Sosyal Uyumunu Sağlamak İçin Suriyelilerin Eğitiminin Önemi. H. Mustafa Paksoy, vd. (Eds.). II. Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu. (46-54). Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası.
- Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi, (2001). Sivil Toplum Örgütleri; Neo Liberalizmin Araçlarını Halka Dayalı Alternatifler mi? (Çev. Ergüden, Işık), İstanbul: Kros Matbaacılık.
- Ela Özcan, E. D. (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. İş ve Hayat, 2(4), 183-215.
- Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi temel eğitim politikaları*. SETA. Erişim Adresi: http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarinegitimi-pdf.pdf
- Erdemir, G. D. (2013). Türkiye'nin Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde yasa dışı göç ve mülteci sorunları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Erdoğan, M. (1998), Liberal Toplum, Liberal Siyaset, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2016) Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ile Birlikte Yaşamının Çerçevesi. Esen Adem ve Duman Mehmet (Ed.) Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Önerileri (1. Baskı) içinde (ss. 69-88). İstanbul: Aryan, 2016, 78.
- Erdoğan, M. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Erdoğan Çağlar, Ş. (2020) Mevcut Anayasa Ve Yasalar Çerçevesinde Yerel Yönetimler Ve Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisinin İncelenmesi: Silivri Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Ergil, D. (2001) Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Aktiviteleri, Ankara: Friedrich Naumann Vakfı Yayınları.
- Ertan, K. A. ve B. Ertan. (2017). Türkiye'nin Göç Politikası. İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar Dergisi. 1(2), 9-20.
- Esen, A. ve Duman, M. (2016). Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler ve öneriler. İstanbul: Aryan Yayınevi.
- Esses, V. M., Medianu, S., ve Lawson, A. S. (2013). Uncertainty, threat, and the role of the media in promoting the dehumanization of immigrants and refugees. Journal of Social Issues, 69(3), 518-536.
- Fazel, M., R. V. Reed, C. Panter-Brick ve A. Stein. (2012). Mental Health of Displaced and Refugee Children Resettled in High-In Come Countries: Risk and Protective Factors. Lancet. 379, 266-282.
- Fielden, A. (2008). New issues in refugee research. Geneva: UNHCR. Erişim Adresi: <http://www.unhcr.org/486cc99f2.pdf>.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021) Geçici Koruma İstatistikleri. Erişim: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Gök, G. O. (2016). Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvelik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31, 65-82.
- Graphcommons, (2021). Suriyeli mülteciler ve STK ağı. Erişim Adresi: <https://graphcommons.com/graphs/0711e621-a8c5-4651-a1d6-33106c7bb3f1>

- Güçtürk, Y. (2014), Sürgün ile Savaş Arasında Suriyeli Mülteciler, Ankara: SETA, Erişim Adresi: <http://setav.org/tr/5-soru-surgun-ile-savas-arasinda-suriyelimulteciler/yorum/18059>.
- Gümen, L. (2014) Türkiye’de Vakıfların Dünyü Bugünü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Gümüş, K. (2002) Sivil Toplum Kuruluşları, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Güneş, M., Güneş, H. (2003), Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum,
- Gür, N. (2017). Ülke Deneyimleri Işığında Uluslararası Göç Ekonomisi. Seta Analiz Sayı: 224.
- Halkların Köprüsü, (2021). <https://halklarinkoprusu.org/> Erişim: 07.04.2021
- Harunoğulları, M. ve D. Cengiz. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Analizi: Hatay (Antakya) Örneği. TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu 23-24 Ekim 2014. Ankara.
- Hatton, T. J. (2016). Immigration, Public Opinion and the Recession in Europe. Economic Policy, 31(86), 205-246.
- Hayata Destek Derneği (2019). Hayata Destek Derneği Faaliyet Raporu, Erişim Adresi: <https://www.hayatadestek.org/dokuman-kategorisi/faaliyet-raporu/>
- Hayata Destek Derneği, (2021). <https://www.hayatadestek.org/> Erişim: 09.04.2021
- Hayata Destek Derneği. (2016). Suriyeli mülteci çocuklar ve vatansızlık riski bulanık mekanlarda gölgede kalanlar. Erişim Adresi: <http://www.gundemcocuk.org/belgeler/yayinlarimiz/kitaplar/>
- Hayer, A., Shao, L., Chung, M., Joubert, L. M., Yang, H. W., Tsai, F. C., ... ve Meyer, T. (2016). Engulfed cadherin fingers are polarized junctional structures between collectively migrating endothelial cells. Nature cellbiology, 18(12), 1311-1323.

- İçduygu, A., Meydanoğlu, ve, Ş. Sert, D. (2011). Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu 2, İstanbul: Tüsev Yayınları.
- İçduygu, A. (2015). Türkiye, nereye kadar bir göç ülkesi?. Koç Üniversitesi Görüş Dergisi, Göç ve Mültecilik Sayısı, 88, 17-21.
- İçduygu, A., & Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly*, 15(3), 59-69.
- İnsani Yardım Vakfı, (2019). İHH Faaliyet Raporu. Erişim: <https://www.ihh.org.tr/yayin/detay/ihh-faaliyet-raporu-2019>
- İlgazi, A. (2019). Uluslararası göç bağlamında, Suriyeli sığınmacıların emek ve yabancı sermaye yatırımları açısından Türkiye ekonomisine etkileri (Gaziantep ve Şanlıurfa örneği). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- İlter, O. (2009) Sosyal Yardım Alanında SYDV ve STK İşbirliği, Sorunlar, Çözüm. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Kuçuradi, İ. (1998) Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar, Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998.
- Kabasakal, M. (2008), Sivil Toplum ve Demokrasi Denetçi Yeterlilik Tezi, T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Kancs, D. A. ve Lecca, P. (2016). Long-Term Social, Economic and Fiscal Effects of Immigration into the EU: The Role of the Integration Policy. EERI Research Paper Series.

- Kandemir, O. (2010). İktisadi gelişme sürecinde göç olgusu: Türkiye örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kap, D. (2014). Suriyeli mülteciler: Türkiye'nin müstakbel vatandaşları. Akademik Perspektif, 1(3), 30-35.
- Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler. Türk İdare Dergisi, 467, 153-162.
- Karadağ, A. (2003). Demokratikleşme ve sivil toplum: Liberal Düşünce Topluluğu örneği, Sivil Toplum. 1(4), 45-58.
- Karadağ, Ö. ve K. H. Altıntaş. (2010). Mülteciler ve Sağlık. TAF Preventive Medicine Bulletin. 9(1). (55-62).
- Karakaş: (2019). Geçici koruma altındaki sığınmacıların topluma uyumunda yerel yönetimlerin rolü: Pendik ve Tuzla belediyeleri örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karataştan, N. (2017). Suriyeli Mültecilerin Sağlık Hizmetlerine Ulaşmada Yaşadıkları Zorluklar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Kardeş, S. ve B. Akman. (2018). Suriyeli Mültecilerin Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşleri. Elementary Education Online. 17(3), 1224-1237.
<https://dx.doi.org/10.17051/ilkonline.2018.466333>
- Kaya, R. (2018). Türkiye'deki post-Sovyet göçmenlerin kültürel uyum sürecinde medya kullanımının yansımaları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Kaypak, Ş. Ve Bimay, M. (2016). Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği. Yaşam Bilimleri Dergisi, 6(1), 84-110.
- Kırılmaz, M. (2013), Güven ve Güvenliğin Sağlanmasında Sivil Toplum Kuruluşları, Ankara: Adalet Yayınları.
- Kirmayer, L. J., L. Narasiah, M. Munoz, M. Rashid, A. G. Ryder ve J. Guzder. (2011). Common Mental Health Problems in Immigrants and Refugees: General Approach in Primary Care. Canadian Medical Association Journal. 183(12), 959-966.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(3), 163-185.
- Koyuncu, A. (2011). Anadolu Kentlerine Göç: Konya Örneği. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 1(1), 130-145.
- Koyuncu, A. (2016). Nimet mi? Külfet mi? Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıları ve Göç Ekonomisi Üzerine Bir Derkenar. Esen Adem ve Duman Mehmet (Ed.) Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Önerileri (1. Baskı) içinde (s. 107-130). İstanbul: Aryan. 127.
- Kütükcü, E. (2020). Suriye göçünün Türkiye ekonomisine etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Labonté, R. N., Hadi, A., ve Kauffmann, X. E. (2012). Indicators of social exclusion and inclusion: A critical and comparative analysis of the literature. Population Health Improvement Research Network, 2(8), 1-106.
- Mardin, Ş. (1995) Sivil Toplum: Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Markal, B. (2014). Sivil Toplum Kuruluşları ve Büyükşehir Belediyelerinin Ortak Çalışmaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Marshall, C. ve Rossman, G. B. (2014). Designing Qualitative Research. New York: Sage.
- Massey, D. S. (1999). Whydoesimmigrationoccur? A theoricalsynthesis. C. Hirschman, P. Kasinitz, J. De Wind (Eds.), The Handbook of International Migration: The American Experience. Russell Sage Foundation.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrimo, A. ve Taylor, J.E. (2008). Worlds in motion. Understandinginternationalmigration at theend of themillennium. Oxford UniversityPress.
- Mazlumder. (2014). Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadın sığınmacılar raporu. Erişim Adresi: [http://www.mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EINDA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU\(22\).pdf](http://www.mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EINDA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU(22).pdf)
- Measham, T., G. Jaswant, C. Rousseau, L. Pacione, M. Blais-McPherson, ve L. Nadeau. (2014). Refugee Children and Their Families: Supporting Psychological Well Being and Positive Adaptation Following Migration. Curr Probl Pediatr Adolesc Health Care. 44, 208-215.
- Murphy-Lejeune, E. (2007). Identity, culture and language learning: the benefits of a mobility capital. Interculturalspaces: Language, Culture, Identity, 219-226.
- Mutlu, Y., E. Kırımsoy ve Ş. Antakyalıoğlu. (2016, Mart). Bulanık Mekanlarda Gölgede Kalanlar Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Vatansızlık Riski Araştırma Raporu. Erişim

Adresi:

<http://www.madde14.org/images/f/f0/GundemCocukBulanikMekanlarda2016tur.pdf>.

Mülteciler Derneği, (2021). <https://multeciler.org.tr> Erişim Tarihi: 05.05.2021.

NCTSN (National Child Traumatic Stress Network Refugee Trauma Task Force). (2005). Mental Health Interventions for Refugee Children in Resettlement. Child and Adolescent Refugee Mental Health. https://www.nctsn.org/sites/default/files/resources//mental_health_interventions_refugee_children_resettlement.pdf. Erişim tarihi: 18.05.2020.

Neccar, M. Ş. M. (2016). Suriye’den Türkiye’ye Göç: Nedenler, Sonuçlar ve Umutlar. İlahiyat Akademi, 3(4), 185-198.

Oguri, M. and Gudykunst W. B. (2002). The influence of self construals and communication styles on sojourners. Psychological and sociocultural adjustment. Int J Intercult Relations, 26(5), 577-593. doi: [https://doi.org/10.1016/S0147-1767\(02\)00034-2](https://doi.org/10.1016/S0147-1767(02)00034-2).

Onbaşı, F. (2005), Sivil Toplum (1. Baskı). İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayıncılık.

Oral, B. ve Çetinkaya, F. (2017). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları. Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics, 3(1), 1-8.

Orhan, O. ve Gündoğar, Ş. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri (Rapor No. 195). Ankara: ORSAM-TESEV.

Orman, D. (2019). Geçici Koruma Statüsünde Olan Sığınmacı Çocukların Sosyal Hizmet Bağlamında Karşılaştıkları Güçlükler, Sorunlar ve Gereksinimleri: Mardin-İzmir İl Örnekleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- ORSAM. (2014). Suriye’ye komşu ülkelerde Suriyeli mültecilerin durumu: bulgular, sonuçlar ve öneriler. Erişim Adresi: http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201452_189tur.pdf
- Özdemir, S., Başel, H., ve Şenocak, H., (2009) Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’nın Artan Önemi ve Üsküdar’da Faaliyet Gösteren Bazı STK’lar Üzerine Bir Araştırma, Sosyal Siyaset Konferansları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.
- Özer İ. (2004). Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişme. Ankara: Ekim Kitabevi.
- Özipek, B. B. (2018). Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi, Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak. Erişim Adresi: <http://www.musiad.org.tr/F/Root/Pdf/2018/suriyeli-siginmacilar-ve-turkiye-ekonomisiraporu.PDF>
- Özpolat, C. (2019). Suriyeliler’in Entegrasyonu: Şanlıurfa Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Öztürk, M. (2011). Türkiye’de ve Dünyada Yeni Sendikal Perspektifler. Journal of Social Policy Conferences, 53, 477-514.
- Özdemir, S. (2004) Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İstanbul: İTO Yayınları.
- Özüerman, T. (2005) Türkiye’de Sivil Toplum Engelleri, II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, 15-16 Ekim 2005, Çanakkale.
- Özüerman, T. (1998), Türkiye’nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Poyraz-Tacoğlu, T., G. Arıkan ve A. Sağır. (2012). Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği. Turkish Studies. 7(1). (941-965).

- Raof, M. T. (2017). 11 Eylül 2001 sonrası Afganistan'dan Türkiye'ye göçler ve bunların Türkiye'ye etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İskân Kanunu (2006) T.C. Resmî Gazete (26301, 26 Eylül 2006).
- Çakır, S. (2008), İnsan-Kültür ve Toplum Yazıları, Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 240.
- Sabuncuoğlu, O. (1998). Göçe zorlanan bir grup Bulgaristan Türk çocuk ve ergende psikiyatrik-psikolojik durum. (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul.
- Sağlam, M.T. (2020). Türkiye’de sivil toplumun tarihi gelişimi ve sivil toplumun örgütlü yapısı olarak STK’lar, Turkish Studies-Social, 15(1), 591-610.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 5, 31-45.
- Sarıbay, A. Y. (2000), Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum, içinde Global Yerel Eksenden Türkiye, Der: E. Fuat Keyman-Ali Yaşar Sarıbay, İstanbul: Alfa Yayınları, 99-118.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18(31), 1-13.
- Shils, E. (1991), The Virtue of Civil Society, Government and Opposition, 26(1), 1991, 3-20.
- Sert, D. Ş. (2012). Uluslararası göç yazınında bütünlüyci bir kurama doğru. S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (Eds.), Küreselleşme Çağında Göç Kavramları, Tartışmalar (ss. 29-47). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sirkeci, İ. (2017), Bir Güvensizlik Ülkesi Olarak Türkiye’nin Mültecileri: Suriyeliler ve Türk Mülteciler, Göç Dergisi, 4(1), 21-40.
- Sivil Toplum Akademisi (2021) <http://www.siviltoplumakademisi.org> Erişim: 09.05.2021

- Sözen, Ü. S. (2015) Suriyeli Mültecilerin Türkiye’deki Hukuki Durumu. Haber Hürriyeti. Erişim Adresi: <http://www.haberhurriyeti.com/suriyeli-multecilerin-turkiyedekihukukidurumu-99515.html>
- Sümer, S. (2009). International Students Psychological and Sociocultural Adaptation in the United States. (Unpublished Doctoral Dissertation), Georgia State University, Atlanta.
- Taşçı, F. (2009) Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. Kamu-İş Dergisi, 10(4), 177-204.
- Tatlıcıoğlu, O. (2019). Suriyeli çocukların iyi olma hallerinin incelenmesi: Altındağ örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekeli, İ. (2002) Sivil Toplum Kuruluşları, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Tekeli, İ. (2012). Türkiye için STK’lar ve Katılımcı Demokrasi Yazıları (1. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu) (2015). Türk iş dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri raporu. Erişim Adresi: <http://tisk.org.tr/turk-isdunyasinin-suriyelilere-bakisi-ilk-kez-arastirildi/>
- Tosun, G. (2004) Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engeller, Sivil Toplum: Farklı Bakışlar, İstanbul: Kaktüs Yayınları, 1-16.
- Toivonen, A. (2011). Socio-cultural adaptation of foreign professionals in Finland: The case of Cameroonian professionals. (Unpublished Master of science thesis), Hanken School of Economics Department of Management and Organization, Helsinki.
- Toksöz, G. (2006). Uluslararası Emek Göçü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tuncel, G. (2011), Sivil Toplum ve Devlet, İstanbul: Bilsam Yayınları.

- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Turner, B. L., Kasperson, R. E., Matson, P. A., McCarthy, J. J., Corell, R. W., Christensen, L., ... ve Schiller, A. (2003). A framework for vulnerability analysis in sustainability science. *Proceedings of The National Academy of Sciences*, 100(14), 8074-8079.
- TÜİK (2019). Suriyeli göçmenler ve işgücü İstatistikleri, 2019. Erişim: <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=24635>
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Türk, G. D. (2016). Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 25, 145-157.
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı (2005). İltica ve Göç Mevzuatı. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2009). Göç Terimleri Sözlüğü. R. Perruchoud ve J. Redpath-Cross (Eds.), (2. Baskı). Uluslararası Göç Örgütü.
- UNWOMEN ve SGDD. (2018). Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi. Erişim: <http://www2.unwomen.org//media/field%20office%20eca/attachments/publications/country/turkey/the%20needs%20assessmenttrwebcompressed.pdf?la=en&vs=3220>
- Ünsal, A. (2019). Uluslararası Göç Kavramı ve Uluslararası Göçün Ülke Ekonomileri Üzerinde Muhtemel Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 18, 50-61.

- Üstün, A., A. Bayar ve E. Bozkurt. (2017). Mülteci Çocukların Ailelerinin Algılarına Göre Eğitim Sorunları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 4(12). (747-755).
- Verdiyev, B. (2017). Türkiye’de eğitim gören Azerbaycan uyruklu öğrencilerin sosyo-kültürel uyumu (İstanbul örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ward, C. and Fischer, R. (2008). Personality, cultural intelligence, and cross-cultural adaptation. In SLVD (Eds.), *Handbook of cultural intelligence* (ss. 159-173). New York.
- World Bank. (2013). *Inclusion Matters: The Foundation for Shared Prosperity*. Washington: World Bank.
- World Health Organization Social Exclusion Knowledge. (2008). Final Report to the WHO Commission on Social Determinants of Health from the Social Exclusion Knowledge Network (noplac). Erişim Adresi: http://www.who.int/social_determinants/knowledge_networks/final_reports/sekn_final%20report_042008.pdf
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013) T.C. Resmî Gazete (28615, 11 Nisan 2013)
- Yalçın, C. (2004) *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yazar, E. (2017). Sığınmacı ve mültecilerin hak ve özgürlüklerinin güvenlik kapsamında değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yenigül: B. (2005). Göçün Kent Mekanı Üzerine Etkileri. *Gaziantep Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 18(2), 273-288.
- Yıldırım, İ. (2004), *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Ankara: Seçkin Yayınları.

- Yıldırım, M., (2003). Sivil Toplum ve Devlet. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(2), 226-242.
- Yıldız, Ö. (2004) Sivil Toplum, Demokrasi ve Çoğulculuk, Sivil Toplum, 2(5), 85-92.
- Yıldızlı, Ö. (2012) Sivil Toplumun Düşünsel Temelleri ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplumun Görünümü: Sivas’ta Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Dernekler Özelinde Bir Çalışma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Yılmaz, A. (2014) Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkishor Turkic, 9(2), 1685-1704.
- Yönten, H. (2002) Almanya ve Danimarka’da Türklerin entegrasyonu. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yücekök, A. N. (1998) 19. Yüzyıl Osmanlı Toplumundan Günümüz Türkiye’sine Sivil Toplum Kuruluşları ve Siyaset Sosyolojisi İlişkileri, Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Yüceşahin, M. M. ve Özgür, E. M. (2006). Türkiye’nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü. Coğrafi Bilimler Dergisi, 4(2), 15-35.
- Yüceşahin, M. M. (2016) Şehirleşme Süreci Bakımından İnegöl İlçesi Şehirselleşmeleri, Coğrafi Bilimler Dergisi, 1(1), 75-95.
- Zachariadis, M. (2012). Immigrationand International Prices. Journal of International Economics, 87(2), 298-311.
- Zencir, M. ve A. Davas. (2014). Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.

Mülteci-Der, (2021). <http://www.multeci.org.tr/> Erişim: 12.05.2021

Ad.dar. (2021). <http://www.addarcenter.org/> Erişim: 07.05.2021

MUDEM, (2021). <https://mudem.org/> Erişim: 08.05.2021

ESHİD, (2021). <https://www.esithaklar.org/> Erişim: 09.05.2021

SGDD, (2021). <https://sgdd.org.tr/> Erişim: 09.05.2021

SKYGD, (2021). <http://www.sosyalkulturelyasam.org/> Erişim: 12.05.2021

İHH, (2021).<https://www.ihh.org.tr/> Erişim: 14.05.2021.

Mavi Kalem, (2021). <https://www.mavikalem.org/> Erişim: 14.05.2021

MAZLUMDER, (2021). <https://www.mazlumder.org/> Erişim: 14.05.2021